

Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ
СІМЕЙНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ:
ВИКЛИКИ ВІЙНИ**

Збірник тез

Хмельницький
2024

**Хмельницький університет управління та права
імені Леоніда Юзькова**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ
СІМЕЙНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ:
ВИКЛИКИ ВІЙНИ**

Збірник тез

Хмельницький
2024

УДК 347.61/.64(043.2)

А 43

*Рекомендовано до друку вченою радою
Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова
(протокол № 7 від 27 грудня 2023 року)*

Редакційна колегія:

*Гринько Світлана Дмитрівна доктор юридичних наук,
професор, заслужений юрист України, завідувач кафедри цивільного
права та процесу Хмельницького університету управління та права
імені Леоніда Юзькова (голова),*

*Бондаренко-Зелінська Надія Леонтіївна кандидат юридичних
наук, доцент, професор кафедри цивільного права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда
Юзькова*

А 43 Актуальні проблеми здійснення та захисту сімейних прав та інтересів: виклики війни: збірник тез всеукраїнського круглого столу «Актуальні проблеми здійснення та захисту сімейних прав та інтересів: виклики війни» (м. Хмельницький, 25 листопада 2023 року). Хмельницький: Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. 119 с.

ISBN 978-617-7572-72-4

У збірнику містяться наукові праці, які були представлені на засіданні Всеукраїнського круглого столу «Актуальні проблеми здійснення та захисту сімейних прав та інтересів: виклики війни» (25 листопада 2023 року), проведений у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

Видання розраховане на суб'єктів нормотворчої діяльності та правозастосування, правознавців, широке коло осіб, які цікавляться процесами вдосконалення законодавства України у сучасних умовах.

УДК 347.61/.64(043.2)

ISBN 978-617-7572-72-4

9 786177 572724

© Колектив авторів, 2024
© Хмельницький університет
управління та права
імені Леоніда Юзькова, 2024

ВСТУПНЕ СЛОВО

25 листопада 2023 року у Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова відбувся Всеукраїнський круглий стіл «Актуальні проблеми здійснення та захисту сімейних прав та інтересів: виклики війни».

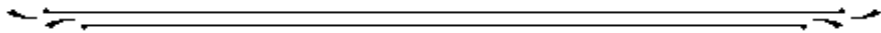
Участь у науковому заході взяли науковці та практики з усієї України.

За результатами круглого столу підготовлено збірник наукових праць, до якого увійшли матеріали оприлюднених доповідей з проблем здійснення та захисту сімейних прав та інтересів обумовлений війною

Сподіваємось, що наша творча співпраця продовжиться у подальшому і надасть можливість напрацювати конкретні та дієві пропозиції щодо теоретичних конструкцій та рекомендацій з приводу практичного застосування національного та міжнародного законодавства у сфері здійснення та захисту сімейних прав та інтересів в умовах воєнного стану.

*З повагою,
Організаційний комітет
Всеукраїнського круглого столу
«Актуальні проблеми здійснення та захисту
сімейних прав та інтересів: виклики війни»*

ГРИНЬКО Світлана Дмитрівна,

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
завідувач кафедри цивільного права та процесу Хмельницького
університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

ПРЕЗЕНТАЦІЯ НАУКОВОЇ ШКОЛИ «ХМЕЛЬНИЦЬКА ШКОЛА ПРИВАТНОГО ПРАВА»

Вченою радою Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова 24 лютого 2022 року було визнано колектив «Хмельницька школа приватного права» як наукова школа у галузі знань 081 Право.

Особливості формування нашої наукової школи зумовлені низкою чинників.

По-перше, на території Хмельниччини можливість здобувати юридичну освіту з'явилася з 1992 року, коли було засновано філію Одеського відкритого університету, яка в подальшому перетворилася в сучасний заклад вищої освіти.

У подальшому з 1996 року з'явилася можливість одержувати юридичну освіту також для курсантів Академії Прикордонних військ України ім. Богдана Хмельницького.

По-друге, для підготовки здобувачів юридичної освіти було запрошено випускників провідних юридичних вузів України: Одеського державного університету імені І.Мечникова, Львівського державного університету імені І.Франка, Харківської юридичної академії імені Я.Мудрого та інших.

Крім того дисципліни приватного права викладали представники провідних наукових шкіл України, а саме академіки Підпригора Опанас Андронович, Штефан Михайло Йосипович, доктори юридичних наук Коссак Володимир Михайлович, Кучеренко Ірина Миколаївна.

Таким чином, формування наукових поглядів колективу наукової школи «Хмельницька школа приватного права» відбувалося під впливом ідей наукових шкіл інших провідних юридичних вузів України.

Наприклад, науковим керівником дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Р.О. Стефанчука на тему «Захист честі, гідності та ділової репутації в цивільному праві» та М.О. Стефанчука на тему «Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав» була І.М. Кучеренко (м. Київ). Крім того

І.М. Кучеренко здійснювала наукове консультування дисертаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук М.О. Стефанчука на тему «Теоретичні засади цивільної правосуб'єктності фізичних осіб та особливості її здійснення».

Науковим консультантом дисертаційного дослідження Р.О. Стефанчука на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук була Я.М. Шевченко (м. Київ). Під керівництвом Я.М. Шевченко також було підготовлено та захищено дисертації В.А. Ватрасом на тему «Суб'єкти сімейних правовідносин» та В.І. Нагнибодою на тему «Речові права на чуже майно: порівняльно-правовий аспект».

Наукове керівництво дисертаційного дослідження С.Д. Гринько (Русу) на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук на тему «Захист прав військовослужбовців у зобов'язаннях, що виникають внаслідок заподіяння шкоди джерелом підвищеної небезпеки» та доктора юридичних наук на тему «Рецепція деліктних зобов'язань римського приватного права в Україні» здійснив Є.О. Харитонов (м. Одеса).

Під науковим керівництвом Й.Г. Богдана (м. Львів) було підготовлено та захищено дисертаційні дослідження на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук Ю.В. Білоусовим на тему «Судове провадження у справах за скаргами військовослужбовців на неправомірні дії і рішення органів військового управління та військових посадових осіб» та О.М. Трач на тему «Порядок розгляду справ судом апеляційної інстанції в цивільному процесі України».

Науковим керівником дисертації Ж.Л. Чорної на тему «Цивільно-правовий захист майнових прав та інтересів малолітніх і неповнолітніх осіб» був В.М. Коссак (м. Львів).

Під керівництвом Н.О. Кіреевої (м. Київ) була підготовлена та захищена дисертація Н.Л. Бондаренко-Зелінською на тему «Підготовка цивільних справ до судового розгляду, як стадія цивільного процесу».

Дисертаційне дослідження С.О. Якимчук на тему «Виконання судових рішень як частина судового розгляду» було здійснено під керівництвом В.В. Комарова (м. Харків).

Відаючи належне попередникам, які сформували фундамент наукової школи «Хмельницька школа приватного права», колектив кафедри цивільного права та процесу визначив новий шлях наукових досліджень питань правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів.

На визначення тематики нових наукових розробок вплинув той факт, що більше десяти років (з 2004) науково-дослідна діяльність кафедри була пов'язана із науковою лабораторією з проблем адаптації

цивільного законодавства до стандартів Європейського Союзу Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, що діяла на базі Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова.

Професорсько-викладацький склад кафедри із 2006 року забезпечував діяльність аспірантури Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова зі спеціальностей 12.00.03 «Цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право». Було підготовлено 32 кандидати юридичних наук. Слід зауважити, що з 2006 року в Університеті аспірантура діяла лише для підготовки здобувачів зі спеціальності 12.00.03.

Напрямки діяльності представників наукової школи:

- римське приватне право;
- захист цивільних прав та інтересів;
- особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві;
- зобов'язальне право: проблеми теорії та практики договірних і деліктних зобов'язань;
- проблеми теорії та практики сімейного права;
- теоретичні проблеми цивільного процесуального права
- виконавче провадження;
- порівняльне правознавство.

Засновником наукової школи є Стефанчук Руслан Олексійович, доктор, юридичних наук, професор, академік Національної академії правових наук України, Заслужений діяч науки і техніки України. Руслан Олексійович є випускником нашого університету.

Предметом його наукових інтересів є особисті немайнові права фізичних осіб у цивільному праві, а основою його наукових здобутків є власне бачення поняття, змісту, особливостей їх здійснення та захисту, а також запропонована власна система особистих немайнових прав у цивільному праві.

Під керівництвом Руслана Олексійовича підготовлено та захищено низку дисертаційних робіт. Зокрема, особливу увагу слід звернути на дисертацію Г.В. Анікіної на тему «Цивільно-правове регулювання відносин, пов'язаних зі смертю фізичної особи», яка на сьогодні є членом наукової школи та доцентом кафедри цивільного права та процесу.

Керівником наукової школи є Гринько Світлана Дмитрівна, доктор юридичних наук, професор, заслужена юристка України, завідувачка кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова.

Предметом її наукових інтересів є деліктні зобов'язання, рецепція римського приватного права та порівняльне правознавство, а також договірні зобов'язання, захист цивільних прав та інтересів загалом та, зокрема, військовослужбовців як учасників деліктних зобов'язань. Основою наукових здобутків є характеристика рецепції римського приватного права деліктних зобов'язань на українських землях в історичному аспекті, а також запропонована власна концепція правового регулювання деліктних зобов'язань в Україні на основі рецепції римського приватного права.

Представниками такого напрямку досліджень наукової школи є вчені, які під її керівництвом підготували та захистили дисертації, зокрема:

Бабійчук В. М., «Зобов'язання із відшкодування шкоди, завданої атракціонами»;

Заверуха С. В., «Цивільно-правова відповідальність за договором купівлі-продажу»;

Завадська О. П., «Умови цивільно-правової відповідальності за шкоду, завдану терористичним актом»;

Лесько Ю. В., «Відшкодування шкоди, завданої внаслідок взаємодії транспортних засобів»;

Левицький М. О., «Цивільно-правовий захист особистих немайнових прав військовослужбовців»;

Романюк В. А., «Позовна давність у цивільному праві»;

Ромась М. І., «Держава Україна як учасник договірних зобов'язань у цивільному праві»;

Ромась Д. С., «Цивільно-правова відповідальність за порушення авторського права», та інші.

Вектором діяльності наукової школи є теоретичні проблеми цивільного процесуального права, вирішенням яких займаються Ю. В. Білоусов, Н. Л. Бондаренко-Зелінська, М. Б. Гарієвська, О. М. Трач та С. О. Якимчук.

Зокрема проф. Ю.В. Білоусов досліджує напрями вдосконалення цивільного процесуального законодавства України під впливом європейського права. Під керівництвом вченого підготовлено та захищено дисертації:

Гаврик Р.О., «Законна сила судових рішень у цивільних справах»;

Гарієвська М.Б., «Дискреційні повноваження суду при розгляді цивільних справ у суді першої інстанції»;

Феннич В.П., «Доказові презумпції у цивільному судочинстві»;

Іванов С. О., «Участь органів державної влади у цивільних відносинах»;

Черняк О.Ю. «Цивільно-правовий статус споживача: у контексті адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», та інші.

Окремо слід зауважити про зміни у наукових поглядах представників наукової школи за час її існування. Так, на сучасному етапі основним напрямом наукових досліджень проф. Ю.В. Білоусова є виконавче провадження. За ініціативою вченого проводиться щорічна міжнародна науково-практична конференція «Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів».

Науковий інтерес проф. Н. Л. Бондаренко-Зелінської сьогодні становить теорія та практика цивільного судочинства та способи альтернативного врегулювання спорів (медіація, консиліація, тощо), а також проблеми сімейного та спадкового права. Під керівництвом Н. Л. Бондаренко-Зелінської підготовлено та захищено дисертаційні дослідження:

Петрова С. М. «Участь нотаріуса у цивільному процесі»;

Лабань О.О. «Захист прав та інтересів відповідача у цивільному процесі»;

Сусь Ю.С. на тему «Спадкові права подружжя».

Проф. О. Ю. Черняк активно займається дослідженням договірної права ЄС та цивільного договірної права України. Зокрема, під керівництвом О. Ю. Черняк підготовлено та захищено низку дисертацій:

Абросімов С.А., «Адаптація цивільного законодавства України про договори купівлі-продажу до законодавства ЄС»;

Весна Н.О., «Зміна та розірвання договору як цивільне правовідношення»;

Іваницький А.М., «Захист права власності юридичних осіб в практиці Європейського суду з прав людини»;

Кірик А.Ю., «Гарантії прав спадкоємців при спадкуванні за заповітом», які на сьогодні є членами наукової школи та доцентами кафедри цивільного права та процесу;

Музика М.В., «Договір таймшеру у цивільному праві», та інші. Слід зазначити, що А.М. Іваницький і А.Ю. Кірик є членами наукової школи та доцентами кафедри міжнародного та європейського права;

Тітова Г.О., «Розрахункові відносини в сфері електронної комерції», та інші.

Предметом наукового інтересу проф. В.І. Нагнибиди сьогодні є міжнародний комерційний арбітраж. Під керівництвом Володимира Івановича підготовлено та захищено дисертаційні дослідження такими вченими:

Долінська А.М., «Охорона прав користувачів у мережі Інтернет»;

Мул А.М., «Відшкодування шкоди, завданої внаслідок надзвичайних ситуацій в цивільному праві»;

Латинський М.Е., «Публічний порядок у міжнародному приватному праві України та праві ЄС»;

Хавронюк О.О., «Цивільно-правовий захист баз даних».

Вагомим напрямом діяльності наукової школи є проблеми теорії та практики сімейного права. Очолює цей напрям діяльності наукової школи Ватрас Володимир Антонович, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, професор кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова. Володимир Антонович є випускником нашого університету.

Предметом його наукових інтересів є суб'єкти сімейних правовідносин та джерела сімейного права. Під керівництвом Володимира Антоновича підготовлено та захищено низку дисертаційних робіт з сімейного права. Зокрема, особливу увагу слід звернути на дисертаційні дослідження таких вчених:

Буряченка А.М., «Відповідальність за невиконання обов'язку щодо надання утримання в сімейному праві»;

Лучковського В. В., «Фактичні шлюбні відносини у сімейному праві»;

Оксанюка О.А., «Режим окремого проживання в сімейному праві»;

Сердечної І.Л. на тему «Особисті немайнові права і обов'язки членів сім'ї та родичів» та Грицишиної Л.В. «Припинення шлюбу в сімейному праві», які на сьогодні є членами наукової школи та доцентами кафедри цивільного права та процесу;

Салюка П.І., «Захист сімейних прав та інтересів судом», та інших.

За ініціативою проф. Ватраса проводиться щорічно всеукраїнський науково-практичний круглий стіл «Актуальні проблеми здійснення та захисту сімейних прав та інтересів».

За результатами робіт над зазначеними напрямками досліджень наукової школи підготовлено колективні монографії («Актуальні питання правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин у контексті приведення законодавства України до європейських стандартів», «Спадкове право: проблеми теорії та практики», «Тенденції становлення та розвитку зобов'язального права»), посібники («Цивільне право», «Цивільне процесуальне право», «Виконавче провадження», «Гармонізація договірного права», «Міжнародний комерційний арбітраж», «Теорія та практика медіації» та інші).

Відображаючи особливості тенденцій досліджень у галузі приватного права кафедра цивільного права та процесу ініціювала вивчення дисциплін:

для бакалаврів 1 курсу – «Вступ до приватного права» як перша ознайомлювальна візитівка подальшого вивчення дисциплін приватного права» ;

для магістрів 1 курсу – «Приватне право в умовах воєнного стану».

Таким чином, можна говорити про наявність на Хмельниччині творчого колективу дослідників різних поколінь (засновник, послідовники та учні послідовників), об'єднаних загальною сферою наукових інтересів у сфері приватного права та стилем дослідницької роботи, який розробляє нові наукові концепції та їх поширює, а також готує нових науковців з приватного права.

БИЧКОВА Світлана Сергіївна

*доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України*

ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «ЧЛЕН СІМ'Ї»: У КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Задля визначення кола членів сім'ї розумним виглядає, насамперед, звернення до положень СК України.

У ч. 1 ст. 3 цього нормативного акта задекларовані загальні обов'язкові ознаки, за наявної сукупності яких визначається приналежність особи до сім'ї. Отже, сім'ю складають особи, які:

1) спільно проживають. При цьому допускається тільки два винятки із цього правила, коли роздільне проживання не позбавляє осіб статусу членів сім'ї, а саме: а) подружжя вважається сім'єю і тоді, коли дружина та чоловік не проживають спільно у зв'язку з навчанням, роботою, лікуванням, необхідністю догляду за батьками, дітьми та з інших поважних причин (до останніх можна впевнено сьогодні відносити вимушене роз'єднання членів сім'ї внаслідок повномасштабного вторгнення на територію України); б) дитина належить до сім'ї своїх батьків незалежно від спільного з ними проживання (принагідно нагадати, що згідно із ч. 1 ст. 6 СК України правовий статус дитини має лише особа до досягнення нею повноліття);

2) пов'язані спільним побутом;

3) мають взаємні права та обов'язки.

Підставами створення сім'ї є: шлюб, кровне споріднення, усиновлення, а також інші підстави, не заборонені законом і такі, що не суперечать моральним засадам суспільства (ч. 4 ст. 3 СК України).

Начебто, все є достатньо зрозумілим і не викликає утруднень із тлумаченням при правозастосуванні.

Проте сім'я не є сталою величиною. Вона «постійно трансформується внаслідок змін, які є результатом великих подій, таких як війна, зміни в економіці чи міграція» [1, с. 220], народження, смерть, укладення та розірвання шлюбу, дорослішання дітей і обрання ними іншого місця проживання окремо від батьків тощо.

Але й цим «ускладнення» із визначенням членів сім'ї не обмежуються. У певних випадках закон для окремих правовідносин

визначає спеціальний перелік осіб, що охоплюються поняттям «член сім'ї». При чому такий перелік, зазвичай, є розширеним, тобто до нього включаються й особи, які не відповідають наведеним вище ознакам, або звуженим порівняно із тим колом осіб, які підпадають під поняття «член сім'ї» за положеннями СК України.

Чому так важливо правильно з'ясовувати, хто належить до членів сім'ї? Від сімейно-правового статусу фізичної особи інколи залежить виникнення суб'єктивних прав та обов'язків у сфері приватного або публічного права [2, с. 104]. Зокрема, члени сім'ї власника житла, які проживають разом з ним, мають право на користування цим житлом відповідно до закону (ч. 1 ст. 405 ЦК України); особи, зазначені у п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції», не можуть мати у прямому підпорядкуванні близьких їм осіб (до складу яких входять члени сім'ї) або бути прямо підпорядкованими у зв'язку з виконанням повноважень близьким їм особам (ч. 1 ст. 27 цього Закону).

До речі, на питання тлумачення «член сім'ї» уже звертав увагу Конституційний Суд України (Рішення у справі № 1-8/99 від 03.06.1999 р. № 5-рп/99). Також на потребу правильного сприйняття такого поняття неодноразово наголошував Верховний Суд (зокрема у постановках від 29.09.2023 р. у справі № 751/3254/22 і від 15.11.2023 р. у справі № 937/8424/20).

Особливої ж актуальності визначення змісту поняття «член сім'ї» набуває сьогодні, в умовах воєнного стану, коли саме члени сім'ї набувають додаткових прав у разі завдання шкоди життю близькій їм людині.

Наприклад, згідно із ч. 3 ст. 1 Закону України «Про одноразову грошову допомогу за шкоду життю та здоров'ю, завдану працівникам об'єктів критичної інфраструктури, державним службовцям, посадовим особам місцевого самоврядування внаслідок військової агресії Російської Федерації проти України» до членів сімей загиблих (померлих) осіб, зазначених у ч. 1 цієї статті, належать:

1) батьки, якщо вони до досягнення загиблим (померлим) повноліття не були позбавлені стосовно нього батьківських прав;

2) один із подружжя, який не одружився вдруге;

3) малолітні та/або неповнолітні діти;

4) повнолітні діти, які навчаються за денною або дуальною формою здобуття освіти у закладах загальної середньої освіти, а також у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти (у тому числі у період між завершенням навчання в одному із зазначених закладів та вступом до іншого закладу або у період між завершенням навчання за одним освітньо-кваліфікаційним рівнем та продовженням навчання за іншим, за умови що такий період

не перевищує чотирьох місяців), до закінчення цих закладів освіти, але не довше ніж до досягнення ними 23 років;

5) повнолітні діти, які не мають (і не мали) своїх сімей;

6) повнолітні діти, які мають свої сім'ї, але стали особами з інвалідністю до досягнення повноліття;

7) утриманці загиблого (померлого), яким у зв'язку з цим виплачується пенсія.

У ч. 6 ст. 9 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» відзначено, що для виплати грошового забезпечення військовослужбовців у встановлених цим Законом випадках членами сімей визнаються: дружина (чоловік), а в разі її (його) відсутності – повнолітні діти, які проживають разом з нею (ним), або законний представник (опікун, піклувальник) чи усиновлювач неповнолітніх дітей (осіб з інвалідністю з дитинства – незалежно від їх віку), а також особи, які перебувають на утриманні військовослужбовців, або батьки військовослужбовців, якщо військовослужбовці не перебувають у шлюбі і не мають дітей.

При цьому згідно із ст. 16-1 цього Закону право на призначення та отримання одноразової грошової допомоги мають: батьки, один із подружжя, який не одружився вдруге, діти, які не досягли повноліття, утриманці загиблого (померлого). Утриманцями вважаються члени сім'ї, які мають право на пенсію у разі втрати годувальника відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» за загиблого (померлого) військовослужбовця, військовозобов'язаного або резервіста (особу, звільнену з військової служби, смерть якої настала протягом року після звільнення).

У ч. 2 ст. 38 Закону України «Про розвідку» застосовано інший підхід до встановлення членів сім'ї та батьків співробітника кадрового складу, загиблого (померлого) у зв'язку з виконанням ним посадових (службових) обов'язків, – вони визначаються відповідно до положень СК України.

Цікаво, що у ч. 6 ст. 94 Закону України «Про Національну поліцію» передбачено положення, подібне до регламентованого у Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», а при визначенні осіб, які мають право на призначення та отримання одноразової грошової допомоги (ст. 98 Закону України «Про Національну поліцію»), уже застосовано конструкцію на-кшталт закріпленої у Законі України «Про розвідку».

Як простежується з наведених норм і як правильно акцентується в юридичній публікації, одна і та сама категорія осіб розглядається

законодавцем в одному нормативному акті членом сім'ї, водночас не визнається таким згідно із положеннями іншого акта [3, с. 380].

Вбачається, підхід до визначення складу членів сім'ї в правових нормах, що урегульовують тотожні питання (в наведених випадках – щодо виплати допомоги членам сім'ї загиблого) має бути уніфікованим.

Також ми уже зазначали щодо дискримінаційності при поставленні питання про виплату грошової допомоги в залежність від створення сім'ї, віку дитини загиблого, а також часу, з якого підтверджено інвалідність особи [4, с. 26–27].

На наш погляд, у разі настання смерті особи під час виконання нею службових обов'язків, тим більше, пов'язаних із захистом суверенітету нашої Батьківщини, її цілісності, держава має у будь-якому разі сплачувати компенсацію членам сім'ї загиблого, перелік яких слід визначати з огляду на зміст категорії «член сім'ї», задекларований у положеннях СК України. При чому склад членів сім'ї має встановлюватися на момент настання смерті відповідної особи. Також правом на отримання грошової допомоги слід наділяти утриманців загиблого.

Зважаючи на це, вважаємо за потрібне запропонувати внести зміни до згаданих положень чинного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Чепіль М. Сім'я як соціальний інститут виховання дітей. *Людознавчі студії*. Серія «Педагогіка». 2023. Вип. 16 (48). С. 218–223
2. Жиленко Х. О. Проблеми визначення членства у сім'ї у сфері приватного та публічного права. *Виклики правничої професії в умовах воєнного стану: тези доповідей та наукових повідомлень учасників круглого столу, присвяч. до Дня юриста (06.10.2022 р.)* / За ред. О. О. Коваленко. Харків: ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2022. С. 104–107.
3. Шевців Ю. М. Характеристика категорії «члени сім'ї» за законодавством України. *Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: матеріали Міжнарод. наук-практ. конф. (21.10.2022 р.)*. Львів: Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2022. С. 376–380.
4. Бичкова С. С. Відшкодування шкоди, завданої життю та здоров'ю працівників об'єктів критичної інфраструктури, як одна із гарантій їх безпеки. *Безпека та сталий розвиток критичної інфраструктури в умовах воєнного стану* [Електронний ресурс]: тези доповідей наук.-практ. конф. (08.11.2023 р.). Харків: ХАІ, 2023. С. 24–27.

БОНДАРЕНКО-ЗЕЛІНСЬКА Надія Леонтіївна

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,

ПЕРЕВАГИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИ ВРЕГУЛЮВАННІ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ ЗА УЧАСТЮ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ КОМБІНОВАНОЇ ПРИМИРНОЇ ПРОЦЕДУРИ МЕДІАЦІЇ-КОНСИЛІАЦІЇ

Війна розділила багато українських родин не тільки територіально, але й морально та юридично. Часто члени однієї сім'ї перебувають у настільки складних для них умовах, що не здатні адекватно сприймати проблеми одне одного, тим більше надавати адекватний зворотній зв'язок та підтримку партнеру. Ще складніша ситуація має місце у випадках, коли частина членів сім'ї перебуває за кордоном і змушена підпорядковуватися правилам іноземного права, а також ментальним, культурним чи релігійним правилам, що їх диктує країна перебування. Це обумовлює накопичення в сім'ях невирішених конфліктів, їх ескалації, що з рештою призводить до руйнування сімейних стосунків.

Особливо гостро питання екологічності стосунків та мирного врегулювання сімейних конфліктів стоїть у сім'ях військовослужбовців, які перебувають у зоні бойових дій. Тут поряд зі стандартними викликами, з якими стикається будь-яка сім'я і в мирний час, додається високий рівень стресу, що робить конфлікти за участі військовослужбовців та членів їх сімей надзвичайно «емоційно зарядженими» та складними у врегулюванні.

Інакше кажучи, у більшості випадків, коли мова йде про врегулювання сімейного спору за участі військовослужбовців та членів їх сімей, поряд з питаннями права потрібно пропрацьовувати емоційну, моральну складову конфлікту.

Очевидно, що більшість юрисдикційних процедур не здатні допомогти в такому випадку, адже вони обмежені правом. Зокрема, ані суд, ані орган опіки та піклування чи інший суб'єкт владних повноважень не може вийти за межі своєї компетенції, встановлені правом щодо вирішення власне правового спору. А присутність в багатьох випадках в таких конфліктах іноземного елемента (адже більшість військових в цілях безпеки відправили свої родини за межі

Україні), як правило, ускладнює юрисдикційні процедури вирішення таких спорів.

Тому найбільш ефективними в таких випадках є саме позасудові процедури, серед яких особливе місце належить медіації та її інструментам. Медіація – це примирна процедура при якій кваліфікований посередник-медіатор застосовуючи інструменти ефективної комунікаційні (активне слухання, нейтральне перефразування, луна-повтор, фрейм, рефреймінг тощо) допомагає сторонам, провести конструктивний діалог, знизити рівень емоційності та знайти такий варіант врегулювання конфлікту, який максимально задовільнить потреби та інтереси усіх учасників конфлікту.

Серед способів АВС медіація вже зарекомендувала себе як один з найбільш ефективніших способів врегулювання сімейних конфліктів [1-4], адже вона може бути невідкладно застосована навіть дистанційно (онлайн), в той час коли в умовах війни юрисдикційні органи часто територіально віддалені від місця знаходження сторін конфлікту та процедурно обмежені у використанні засобів дистанційної комунікації. Крім того, в процесі медіації сторони можуть вийти за межі правового спору, і охопити усі аспекти конфлікту, в т.ч. ті, що не врегульовані правом.

Водночас, як зазначалося вище, досліджувана категорія конфліктів часто обтяжена іноземним елементом, і їх ефективне врегулювання, з подальшим належним оформленням отриманих домовленостей, часто потребує спеціальних знань (як мінімум щодо змісту іноземного права чи спеціальних норм і правил впроваджених на період російсько-української війни в тій чи іншій країні).

Медіатор більше працює з комунікаційними ресурсами учасників конфлікту, допомагає сторонам знизити рівень емоційності, налагодити спілкування та прийти до готовності врегулювати конфлікт. Але часто сторонам може просто не вистачати спеціальних знань (зокрема правових, в т.ч. щодо спеціальних нотаріальних, адміністративних чи інших процедур) для того щоб самостійно реалізувати найбільш оптимальний варіант врегулювання конфлікту.

Тому, в контексті сьогоденного стану речей в Україні, привертають уваги комбіновані способи альтернативного врегулювання спорів, які дозволяють в одну примирну процедуру залучити різних фахівців. І серед всіх можливих варіантів комбінування найбільш перспективною для вітчизняних юристів вбачається саме комбінована процедура медіації-консиліації (med-cons).

Нагадаємо, що консиліація, як і медіація є видом посередництва, але на відміну від медіатора, посередник-консиліатор може надавати поради учасникам конфлікту. Консиліація функціонує в Україні

формально довше ніж медіація. Зокрема українським варіантом консиліації, що отримав формальне закріплення, є загальновідома процедура врегулювання спору за участю судді [5, ст. 201-205].

Як раз в досліджуваній нами категорії сімейних спорів (за участю військовослужбовців та членів їх сімей), поєднання процедур медіації і консиліації, на нашу думку, дозволить вирішити дуже багато проблем пов'язаних з врегулюванням таких специфічних конфліктів, які, з однієї сторони, є «емоційно зарядженими», а з іншої сторони – врегулювання яких часто потребує врахування цілої низки спеціальних вимог сімейного, цивільного, військового, спадкового, іноземного права тощо.

Так, при застосуванні комбінованої процедури медіації - консиліації (med-cons) на першому етапі медіатор працював би з сторонами конфлікту щодо зниження рівня емоційності та формування стану готовності урегулювати конфлікт та пошуку варіантів його врегулювання. На етапі консиліації посередник міг би проконсулювати сторін щодо юридичних нюансів оформлення досягнутих домовленостей. А якщо для врегулювання конфлікту потрібні спеціальні знання (в т.ч. щодо змісту іноземного права, ментальних, культурних, релігійних чи інших особливостей), тут фахівець міг би включатися як консиліатор, надаючи сторонам сімейного конфлікту поради. Консиліатором, на нашу думку міг би бути не тільки юрист, але й психолог чи співробітник соціальних служб чи консульських установ тощо.

Більше того, по суті медіатором і консиліатором при належній підготовці може бути одна і та сама особа, яка би проводила для сторін на першому етапі медіацію, а далі, якщо сторони не можуть самостійно знайти варіант врегулювання конфлікту, переходила б до консиліації і пропонувала б їм варіанти, з яких вони могли б обрати для себе найкращий варіант.

Очевидно що ми лише нещодавно (в листопаді 2021 року) отримали нормативне закріплення медіації [6] і, на перший погляд, говорити про комбіновані способи врегулювання спорів, здавалося б, передчасно. Але війна - це той стимул, який змушує нас працювати на випередження. Тому процес унормування і медіації, і консиліації повинен здійснюватися вже зараз. Більше того, вбачається, що запровадження у національний механізм захисту прав особи комбінованих процедур, зокрема комбінації медіації і консиліації, дозволить на даному етапі вже ефективно врегулювати сімейні конфлікти, особливо, коли сторонами в них є найбільш сьогодні вразливі категорії наших громадян – військовослужбовці та члени їх сімей.

Список, використаних джерел:

1. Парнета О., Федик С. Медіація як спосіб вирішення сімейних спорів // Актуальні проблеми правознавства. 2021. № 1 (25). С. 100-106. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/42038/1/%D0%9F%D0%B0%D1%80%D0%BD%D0%B5%D1%82%D0%B0.pdf>
2. Головченко А. Роль сімейної медіації в ефективності вирішення сімейних спорів. URL: <https://rtp.com.ua/articles/rol-semejnoj-mediatsii-v-effektivnosti-razresheniya-semejnyh-sporov/>
3. Переваги проведення медіації у сімейних спорах. URL: <https://legalaid.gov.ua/publikatsiyi/perevagy-provedennya-mediaciyi-u-simejnyh-sporah/>
4. Медіація в сімейних спорах. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/mediacia-v-simeinix-sporax>
5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
6. Про медіацію: Закон Україною від 16.11.2021 р. № 1875-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#doc_info

БУЛЕЦА Сібілла Богданівна

доктор юридичних наук, професор, завідувачка кафедри цивільного права та процесу ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ОСОБЛИВОСТІ УСИНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ У ВОЄННИЙ ЧАС

Порядок усиновлення дітей, визначений українським законодавством, не спрощується і не змінюється під час воєнного стану. В умовах воєнного стану усиновлення дітей може відбуватися лише відповідно до вимог чинного законодавства України. Необхідно наголосити, що в умовах війни усиновлення дозволяється лише дітям, щодо яких вдалося встановити вичерпні умови життя їхніх батьків або інших родичів, і лише в районах, де немає активних воєнних дій і де органи державної влади та місцевого самоврядування працюють у звичному режимі. Крім того, суди тимчасово не здійснюють повну міру своїх повноважень, що заважає процесу усиновлення в багатьох

областях України. Усю офіційну інформацію служби у справах дітей у місці, де перебуває дитина на обліку, можуть отримати лише потенційні усиновлювачі.

24 травня 2022 року були внесені перші зміни до процесу усиновлення від початку війни. Вони визначають список документів, необхідних для повернення усиновленої дитини, якщо дитина тимчасово переміщена за межі України під час введення на територію України надзвичайного або воєнного стану. 31 травня 2022 року [1] були внесені додаткові процедурні зміни за кілька днів. Зокрема, ними передбачається цифровізація процедур усиновлення та створення єдиного електронного банку даних про сім'ї потенційних усиновлювачів, дітей-сиріт, дітей без батьківського піклування та позбавлених батьківського піклування. Інформаційно-аналітична система «Діти» містить відповідну інформацію [2]. Введення та систематичне оновлення інформації про дитину (включаючи зміни в її зовнішності, стан здоров'я тощо) в Єдиний банк даних, щоб майбутні усиновлювачі могли легко переглядати інформацію про дитину. Можливість отримати консультацію щодо процедури усиновлення дитини як в офісі служби у справах дітей, так і в Інтернеті, якщо громадяни України є повнолітніми. Документи подаються в електронній формі через особистий кабінет на веб-порталі Єдиного державного вебпорталу електронних послуг. При цьому деякі документи створює система сама, використовуючи різні бази даних, державні реєстри та інформаційні системи. Крім того, документи, які майбутні усиновлювачі будуть отримувати протягом усього процесу усиновлення, такі як довідка про проходження курсу підготовки з питань виховання дітей-сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування, будуть автоматично відображатися в їх особистому кабінеті. Служба у справах дітей має 5 робочих днів після отримання заяви для перевірки та надання відповіді, а також 5 робочих днів після перевірки заяви для обстеження житлово-побутових умов заявників. Крім того, заявники повинні пройти курс підготовки з питань виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, тощо.

На порталі Дія з'явилась нова послуга «Усиновлення», на якій можна подати заявку на консультацію з усиновлення дитини. Це значно полегшило процес подання та отримання документів, необхідних майбутнім усиновлювачам; це також пришвидшило процес перевірки документів компетентними органами та покращило зв'язок між всіма учасниками процедури усиновлення.

На порталі Дія доступні 5 послуг щодо усиновлення, які значно спростили і прискорили цей процес [3] (до цього українці вже мали можливість подати заяву на консультацію щодо усиновлення дитини та

zareestruватися усиновлювачем онлайн. Раніше потенційні батьки мали місяцями стояти в чергах, звертатися до служби в справах дітей, заповнювати заяви вручну та збирати необхідні документи та довідки по різних інстанціях. Крім того, процес встановлення опіки чи усиновлення міг тривати роками):

1. Усиновлення: продовження кандидатства. Послугою можуть скористатися українці, які вже мають статус кандидата в усиновлювачі. Оскільки заява на усиновлення дитини дійсна лише один рік, багато хто не встигає стати батьками за цей час. Нова послуга дозволяє продовжити статус кандидата в усиновлювачі.

2. Прийомні батьки, батьки-вихователі: реєстрація кандидатом. Послуга актуальна для українців, які хочуть взяти дитину в сім'ю та стати прийомними батьками. А також для людей, які хочуть створити дитячий будинок сімейного типу. У такому разі дитина зберігає статус сироти, а названі батьки отримують підтримку від держави для догляду за неповнолітнім.

3. Стати другим з батьків-вихователів чи прийомних батьків. Послугою можуть скористатися людина, яка укладає шлюб з партнером, котрий вже має статус усиновлювача. У такому випадку прийомні батьки або батьки-вихователі стають на облік як подружжя.

4. Опіка, піклування над дитиною: реєстрація кандидатом. Послуга особливо актуальна для родичів осиротілих дітей, які хочуть стати їхніми законними опікунами чи піклувальниками. У такому випадку за дитиною зберігається статус сироти, а опікун або піклувальник стає офіційним представником дитини до здобуття нею повноліття. Водночас за його згоди дитину можуть усиновити інші люди.

5. Усиновлення: зняття з обліку. Послугою можуть скористатися українці, які мають статус кандидата в усиновлювачі, але не стали батьками і вирішили не брати на виховання осиротілу дитину¹.

¹ Щоб скористатися однією з цих послуг, доступних через портал Дія, потрібно: авторизуватися або зареєструватися за допомогою електронного підпису, також обрати потрібну послугу, заповнити інформацію про свою адресу проживання, сімейний стан, шлюб і дітей, яких хочете всиновити, дочекатися отримання реєстрових даних. Це займе до 15 хвилин та додати необхідні документи і підписати заяву е-підписом і відправити її на обробку. Заповнення даних заяви займе близько 30 хвилин, не потрібно стояти в чергах та витратити тижні на збір довідок — усі необхідні документи підтягнуться з реєстрів автоматично. Навіть, витяг про відсутність судимості можна отримати одразу на порталі Дія при оформленні зазначених вище послуг. Після цього служба у справах дітей

Першою цифровою послугою була заява на онлайн-консультацію з усиновлення та заява про взяття на облік кандидатів в усиновлювачі. З червня 2022 року через портал Дія надійшло 852 заявки на первинну консультацію з усиновлення онлайн; з них 848 родин отримали консультацію. З вересня 2022 року було подано 526 заяв на реєстрацію кандидатів через Інтернет, що означає, що розпочався процес подання заяв на кандидатство. Документи, такі як витяг про стан здоров'я або відсутність судимості, необхідні для оформлення цієї послуги. Наразі 60 заяв повністю заповнено та передано службі у справах дітей для розгляду. На сьогодні вже декілька сімей стали кандидатами в усиновлювачі. Крім того, важливе значення має чат-бот «Дитина не сама», який є ресурсом, який допомагає дітям у воєнний час, якщо особа хоче тимчасово прихистити дитину в сім'ї, зустріли дитину без нагляду або вона загубилася.

З 1 червня 2023 року подали заявки на онлайн-консультацію з усиновлення через портал Дія 744 людини. Заяву на кандидатство в усиновлювачі онлайн стало можливим подати з 9 вересня 2023 року, і за цей час 39 громадян направили заяви до Служби у справах дітей в регіонах. Усиновлення - довготривалий процес, адже потрібно пройти курс підготовки з питань виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, що проводиться центрами соціальних служб із залученням спеціалістів із питань психології, педагогіки, медицини тощо [4].

Зазначу, що усиновлення можливе, якщо: дитина має статус сироти, вона позбавлена батьківського піклування, її батьки дали нотаріальну згоду на усиновлення. При цьому дитина має перебувати на обліку з усиновлення, який ведуть служби у справах дітей і Національна соціальна сервісна служба.

Також уряд 1 червня 2023 року ухвалив низку рішень, що спрямовані на посилення захисту прав дітей [5]. Зокрема, надав можливість іноземцям, які перебувають у шлюбі з громадянами України, всиновити дитину свого подружжя під час воєнного стану. Діти, які залишились сиротами внаслідок воєнного конфлікту та ще не перебувають на обліку з усиновлення, не можуть бути усиновленими. Задля того, аби стати на облік потенційним усиновлювачам потрібно довести, що вони відповідають вимогам для усиновлення і зібрати

перевірить усі дані та повідомить потенційних батьків або опікунів про своє рішення.

необхідні документи¹. Тільки після цього можна розпочинати процедуру з усиновлення. Лише після знайомства з дитиною усиновлювачі можуть звернутись до служби у справах дітей із заявою про бажання усиновити дитину та отримати висновок про доцільність усиновлення та відповідність його інтересам дитини. Рішення про усиновлення приймає суд за місцем проживання дитини.

Заявники не беруться на облік кандидатів в усиновлювачі, якщо: подані документи не відповідають вимогам; у поданих документах є виправлення або дописки, не завірені в установленому порядку; заявники (один з них) не можуть бути усиновлювачами відповідно до ст. 212 СК України; різниця у віці між дитиною, яку бажають усиновити, та заявниками становить менш як п'ятнадцять років; сума сукупного доходу на кожного члена сім'ї менша, ніж установлений законодавством прожитковий мінімум; житлове приміщення заявників перебуває в незадовільному санітарно-гігієнічному стані; у житловому приміщенні заявників неможливо влаштувати місце для занять і окреме спальне місце для дитини; під час обстеження житлово-побутових умов заявників та бесіди з ними або при вивченні їхніх документів виявлені обставини чи умови, які можуть мати негативні наслідки для виховання і розвитку дитини; вони відмовилися від підписання акта.

Також уряд врегулював питання, що під час надзвичайного або воєнного стану на території України [6]:

- діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, які перебувають на обліку з усиновлення, які тимчасово переміщені (евакуйовані) за межі України із закладів різного типу, форми власності та підпорядкування, а також діти, які набули статусу дитини-сироти або дитини, позбавленої батьківського піклування, під час перебування в евакуації за межами України можуть бути передані під опіку;
- піклування громадян України, які перебувають на обліку кандидатів в усиновлювачі та проживають (перебувають) на території

¹ Наступні документи: - заяву про взяття на облік як кандидатів в усиновлювачі; – копію паспорта або іншого документа, що посвідчує особу заявника; – довідку про заробітну плату за останні 6 місяців або копію декларації про доходи за попередній календарний рік, засвідчену органами ДФС; – копію свідоцтва про шлюб (якщо заявники перебувають у шлюбі); – висновок про стан здоров'я кожного заявника; – засвідчену нотаріальну письмову згоду другого з подружжя на усиновлення дитини (у разі усиновлення дитини одним з подружжя); – довідку про наявність чи відсутність судимості для кожного заявника, видану територіальним центром з надання сервісних послуг МВС; – копію документа, що підтверджує право власності або користування житловим приміщенням.

України, крім територій активних бойових дій та тимчасово окупованих РФ територій, включених до переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих РФ, затвердженого Мінреінтеграції, для яких не визначена дата завершення бойових дій або тимчасової окупації.

- ознайомлення кандидатів в усиновлювачі, які бажають взяти дитину під опіку, піклування з метою її подальшого усиновлення, та видача їм направлення для знайомства з дитиною здійснюються службами у справах дітей обласних, Київської міської державних (військових) адміністрацій за місцем перебування дитини на місцевому або регіональному обліку (незалежно від рівня обліку) в порядку черговості взяття їх на облік кандидатів в усиновлювачі. Якщо дитина влаштовується в прийомну сім'ю, дитячий будинок сімейного типу за взаємною згодою прийомних батьків, батьків-вихователів, про що вони письмово повідомляють службі у справах дітей, до якої видано направлення, особисте знайомство з дитиною може здійснюватися одним з них. Представники служби у справах дітей, до якої видано направлення для знайомства з дитиною, організують знайомство осіб з дитиною, з'ясовують, чи згодна дитина на влаштування у сім'ю, за місцем перебування дитини за межами України або в режимі відеоконференції (з фіксацією за допомогою технічних засобів відеозапису).

- усиновлення дітей, які були тимчасово переміщені (евакуйовані) із закладів (незалежно від типу, форми власності та підпорядкування), за межі України, громадянами України, які проживають в Україні;

- знайомство з дитиною здійснюється за місцем перебування дитини за кордоном у присутності керівника закладу або уповноваженого ним працівника закладу. За бажанням осіб, у сім'ю яких влаштовується дитина, може проводитися попереднє знайомство з дитиною в режимі відеоконференції за участю служби у справах дітей, до якої видано направлення (з фіксацією за допомогою технічних засобів відеозапису).

- керівник закладу або уповноважений ним працівник закладу ознайомлює осіб, в сім'ю яких влаштовується дитина, зокрема в режимі відеоконференції (з фіксацією за допомогою технічних засобів відеозапису), з наявними документами дитини (зокрема, виданими закладами охорони здоров'я, установами держави тимчасового перебування дитини).

- усиновлення в одну сім'ю братів і сестер, які були роз'єднані під час тимчасового переміщення (евакуації) одного з них за межі України.

- підготовка документів для подання до суду щодо усиновлення дитини, яка передана під опіку, піклування кандидатам в усиновлювачі, здійснюється в першочерговому порядку. Усиновлення дитини, якій призначено опікуна, піклувальника, здійснюється в порядку, встановленому законодавством.

- направлення для знайомства з дитиною видається до служби у справах дітей за місцем розташування закладу, а в разі, коли така служба у справах дітей не здійснює своїх повноважень, - до служби у справах дітей за місцем проживання (перебування) прийомних батьків, батьків-вихователів або кандидатів в усиновлювачі, які виявили бажання взяти дитину під опіку чи піклування.

- кандидат усиновлювачів (один із подружжя) може бути призначений опікуном або піклувальником дитини на три місяці. Після цього рішення продовжується, поки рішення суду про усиновлення не набуде законної сили. Якщо кандидати в усиновлювачі не подадуть до суду заяву про усиновлення дитини протягом зазначеного строку, вони вважаються такими, що відмовилися від усиновлення дитини. Після того, як рішення про призначення опікуна або піклувальника було прийнято органом опіки та піклування за місцем проживання (перебування) дитини, вирішується питання про її усиновлення іншими особами.

- створити Державну службу України у справах дітей як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра соціальної політики, і яка реалізує державну політику щодо захисту прав дітей, соціальної підтримки сімей, оздоровлення та відпочинку дітей, розвитку сімейних форм виховання та усиновлення [7].

В Україні буде дозволено брати дітей на облік з усиновлення у випадках, коли служба у справах дітей не здійснює своїх повноважень або не має доступу до Єдиного банку даних про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і сім'ї потенційних усиновлювачів, опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів тощо.

Крім того, урядовці внесли зміни до Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок збройних конфліктів і воєнних дій. Зокрема, процес для тимчасово переміщених дітей було спрощено. Не тільки діти з Донецької та Луганської областей, а й з усієї України тепер зможуть отримати статус дитини, постраждалої внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів. У результаті цієї зміни діти зможуть отримувати безкоштовне харчування, а в майбутньому вони отримають компенсацію від РФ.

Таким чином, після військового вторгнення Росії до України законодавці змінили закони щодо усиновлення, щоб гарантувати безпеку процесу, і навіть процедура усиновлення стала легшою завдяки послугам усиновлення, доступним на порталі «Дія». Діти, які проживають на території України під час воєнного стану, можуть бути усиновлені лише в місцях, де немає воєнних дій і де працюють державні органи України. Діти, які залишилися сиротами внаслідок воєнного конфлікту та не перебувають на обліку з усиновлення, не можуть бути усиновлені.

Список використаних джерел:

1. Обґрунтування технічних та якісних характеристик предмета закупівлі, розміру бюджетного призначення, очікуваної вартості предмета закупівлі Послуги з супроводження та технічної підтримки Єдиної інформаційно-аналітичної системи „Діти” (ЄІАС „Діти”). 2023. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/22529.html>
2. Усиновлення дитини стає простішим: як працює нова послуга на порталі Дія. 2022. URL: <https://diia.gov.ua/news/usinovlennya-ditini-staye-prostishim-yak-pracyuye-nova-posluga-na-portali-diya>
3. Спрощуємо шлях до батьківства: на порталі Дія доступні 5 нових послуг з усиновлення. 2023. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/22580.html>
4. Зручні онлайн-ресурси для усиновлення або тимчасового прихистку дітей 2022. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/22373.html>
5. Прем'єр-міністр: Уряд ухвалив низку рішень, що спрямовані на посилення захисту прав дітей. 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/premier-ministr-uriad-ukhvalyv-nyzku-rishen-shcho-spriamovani-na-posylennia-zakhystu-prav-ditei>
6. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо провадження діяльності з усиновлення та влаштування дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, в сім'ї громадян України під час воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2023 № 576 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-2023-%D0%BF#Text>
7. Деякі питання Державної служби у справах дітей: Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 29.09.2023 № 1048 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1048-2023-%D0%BF#n10>

ВАТРАС Володимир Антонович,

професор кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВА НА ШЛЮБ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне військове вторгнення російської федерації в Україну зумовило зміну законодавчих підходів до забезпечення сімейних прав та інтересів учасників сімейних відносин, в тому числі й подружжя.

Одним із напрямків такої зміни стало встановлення особливостей вчинення реєстраційних дій органами державної реєстрації актів цивільного стану в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Зокрема, 7 березня 2022 року було видано постанову Кабінету Міністрів України, якою було передбачено, що державна реєстрація шлюбу, якщо один із наречених є представником правоохоронного органу чи військового формування, може проводитися без особистої присутності нареченого, за умови, якщо він попередньо подав особисто заяву про державну реєстрацію шлюбу (або з використанням порталу «ДІЯ»), а в подальшому – подав відповідну заяву, що одночасно є підтвердженням факту надання ним згоди на шлюб, безпосередньому командиру (керівнику), яким засвідчується справжність підпису на відповідній заяві, і який в подальшому забезпечує її передачу (пересилання) відповідному відділу державної реєстрації актів цивільного стану. В Постанові № 213 чітко передбачено перелік відповідних правоохоронних органів чи військових формувань: Збройні Сили України, Служба Безпеки України, Служба зовнішньої розвідки, Державна прикордонна служба України, Управління державної охорони, Національна гвардія України, інше утворене відповідно до законів України військове формування (щодо вище перелічених така особа має мати статус саме військовослужбовця, а не просто працювати у відповідному формуванні на підставі трудового договору); також відповідні права щодо укладання шлюбу без особистої присутності на період правового режиму воєнного стану мають поліцейські, особи рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Державної кримінально-виконавчої служби, особи начальницького складу Національного антикорупційного бюро, Бюро економічної безпеки, а також працівники закладу охорони

здоров'я. Також постановою № 213 передбачається можливість укладання шлюбу через складання відповідного акту про укладення шлюбу, складеного безпосереднім командиром (керівником) військовослужбовця, поліцейського, особи рядового і начальницького складу або керівником закладу охорони здоров'я, в якому перебувають або працюють один чи обоє наречених. В першому випадку присутність обох чи одного із наречених не є обов'язковою, в другому – повинен бути присутній хоча б один із наречених, а також двоє свідків. Складений акт є підставою для подальшого складення актового запису про шлюб у паперовій формі та внесення відомостей до Реєстру органом державної реєстрації актів цивільного стану [1]. На нашу думку, зазначений порядок «дистанційної» реєстрації шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану слід поширити і на інших громадян України, які в силу перебування в зоні бойових дій, на тимчасово окупованій території чи тимчасово перемістилися (евакуювалися) за кордон, не мають можливості укласти шлюб у загальному порядку. Слід забезпечити для таких осіб можливість «дистанційної» реєстрації шлюбу, за умови забезпечення присутності обох з подружжя (хоча б у режимі відеоконференції) та свідків, які можуть підтвердити добровільність укладання шлюбу подружжям. Останнє фактично може бути підтверджене й поданням згоди на укладання шлюбу через портал «ДІЯ». Другою проблемою постанови № 213 є, на жаль, її невідповідність положенням Сімейного кодексу України, який не містить винятків із загального порядку державної реєстрації шлюбу, навіть в умовах правового режиму воєнного стану. На нашу думку, слід внести відповідні зміни до Сімейного кодексу України, а саме до ст. 27, яку доповнити ч. 3 такого змісту: «Особливості державної реєстрації шлюбу в умовах правового режиму воєнного стану можуть визначатися Кабінетом Міністрів України, в тому числі в частині визначення особливостей подання заяви про реєстрацію шлюбу, дії принципу особистої присутності подружжя під час реєстрації шлюбу, передання функції засвідчення факту укладання шлюбу від органів державної реєстрації актів цивільного стану до інших органів чи посадових осіб». Цим самим буде забезпечена законність прийнятої постанови № 213, що убезпечить її від можливого визнання незаконною у порядку адміністративного судочинства у майбутньому (що поставить під сумнів дійсність шлюбів, укладених відповідно до неї). До «інших органів чи посадових осіб», які на нашу думку матимуть право здійснювати дії щодо встановлення факту укладення шлюбу та видачі акту про укладення шлюбу, що є підставою для складення актового запису про шлюб та внесення відповідних записів до Державного реєстру актів цивільного стану, крім командирів

(начальників) військових частин, підрозділів правоохоронних органів та військових формувань, керівників закладів охорони здоров'я мають стати також інші підприємства, установи, організації, а також відповідні дипломатичні або консульські представництва (у разі знаходження одного із подружжя чи обох з них за кордоном). В той же час, такий порядок слід зберегти лише для умов дії правового режиму воєнного стану і лише щодо випадків знаходження особи в регіоні, де не функціонують відповідні реєстраційні органи, або в регіоні ведення бойових дій. Якщо особа знаходиться на тимчасово окупованій території на нашу думку не можна застосовувати «дистанційний» порядок укладання шлюбу, оскільки в такому випадку не можна визначити наскільки волевиявлення особи на укладення шлюбу є вільним від усякого примусу.

Іншою зміною стала можливість державної реєстрації шлюбу не тільки тим відділом державної реєстрації актів цивільного стану, що знаходиться за місцем проживання наречених, а будь-яким органом державної реєстрації актів цивільного стану, зважаючи на те, що в умовах тимчасової окупації окремих територій, тимчасового припинення функціонування відповідних реєстраційних органів на тимчасово окупованих територіях та територіях активного ведення бойових дій, звернутися до відповідного органу у звичайному порядку не завжди є можливим. Також передбачається, що за тимчасової відсутності доступу до Державного реєстру актів цивільного стану громадян заява про державну реєстрацію акту цивільного стану подається, а актовий запис цивільного стану складається в паперовій формі без використання програмних засобів ведення цього реєстру з подальшим обов'язковим внесенням відомостей цього актованого запису до Державного реєстру актів цивільного стану громадян протягом п'яти робочих днів з дня відновлення такого доступу. Відповідні зміни до Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні були внесені наказом Мініюсту України від 26 лютого 2022 року № 606/5 [2].

Отже, на підставі вище викладеного наукового дослідження питань захисту права на шлюб в умовах правового режиму воєнного стану можемо прийти до наступних висновків. Чинне законодавство передбачає можливість державної реєстрації шлюбу органом державної реєстрації актів цивільного стану без особистої присутності нареченого, якщо він є представником правоохоронного органу чи військового формування, за умови подання заяви про державну реєстрацію шлюбу, за умови засвідчення відповідної заяви безпосереднім командиром (керівником); можливим є встановлення факту укладання шлюбу через складання акту про укладення шлюбу командиром (керівником) особи,

яка відноситься до військового формування, правоохоронного органу, закладу охорони здоров'я. На нашу думку, слід поширити можливість «дистанційного» укладання шлюбу й на інших осіб за умови дії правового режиму воєнного стану щодо випадків знаходження особи в регіоні, де не функціонують відповідні реєстраційні органи, або в регіоні ведення бойових дій (але не на тимчасово окупованій території). Сімейний кодекс України не містить винятків із загального порядку державної реєстрації шлюбу, навіть в умовах правового режиму воєнного стану, що ставить під сумнів законність постанови Кабінету Міністрів України № 213, а тому слід передбачити, що особливості державної реєстрації шлюбу в умовах правового режиму воєнного стану можуть визначатися Кабінетом Міністрів України.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 року № 213. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-п#Text>.

2. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: наказ Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 року № 52/5. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text>.

ВІТРУК Ярослава Ігорівна

*курсант Національної академії Державної прикордонної служби
України ім. Б. Хмельницького*

МЕДІАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВРЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ СПОРІВ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ В СУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Медіація може застосовуватися в різних сферах, включаючи сімейне право, бізнес, працевлаштування, нерухомість та інші. Вона дозволяє зменшити витрати на розгляд справ у суді, скоротити час на вирішення конфлікту та покращити взаємини між сторонами. Медіатори проходять спеціальну підготовку та сертифікацію, щоб забезпечити якісний та ефективний процес медіації. Вони допомагають сторонам

зрозуміти одне одного, визначити свої потреби та інтереси, а також знайти спільне рішення.

Україна має законодавство про медіацію, яке передбачає можливість вирішення спорів за допомогою медіації. Медіаційні центри працюють у багатьох містах країни та надають послуги з медіації.

Медіація також допомагає зменшити навантаження на судову систему та скоротити витрати на розгляд справ. Вона є більш економічно вигідним способом вирішення конфлікту, оскільки не потребує витрат на адвокатів та інші юридичні послуги. У загальному, медіація є важливим інструментом у будь-якій сфері життя, який допомагає забезпечити ефективне та мирне вирішення конфліктів. Вона дозволяє зберегти взаємини та покращити комунікацію між сторонами, а також зменшити витрати та час на розгляд справ у суді. Україна активно розвиває медіацію як альтернативний спосіб вирішення конфліктів та проводить різні заходи для популяризації цього інструменту серед громадян та бізнесу.

Запровадження медіації в правові системи цивільного процесуального права України відіграє важливу роль у вирішенні спорів і конфліктів. Здається кожен із нас стикався з ти чи іншим судовим порядком в своєму житті, проаналізувавши практику вирішення спору в судді потребує грошових коштів на правову допомогу. Судовий процес може затягнутися на довгий процес по інших інстанціях судів, може тривати декілька років. Доцільно було б з'ясувати чи варто розглядати медіацію та які майбутні перспективи в Україні.

Медіацію можна застосовувати у вирішенні будь-яких цивільних, адміністративних, господарських та інших правовідносинах, а також кримінальних провадженнях під час укладання угод про примирення між потерпілим і підозрюваним, обвинуваченим та в інших сферах суспільних відносин. Медіацію можливо проводити як до звернення до суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу, так і під час судового, третейського чи арбітражного провадження або під час виконання рішення суду, третейського суду чи міжнародного комерційного арбітражу. Участь у медіації є добровільним волевиявленням сторін медіації.

Не можливо не вказати на головні плюси проведення процедури медіації- це економія часу, коштів, на відміну від судового розгляду медіація не проходить роками. Досліджуючи досвід інших країн, можна дійти висновку що процедура медіації може обмежуватися 15-20 годинами. Щодо коштів, то процедура в Україні не буде занадто дешевою в порівнянні з іншими країнами, наприклад досвід США показує що вартість судового процесу виходить в разі більше, ніж судовий збір та послуги адвоката в Україні. Також одним із плюсів

можна визначити врегулювання спору без конфлікту та зберігається повна конфіденційність. Процедура медіації допомагає уникнути конфлікту та досягти спільного рішення, яке задовольнить обидні сторони спору.

Окремо треба зазначити, що вирішення конфлікту із застосуванням процедури медіації досить сильно розвантажить судовий процес, так як судова тяганина може займати декілька років, але із застосуванням процедури може скорочуватись до кількох днів - місяця.

ГАВРІК Роман Олександрович

кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ СІМЕЙНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ, ПОЗБАВЛЕНОЇ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ ПРИ ЇЇ ТИМЧАСОВОМУ ПЕРЕМІЩЕННІ (ЕВАКУАЦІЇ) В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку з повномасштабним вторгненням російської федерації на територію України, веденням активних бойових дій та тимчасовою окупацією окремих територій України, додатково до тих, які були окуповані у 2014 році в результаті анексії Криму та гібридної війни на Донбасі, відбулися істотні зміни у законодавстві України, яке врегульовує питання забезпечення та реалізації прав і свобод людини і громадянина, захисту цих прав, в тому числі у разі їх порушення у зв'язку із російсько-українською війною. Не стало виключенням і питання захисту сімейних прав та інтересі дітей, застосування відповідних способів захисту, особливо щодо тих дітей, які були позбавлені батьківського піклування.

Одним із напрямків такого реформування стало визначення у законодавстві можливості тимчасового влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування, до прийомної сім'ї або до дитячого будинку сімейного типу. Відповідне влаштування здійснюють

служби у справах дітей за місцем функціонування відповідної прийомної сім'ї або дитячого будинку сімейного типу, а за відсутності видачі ними відповідного наказу – влаштування здійснюється за наказом відповідної військової адміністрації обласного рівня. Також під час дії на території України правового режиму воєнного стану діти, які перебувають у складних життєвих обставинах, діти, які залишилися без піклування батьків, діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, можуть тимчасово влаштуватись до інших закладів, в яких передбачено цілодобове перебування дітей, у населених пунктах, в яких можливо забезпечити безпеку дітей з урахуванням їх віку та стану здоров'я [1].

Протягом останніх двох років було внесено зміни до законодавства, якими здійснено істотне розширення прав осіб, які вправі здійснювати захист прав дитини як її законні представники. Зокрема, 22 травня 2022 року було прийнято Закон України № 2267-IX, яким було внесено зміни до ст. 30-1 Закону України «Про охорону дитинства», а саме покладено функції законних представників дитини на період її переміщення, в тому числі за кордон з метою евакуації, на керівників закладів, до яких на цілодобове перебування була влаштована дитина, або на уповноваженого керівником закладу працівника цього закладу, чи у разі неможливості виконання керівником своїх обов'язків – на іншу особу, призначену органом опіки та піклування чи військовою адміністрацією/військово-цивільною адміністрацією за місцем розташування закладу. Такі особи вправі здійснювати будь-які дії щодо захисту прав дитини аж до повернення такої дитини в Україну або до її возз'єднання з сім'єю, крім повноважень щодо вчинення від імені та в інтересах дитини правочинів, пов'язаних із житловими та майновими правами, надання згоди на усиновлення та зміну громадянства дитини. Цим же законом відповідні повноваження законних представників на період тимчасового переміщення (евакуації) дитини були надані й патронатним вихователям [2].

Постановою Кабінету Міністрів України від 10 травня 2022 року № 580 було затверджено Порядок тимчасового переміщення (евакуації) та забезпечення умов для перебування на території України, де не ведуться бойові дії, або за межами України дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, яким було передбачено, що на керівника закладу або уповноважену ним супроводжуючу особу на період тимчасового переміщення (евакуації) дітей покладається відповідальність за їх життя і здоров'я, обов'язки щодо виконання

повноважень законних представників дітей (крім вчинення правочинів, пов'язаних із житловими та майновими правами, від імені та в інтересах дитини, надання згоди на усиновлення дитини та зміну громадянства), запобігання будь-яким спробам порушення прав дітей та осіб, вчинення інших дій, пов'язаних із переміщенням (евакуації) дітей [3].

В той же час, першочергове покладання обов'язків законного представника дитини, що перебуває у виховному, соціальному чи медичному закладі на керівника цього закладу не завжди було доцільним, зважаючи на те, що останній міг самостійно евакуюватися (у зв'язку із чим у відповідному закладі не було можливості провести евакуацію дітей, у зв'язку із відсутністю керівника, або покласти відповідні обов'язки на іншу особу). Даний недолік було усунуто після затвердження нового порядку тимчасового переміщення (евакуації) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення, відповідно до якого було уточнено, що у разі неможливості видання керівником закладу наказу про тимчасове переміщення (евакуацію) дитини, в тому числі у зв'язку із його відстороненням від виконання службових обов'язків або відсутності, відповідні повноваження щодо визначення відповідальної особи за виконання обов'язків щодо тимчасового переміщення (евакуації) дитини здійснюють обласна, Київська міська військова адміністрація за місцем постійного розташування закладу. Така особа забезпечує виконання функцій законного представника дітей відповідно до частини четвертої статті 30-1 Закону України "Про охорону дитинства" [4].

Постановою Кабінету Міністрів України від 7 липня 2022 року № 794 було покладено повноваження законного представника дитини, яка тимчасово переміщена (евакуйована) на особу, на період її повернення в Україну, на призначену закордонною дипломатичною установою України особу; відповідне призначення здійснюється на підставі рішення виконавчого органу міської, селищної, сільської ради, районної, районної у м. Києві державної адміністрації, районної/обласної військової адміністрації/Національної соціальної сервісної служби про повернення переміщених (евакуйованих) дітей – громадян України [5].

У всіх цих випадках на особу, визначену як законний представник дитини, тимчасово покладаються усі права та можливості щодо забезпечення захисту прав дитини, заходів до запобігання будь-яким спробам порушення прав дітей, в тому числі через застосування самозахисту, інформування про усі випадки порушень прав дитини відповідну військову адміністрацію обласного рівня за місцем постійного розташування закладу, а у разі відсутності такої можливості

– Нацсоцслужбу, а останні повинні вжити заходів щодо припинення порушень прав дитини, звернення до органу опіки та піклування за місцем тимчасового перебування (евакуації) з метою взяття осіб на тимчасовий облік для вирішення нагальних питань зазначених осіб, інформування про прибуття дитини до місця тимчасового перебування (евакуації) в Україні або за межами України батьків, інших законних представників дитини, а також відповідний орган опіки та піклування як за місцем постійного перебування дитини, так і за місцем евакуації. Уповноважена особа – законний представник дитини уповноважується на здійснення догляду за дитиною, її виховання та розвитку, сприяння спілкуванню дітей з батьками чи іншими законними представниками, якщо таке спілкування не суперечить інтересам дитини, запобігання будь-яким спробам порушення прав дітей та осіб, надання (у разі потреби) адміністративним або судовим органам держави тимчасового перебування дітей та осіб інформації та документів, необхідних для прийняття ними рішень про призначення супроводжуючих осіб тимчасовими опікунами дітей та осіб (інших рішень, необхідних для виконання ними обов'язків щодо дітей та осіб у державі тимчасового перебування), з перекладом, засвідченим в установленому законодавством порядку. З іншого боку, такі особи не мають права: залишати дітей без нагляду, змінювати своє та їх місце перебування без погодження із обласною, Київською міською військовою адміністрацією, а у разі перебування за межами України - без погодження з Нацсоцслужбою

Слід окремо відзначити, що постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2022 року № 940 було передбачено відповідальність законних представників дітей за відмову від обов'язкової евакуації дитини. В такому разі, опіка чи піклування таких осіб над дітьми припиняється (зазначене стосується законних представників дітей, які виховуються в прийомних сім'ях, дитячих будинках сімейного типу, які перебувають під їх опікою чи піклуванням, які влаштовані в сім'ї патронатних вихователів). Органи опіки та піклування в даному випадку були уповноважені застосовувати два способи захисту: припинення правовідношення щодо виховання дитини у прийомній сім'ї, дитячому будинку сімейного типу, перебування у сім'ї патронатного вихователя, перебування під опікою чи піклуванням, а також припинення дій, які порушують сімейні права, оскільки уповноважені забезпечити евакуацію такої дитини, спільно із Національною сервісною службою, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування до прийомних сімей, дитячих будинків сімейного типу, сімей патронатних

вихователів, закладів, в яких передбачається цілодобове перебування дітей, які перебувають у безпечних районах [6].

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 22 березня 2022 року № 349. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349-2022-п#Text>.

2. Про внесення змін до статті 30-1 Закону України "Про охорону дитинства" щодо законного представництва деяких категорій дітей під час дії надзвичайного або воєнного стану в Україні: Закон України від 22 травня 2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2267-20#Text>.

3. Про внесення змін до порядків, затверджених постановами Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 і від 27 березня 2022 р. № 385: постанова Кабінету Міністрів України від 10 травня 2022 року № 580. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-2022-п>.

4. Про тимчасове переміщення (евакуацію) дітей та осіб, які проживають або зараховані до закладів різних типів, форм власності та підпорядкування на цілодобове перебування, та їх повернення: постанова Кабінету Міністрів України від 1 червня 2023 року № 546. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/546-2023-п>.

5. Деякі питання повернення дітей, які тимчасово переміщені (евакуйовані) за межі України з метою отримання тимчасового захисту під час воєнного стану в Україні: постанова Кабінету Міністрів України від 7 липня 2022 року № 794. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-2022-п>.

6. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо удосконалення механізму проведення евакуації: постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2022 року № 940. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/940-2022-п#Text>.

ГАВРИЛОВ Роман Вікторович,

аспірант Науково-дослідного інституту правотворчості та науково-правових експертиз Національної академії правових наук України

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ДИТИНИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ

Актуальність розгляду питання щодо правового регулювання прав дитини за законодавством Великої Британії обумовлена тим, що проблема захисту прав дитини є проблемою будь-якого цивілізованого суспільства. Захист прав дитини є ефективним в тих випадках, коли держава має ефективне правове регулювання суспільних відносин щодо прав дитини та їх захисту в разі порушення, невизнання чи оспорювання.

Правове регулювання відносин щодо захисту прав дитини має постійно удосконалюватися та відповідати сучасним викликам, які, у тому числі, постають перед Україною в умовах введення воєнного стану. Застосовуючи порівняльно-правовий метод в наукових дослідженнях через вивчення закордонного досвіду становлення та розвитку правових інститутів, можна визначити стан правового регулювання певних відносин та підходи до вирішення певних правових проблем, які постають в ході наукового дослідження правових явищ, понять, категорій. У межах цього дослідження пропонується проаналізувати стан правового регулювання прав дитини за законодавством Великої Британії (тут і надалі термін «Велика Британія» використано для позначення Сполученого Королівства Велика Британія та Північна Ірландія), яка відома своїми високими стандартами захисту прав дитини, не зважаючи на концептуально інші підходи правового регулювання з позиції правового прецедента, зважаючи на те, що Велика Британія належить до англосаксонської правової сім'ї.

Метою цього дослідження є визначення особливостей правового регулювання прав дітей у Великій Британії у контексті порівняльно-правового методу наукового пізнання.

Правові норми, які регулюють права дитини в Великій Британії, передбачають сукупність специфічних прав гарантованих саме для дітей або особливості реалізації основних прав людини дитиною.

Розвиток правового регулювання прав дитини в Великій Британії почався ще приблизно в XIII-XIV ст., коли британські монастирі були зобов'язані піклуватися про дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. При цьому, непоодинокими були практики,

коли дітей, які досягали певного віку, монастирі віддавали у підмайстри до відповідальних господарств для забезпечення їхньої підтримки та освоєння базових навичок певної професії [1]. З тих пір парадигма правової регламентації захисту прав дітей багато разів змінювалася в Великій Британії з огляду на соціокультурний контекст відповідного часу [2, с. 3]. З огляду на вищезазначене, до сьогодні на території Великої Британії чинними є чимало законів, які торкаються прав дітей, але прийняті були досить давно.

Не зважаючи на те, що в Великій Британії наразі діють чимало різних законів, які мають на меті захист прав дітей, всі вони спрямовані на забезпечення наступних сфер буття дітей: забезпечення права дитини бути почутою; забезпечення доступу дитини до навчання; забезпечення дитини безпечною домівкою; забезпечення підтримки та допомоги для дітей, які мають залишити свою домівку; забезпечення переконаності в тому, що дитина перебуває в безпеці, коли вирішила отримати роботу; забезпечення права дитини брати участь у різних заходах; забезпечення схоронності персональних даних дитини [3].

Найбільший вплив на правове регулювання прав дітей у Великій Британії має Конвенція ООН з прав дитини, яка була прийнята у 1989 р. Ця Конвенція мала надзвичайний вплив на визначення міжнародних стандартів захисту прав дитини і була покладена в основу Акту про дітей 2004 р., де центральне місце було відведено закріпленому принципу благополуччя дитини; допомогти дитині бути веселою і насолоджуватися життям; забезпечення позитивного вкладу в життя дітей та підтримання можливості для дітей бути успішними. Підвалини такого регулювання можна знайти саме в наріжних статтях вищезгаданої конвенції, а саме: ст. 2 (заборона дискримінації), ст. 3 (найкращі інтереси дитини), ст. 6 (право на життя, виживання та розвиток), ст. 12 (право бути почутим) [4; 5, с. 3].

У 2008 році було прийнято Акт про дітей та молодих осіб, який було спрямовано на жорстке регулювання підстав та порядків втручання у життя дітей соціальними органами держави. Інший нормативний акт, який має істотний вплив на захист прав дітей, є Акт про рівність, прийнятий у 2010 р., який має за мету захистити людей з огляду на вік, інвалідність, зміну статі, шлюб і цивільне партнерство, вагітність і материнство, расу, релігію або інші переконання, стать, сексуальну орієнтацію.

Значний інтерес становить набуття дитиною прав та обов'язків у зв'язку з досягненням конкретного віку. Дитиною у Великій Британії визнається особа, яка не досягла 18-річного віку (було знижено з 21 року після реформи сімейного права 1969 р. [6]), відповідно до прийнятого в 1989 р. Акту про дітей (секція 102) [7].

Варто відзначити, що специфічних прав та обов'язків дитина починає набувати з 10 річного віку. У Англії, Уельсі та Північній Ірландії з цього віку дитина може бути притягнута до кримінальної відповідальності за вчинення злочину і така справа має розглядатися в суді. У Шотландії вік кримінальної відповідальності становить вісім років, але вік, коли дитина може бути притягнута до кримінальної відповідальності, становить 12 років. Діти до 12 років можуть бути направлені до соціального працівника та на так звані «дитячі слухання» в суді.

З 11 років дитина з дозволу батьків може відкрити банківський рахунок (однак, депозитний рахунок дитина може відкрити в банкові з 7 років). З 12 років дитина може бути залишена одна вдома на тривалий час, хоча це і не рекомендовано робити. Досягнення 13 років забезпечує можливість працювати, але лише за частковою зайнятістю. Цікавими є права, які пов'язуються із досягненням 14 років, коли дитина може відвідувати паб, але не має права придбавати там алкогольні напої. Набуття 16-річного віку передбачає можливості отримати національний номер страхування і набуття низки прав, таких як: вживати вина, пиво або сидр під час їжі в ресторані; вступати в статеві відносини; одружуватися з дозволу батьків (а у Шотландії можна одружуватися без дозволу батьків); отримати права на керування мопедом; вимагати пілг за певних обставин; відкрити банківський рахунок без дозволу батьків; влаштуватися на роботу з повним робочим днем; іти в армію за згодою батьків. Право на керування транспортним засобом надається з 17 років. Особи, які набули 18 років, зветься молодими дорослими і мають вже право голосу, придбавати тютюн і цигарки, мати кредитну картку та брати позику, а також мають право на тату [8].

Такий підхід у наданні окремих специфічних прав дітям у Великій Британії з набуттям певного віку є неприйнятним для українського законодавця, хоча набуття дитиною в Україні окремих прав в сфері сімейного права інколи також пов'язується з певним віком, наприклад, права на шлюб, права на визначення місця проживання тощо. Проте зазначені вище положення свідчать, що британці сприймають права дитини як цінність з досягненням певного віку дитини, а також як ознаку зрілості дитини та готовність брати додаткову відповідальність на себе.

Незважаючи на те, що Велика Британія має доволі комплексне правове регулювання прав дитини, це не унеможливорює існування низки проблем, які пов'язані із порушенням прав дитини через неналежне правозастосування. Так, Велика Британія звинувачується в тому, наприклад, що обмеження під час пандемії були більш жорсткими по відношенню до дітей, ніж до дорослих, що свідчить про

дискримінацію; відбувається побиття дітей батьками та не пропорційна реакція держави тощо.

Отже, правове регулювання прав дитини за законодавством Великої Британії формувалося впродовж тривалого історичного розвитку. Сучасний стан правового регулювання прав дитини у Великій Британії сформувався під впливом міжнародно-правових актів, в першу чергу, під впливом Конвенції ООН про права дитини.

Список використаних джерел:

1. Dr. Aline Cole-Alback. A brief history of children's rights. URL: <https://www.birthto5matters.org.uk/wp-content/uploads/2021/04/Childrens-rights-for-Birth-to-Five-Matters.pdf>.

2. Sandra Robinson. Children's rights: historic developments. P. 1-11. URL: <https://www.cumberlandlodge.ac.uk/sites/default/files/Childrens%20Rights.pdf>.

3. Children and the law. National Society for the Prevention of Cruelty to Children. URL: <https://learning.nspcc.org.uk/child-protection-system/children-the-law>.

4. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.

5. Sabeedah Mahomed, Morgan Briggs. Navigating Children's Rights and AI in the UK: A roadmap through uncertain territory. September 2023. P. 1-30. URL: https://www.researchgate.net/publication/374208682_Navigating_Children%27s_Rights_and_AI_in_the_UK_A_roadmap_through_uncertain_territory.

6. Family Law Reform Act 1969. UK Public General Acts. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1969/46/contents>.

7. Children act 1989. UK Public General Acts. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1989/41>.

8. Cathy Glass. Age(s) of Majority. URL: <https://www.thefosteringnetwork.org.uk/blogs/cathy-glass/ages-majority#:~:text=Although%20most%20of%20us%20know,know%20and%20can%20cause%20confusion>.

ГОЛОВКО Ольга Михайлівна

кандидат юридичних наук, старша дослідниця, старший викладач кафедри інтелектуальної власності та приватного права Національного технічного університету України «КПІ імені Ігоря Сікорського»

ШПАК Кристина Олегівна

студентка Факультету соціології і права Національного технічного університету України «КПІ імені Ігоря Сікорського»

ГРАЧОВА Олександра Юріївна

студентка Факультету соціології і права Національного технічного університету України «КПІ імені Ігоря Сікорського»

НАЙКРАЩІ ІНТЕРЕСИ ДИТИНИ ПІД ЧАС МЕДІАЦІЇ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Забезпечення прав дитини є одним з ключових пріоритетів державної політики більшості країн світу. Відтак, Декларацією прав дитини, прийнятою резолюцією 1386 (XIV) Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 р. закликано батьків, чоловіків і жінок, як окремих осіб, а також добровільні організації, місцеві влади й національні уряди до визнання та дотримання найкращих інтересів дитини шляхом законодавчих й інших заходів [1].

На сьогодні забезпечення найкращих інтересів дитини, захист і відновлення їхніх прав та інтересів відбувається як шляхом застосування юрисдикційних способів, так й альтернативним способом захисту, зокрема й медіації. Відповідно до статті 1 Закону України «Про медіацію»: медіація - позасудова добровільна, конфіденційна, структурована процедура, під час якої сторони за допомогою медіатора (медіаторів) намагаються запобігти виникненню або врегулювати конфлікт (спір) шляхом переговорів [2].

Варто зазначити, що в Україні на законодавчому рівні питання участі дитини у процедурі медіації не врегульовані. Проте, згідно статті 1 Закону України «Про охорону дитинства» передбачено, що забезпечення найкращих інтересів дитини — це дії та рішення, які спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку і рівня розвитку, що може її висловити [3]. Таким чином, варто зазначити, що залучення дитини до

процесу медіації повинно відбуватися з урахуванням найкращих інтересів дитини.

У межах міжнародного проекту «Implementation of the principle of the best interests of the child in mediation in matters concerning the exercise of parental authority and contacts» було проведено опитування серед українських медіаторів, з метою визначення особливостей проведення процедури медіації в Україні з питань, що стосуються інтересів дитини та за безпосередньої участі дитини.

Зокрема, результати дослідження показали, що медіатори у своїй діяльності досить відповідально й обережно ставляться до питання участі дитини у процедурі медіації, розуміючи, що будь-яке додаткове навантаження на дитину за умови конфлікту в сім'ї може призвести до погіршення її психоемоційного стану.

З огляду на це майже 58,6 % респондентів повідомили, що ніколи не залучали дітей до процедури, або це відбувалося кілька разів – 37,1 %, регулярно залучають дітей до медіації 4,3 % респондентів.

Крім того, медіатори активно застосовують методи непрямой участі дитини у процедурі. Респонденти, наприклад, під час обговорення тем, що стосуються дітей, постійно нагадують про дітей, ставлячи відповідні запитання батькам, інколи використовують символічні інструменти візуалізації, що дають можливість постійно пам'ятати про дитину (зображення дитини або резервування порожнього стільця тощо).

Однак все ж, медіатори, які залучають дитину тим чи іншим способом до процедури медіації, зауважують про досить високий рівень задоволеності процесом як серед батьків, так і серед дітей. Опитування свідчить, що саме медіатори в більшості випадків стають ініціаторами залучення дитини до процесу (89,5 %). Також зазначене питання можуть ініціювати один із батьків (63,2 %), обоє батьків (5,3%) або адвокат однієї зі сторін (13,2 %).

Відтак, результати проведеного дослідження показали, що для українських медіаторів надзвичайно важливим є забезпечення захисту найкращих інтересів дитини та її добробуту під час здійснення своєї діяльності.

Проте, зважаючи на особливості залучення дитини до процедури медіації, опитані респонденти вважають, що під час розв'язання питання про залучення дитини до процедури слід урахувувати наступне: інтенсивність конфлікту, здатність батьків справлятися з емоціями та їхній психічний стан, готовність обох батьків виконувати батьківські обов'язки за домовленостями, згода і волевиявлення обох батьків на участь дитини у процедурі, дотримання батьками правил медіації [4].

Зарубіжний досвід демонструє ефективні підходи до забезпечення прав та потреб дітей під час процедури медіації.

Відповідно до Конвенції ООН про права дитини (1989) [5], при ухваленні рішень, що стосуються дітей, пріоритетними мають бути найкращі інтереси дитини. Цей принцип є фундаментальним і закріплений у національних законодавствах більшості країн.

Під час медіації за участю дітей він реалізується через[6]

1. Врахування думки дитини з усіх питань, що її стосуються;
2. Захист права дитини на сімейне виховання та спілкування з обома батьками;
3. Підтримка психологічного благополуччя дитини;
4. Урахування індивідуальних потреб дитини.

Такий підхід дозволяє прийняти справедливе рішення з огляду на конкретну ситуацію дитини.

У багатьох країнах процес медіації адаптований для забезпечення інтересів дітей.

У Великій Британії існують спеціальні служби медіації за участю дітей (Child and Family Court Advisory and Support Service [6]. Вони керуються принципом, що дитина має бути залучена та почута у будь-яких судових процесах чи альтернативних процедурах вирішення спорів. Медіатори CAFCASS проходять ґрунтовну підготовку з питань дитячої психології, аби зрозуміти потреби та побажання дитини.

У Канаді існують спеціальні правила медіації за участю неповнолітніх [7]. Вони включають обов'язкову участь адвоката, який представляє інтереси дитини, попередню консультацію з психологом, а також можливість для дитини надати письмові коментарі замість особистої участі. Такі заходи дозволяють уникнути психотравмування дитини під час процедури.

В Австралії розроблено спеціальні стандарти медіації за участю дітей. Вони регламентують такі аспекти:

- відповідна підготовка медіатора з питань дитячої психології та комунікації;
- адаптація процесу та мови медіації до віку та рівня розвитку дитини;
- забезпечення фізичного та психічного комфорту дитини;
- неупереджене ставлення до всіх учасників, в тому числі дитини

[8].

Отже, медіація є ефективним альтернативним методом вирішення спорів, що має гнучкий формат та може забезпечити врегулювання конфлікту з максимальним урахуванням інтересів усіх осіб, на яких впливають його наслідки. На відміну від судового процесу, медіація

дозволяє уникнути ескалації конфлікту та знайти компромісне рішення з урахуванням інтересів усіх сторін, в тому числі дитини.

Варто зазначити, що зарубіжний досвід свідчить, що дотримання принципу пріоритетності інтересів дитини є визначальним для успішної реалізації медіації за участю неповнолітніх. Ключовими факторами є спеціальна підготовка медіаторів, адаптація процедури до потреб дітей, залучення додаткових фахівців для захисту інтересів дитини, а також розробка спеціальних стандартів і правил.

Окрім того, ураховуючи, що медіація має рекомендаційний характер, назріла необхідність законодавчо визначитися з категоріями юридичних спорів, у яких порушені, оспоруються чи не визнаються права та законні інтереси дітей, щодо яких сторонам рекомендують пройти консультування в медіатора на предмет можливості врегулювання таких спорів шляхом переговорів.

У розрізі рекомендацій можна зазначити ще й про можливість запровадження присудової медіації (за рекомендацією суду проведення зі сторонами обов'язкових інформаційно-оціночних зустрічей за категоріями справ, де зачіпають інтереси дітей для з'ясування доцільності та доречності застосування медіації). Впровадження таких підходів і в Україні сприятиме посиленню гарантій дотримання прав дітей під час медіації.

Список використаних джерел:

1. Рекомендація № R (98) 1 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо медіації в сімейних справах : ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 616 засіданні заступників міністрів 21 січня 1998 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_98_1_1998_01_21.pdf.

2. Про медіацію: Закон Україною від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#doc_info.

3. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#doc_info

4. Ізарова І., Муха Й., Цибулько А. На шляху реалізації до принципу забезпечення найкращих інтересів дитини під час медіації: український досвід. Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. 2022. С.40-50.

5. Конвенція про права дитини від 20.11.1989 р. Ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91 р URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

6. Department of Justice Canada. Mediation in child protection cases. URL: <https://www.justice.gc.ca/eng/rp-pr/fl-lf/famil/mcpcpm-pcep/p4.html>

7. Child and Family Court Advisory and Support Service. Child inclusive mediation. URL: <https://www.cafcass.gov.uk/grown-ups/parents-and-carers/divorce-and-separation/mediation/child-inclusive-mediation/>

8. Australasian Dispute Resolution Association. (2013). Practice standards in child inclusive and child focused family dispute resolution. URL: <https://adra.org.au>

ГРИЦИШИНА Лариса Валеріївна

заступник декана юридичного факультету, доцент кафедри цивільного права та процесу, доктор філософії з права

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ БАТЬКІВ І ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сімейний кодекс України у ст.ст. 141-172 [1] закріплює низку особистих немайнових прав та обов'язків батьків та дітей та сприяє ефективності їх реалізації і захисту.

Відповідно до ст.ст.141, 142 СК України, мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою.

Діти мають рівні права та обов'язки щодо батьків, незалежно від того, чи перебували їхні батьки у шлюбі між собою.

Проте, повномасштабне російське вторгнення на територію України, призвело до значних порушень цих прав та зумовило неможливість реалізації, захисту і поновлення особистих немайнових прав батьків та дітей, в тому числі в зв'язку із перебуванням батьків (одного з них) в полоні, а також знаходження батьків чи дітей на тимчасово окупованих територіях або за кордоном.

З одного боку складаються об'єктивні перешкоди для виконання батьками своїх обов'язків щодо дітей (забрати з пологового будинку, здійснити державну реєстрацію народження дитини), а з іншого призводить до неможливості реалізації своїх прав щодо власних дітей (бачитися з дитиною, виховувати та брати участь в її житті).

Тому, існуючі правові механізми, які покликані забезпечувати всебічну реалізацію та охорону особистих немайнових прав батьків та дітей, в умовах воєнного стану потребують трансформації та вдосконалення та адаптації під умови воєнного стану.

Численні рішення Європейського суду з прав людини щодо питань, які пов'язані із захистом прав дітей ґрунтуються на положеннях Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Загальної декларації прав людини, Конвенції про права дитини.

Європейський суд з прав людини, спираючись на міжнародні та європейські договори з прав людини, підкреслив потребу дітей в особливому захисті у зв'язку з їхньою вразливістю. Отже, кожна дитина має право на такі заходи захисту, яких потребує її статус малолітньої особи, з боку її сім'ї, суспільства і держави.

Так, ст. 144 СК України покладає на батьків обов'язок невідкладно, але не пізніше одного місяця від дня народження дитини, зареєструвати народження дитини в органі ДРАЦС. Несвоєчасна без поважної причини реєстрація батьками народження дитини в державних органах реєстрації актів цивільного стану тягне за собою накладення штрафу від одного до трьох неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що передбачено статтею 2121 Кодексу України про адміністративні правопорушення [2]. Проте, якщо невиконання батьками вказаного обов'язку зумовлене проведенням воєнних дій на території їх проживання, застосування цієї норми є недоцільним.

Відповідно до ст.150 СК України, батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток, забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти, готувати її до самостійного життя, поважати дитину.

Передача дитини на виховання іншим особам не звільняє батьків від обов'язку батьківського піклування щодо неї.

За звичайних умов, невиконання батьками своїх обов'язків щодо виховання дітей та піклування про них може стати підставою для застосування до них передбачених чинним законодавством стягнень, а також бути підставою для позбавлення батьківських прав.

Проте, в умовах воєнного стану, невиконання батьківських обов'язків щодо дітей може бути зумовлене, наприклад, службою батька чи матері в ЗСУ, активним волонтерством чи іншою необхідною громадською роботою, тому, доцільно було б передбачити в чинному законодавстві норму, яка б забороняла позбавляти одного з батьків батьківських прав щодо дитини, якщо такі батько/матір мобілізовані або виконують інший громадянський обов'язок, тобто застосовувати так званий принцип «превілеювання загального блага над особистим».

При цьому, зазначеним вище обов'язкам кореспондують передбачені ст.ст.151-152 СК України права батьків щодо виховання дитини. Такі як, переважне право батьків на особисте виховання дитини, обрання форм та методів виховання, безперешкодне спілкування між собою.

Разом з тим, ст.154 СК України, закріплює один із неюрисдикційних способів захисту прав та інтересів дитини, а саме: право батьків на самозахист своєї дитини, в тому числі і повнолітніх сина чи дочки.

На даний час значна кількість українських жінок, самостійно рятуючи дітей від жахів війни, прийняли рішення проживати з ними за кордоном. У зв'язку з цим, виникають непоодинокі ситуації, коли матір (діючи подекуди з особистих мотивів, наприклад, бажаючи дошкулити батьку, з яким розірвано шлюб чи керуючись щирим страхом за безпеку життя та здоров'я дитини) відмовляється привозити дитину в Україну, навіть у регіони, відділені від бойових дій. Як наслідок, батько, який є військовозобов'язаним, і не може покидати країну, позбавляється своїх особистих немайнових прав на безперешкодне спілкування та проведення часу з дитиною, її виховання. А якщо місце проживання дитини визначене з матір'ю, то батько не має також об'єктивної можливості виконання обов'язку, покладеного на нього ч.2 ст.157 СК України щодо участі в її вихованні.

Чинне сімейне законодавство України не містить норм, які б урегулювали такі ситуації, тому, на нашу думку, незважаючи на складність та неоднозначність таких випадків, при їх вирішенні необхідно виходити з норм міжнародних актів, що передбачають першочергове урахування інтересів дитини.

Так, стаття 3 Конвенції про права дитини 1989 року [3] закріплює пріоритет інтересів дитини при вирішенні будь-якого питання, що стосується дітей, так званий принцип «якнайкращого забезпечення інтересів дитини».

При цьому, обов'язком батьків є сприяння найкращій реалізації взаємних прав та обов'язків щодо виховання спільних дітей. За умови проживання дитини за кордоном і неможливості переміщення в Україну до завершення воєнного стану, мати повинна сприяти спілкуванню дитини з батьком через інтернет технології, наприклад, по відеодзвінку, спільно обговорювати форми та методи виховання дітей тощо, а батько - приймати участь в житті дітей, щонайменше шляхом забезпечення їх фінансової підтримки, оплати їх освіти та розвитку, також збереження емоційного зв'язку з дітьми.

З вищезазначеного можна зробити висновок, що внаслідок повномасштабного російського вторгнення, постала гостра необхідність адаптації чинного сімейного законодавства, в тому числі і норм, які регулюють особисті немайнові права та обов'язки батьків і дітей до нових реалій та прийняття нових нормативно-правових актів, які б ефективно врегулювали ці правовідносини в період дії воєнного стану в Україні.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення Закон України від 07.12.1984 № 8073-X. (статті 1 – 212-24). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
3. Конвенція про права дитини ВІД 20.11.1989 Р. . Ратифікована Україною 27.02.1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

ДЕНИСЯК Наталя Миколаївна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін та статистики Міжнародного гуманітарного університету,

УЧАСТЬ ОРГАНУ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ У ЗАХИСТІ СІМЕЙНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ В РЕЖИМІ ВОЄННОГО СТАНУ

Згідно із ч.3 ст. 51 Конституції України та ст. 5 Сімейного кодексу України сім'я, дитинство, материнство та батьківство охороняються державою. Держава створює умови для зміцнення сім'ї [1; 3]. Для цього в Україні сформована система державних органів, на які покладено обов'язок здійснювати правовий захист прав і законних інтересів дитини. Одним із таких органів, на який покладено функції захисту прав і законних інтересів дитини, є орган опіки та піклування. Опіка, піклування є особливою формою державної турботи про неповнолітніх дітей, що залишилися без піклування батьків, вона встановлюється для забезпечення виховання неповнолітніх дітей, які внаслідок смерті батьків, хвороби батьків або позбавлення їх батьківських прав чи з інших причин залишилися без батьківського піклування, а також для захисту особистих і майнових прав та інтересів дітей [8, с. 264].

Забезпечення захисту сімейних прав та інтересів дитини є однією із пріоритетних функцій будь-якої держави, в тому числі й України. Конституційно-правові норми України покладають обов'язок із забезпечення прав та інтересів дітей на державу та батьків дитини. Сприйняття дитини як самостійного суб'єкта права зумовлює

обов'язкове врахування її інтересів як таких, що заслуговують на особливий захист у правовій системі та в суспільному житті. Через свою особливу вразливість дитина потребує посиленого захисту, який перевищує той, що надається дорослій людині. Такого захисту потребує дитина у зв'язку з відсутністю у неї фізичної або розумової зрілості, що означає, що вона, як правило, не здатна захистити себе самостійно та потребує особливої турботи з боку держави [2].

Питання захисту прав і законних інтересів дитини регулюється нормами Конституції України, Цивільного кодексу України, Сімейного кодексу України, Закону України «Про охорону дитинства», Конвенцією ООН про права дитини, іншими міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також Порядком провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866. [4].

Конвенція ООН про права дитини та протоколи до неї в цілому сприяли зміцненню правових гарантій захисту сімейних прав та інтересів дитини. Вирішальну роль відіграє спрямованість її норм на забезпечення найкращих інтересів дитини. Згідно з положеннями ст. 3 Конвенції в усіх діях щодо дітей незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється найкращому забезпеченню інтересів дитини. Необхідно зазначити, що ст. ст. 18, 19 Конвенції передбачають, що «найкращі інтереси дитини забезпечуються як правило батьками та саме батьки несуть основну відповідальність за виховання та розвиток дитини». Однак положення ст. 3 Конвенції у певних випадках сприяє захисту дитини від неналежного поведіння з нею та відсутності належної турботи також з боку її батьків [6].

Мамульчик А. М., аналізуючи міжнародні нормативні акти та практику Європейського суду з прав людини, зазначає, що «сутність принципу найкращого забезпечення інтересів дитини полягає у концепції прав дитини, згідно з якою дитина є незалежною людиною, що має свої потреби, інтереси і права, яка може розглядатися не лише як об'єкт піклування, але й як суб'єкт, чиїх прав та інтересів необхідно дотримуватися, а отже коли батьки не справляються із своїми обов'язками перед дитиною такою мірою, що це може негативно вплинути на її безпеку чи благополуччя, держава за допомогою відповідних заходів повинна замінити батьків з метою прийняття рішення відносно дитини, яке б створило для неї найкращі умови для проживання та розвитку з урахуванням короткострокових,

середньострокових та довгострокових наслідків прийняття такого рішення для дитини з плином часу» [7, с. 67].

Отже, при прийнятті відповідного рішення щодо захисту сімейних прав та інтересів дитини відповідні особи та органи повинні здійснити оцінку найкращих інтересів дитини, яка потребує пошуку рівноваги між усіма складовими на момент прийняття відповідного рішення щодо конкретної дитини у певній ситуації. Така оцінка повинна проводитись тільки відповідальною особою, яка приймає рішення за можливою участю самої дитини. Також оцінка найкращих інтересів дитини повинна проводитись відповідно до таких критеріїв, які визначені у ст. 1 Закону України «Про охорону дитинства», «забезпечення найкращих інтересів дитини – це дії та рішення, що спрямовані на задоволення індивідуальних потреб дитини відповідно до її віку, статі, стану здоров'я, особливостей розвитку, життєвого досвіду, родинної, культурної та етнічної належності, та враховують думку дитини, якщо вона досягла такого віку й рівня розвитку, що може її висловити» [5].

У ст. 19 СК України зазначено, що особа має право на попереднє звернення за захистом своїх сімейних прав та інтересів до органу опіки та піклування. Рішення органу опіки та піклування є обов'язковим до виконання, якщо протягом десяти днів від часу його винесення заінтересована особа не звернулася за захистом своїх прав або інтересів до суду, крім випадку, передбаченого ст. 170 СК України [4]. Звернення за захистом до органу опіки та піклування не позбавляє особу права на звернення до суду. У разі звернення з позовом до суду орган опіки та піклування припиняє розгляд поданої йому заяви [3].

Відповідно до ч. 4 ст. 19 СК України обов'язковою є участь органів опіки та піклування в судовому засіданні при розгляді спорів щодо: участі одного з батьків у вихованні дитини; визначення місця проживання дитини; виселення дитини; зняття дитини з реєстрації місця проживання; визнання дитини такою, що втратила право користування житловим приміщенням; позбавлення та поновлення батьківських прав; побачення з дитиною матері, батька, які позбавлені батьківських прав; відібрання дитини від особи, яка тримає її у себе не на підставі закону або рішення суду; управління батьками майном дитини; скасування усиновлення та визнання його недійсним. Цей перелік не є вичерпним. Так, справи про усиновлення дітей також розглядаються судом за обов'язкової участі органу опіки та піклування. Закон встановлює дві форми участі даних органів при розгляді зазначених справ: подання до суду висновку про шляхи вирішення спору або шляхом участі їх представників у судовому процесі [4].

З 24 лютого 2022 року На території нашої держави введено режим воєнного стану. У зв'язку з цим Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 року № 866, доповнено розділом щодо особливості влаштування дітей, які залишилися без батьківського піклування, у тому числі дітей, розлучених із сім'єю, дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, (пункти 78-82).

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1618-15>
4. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/2947-14>
5. Про охорону дитинства : Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
6. Конвенція про права дитини від 20.1.1989 р. Ратифікована Україною 27.02.1991 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
7. Мамульчик А. М. Принцип найкращого забезпечення прав дитини (огляд міжнародного законодавства). *Право як ефективний суспільний регулятор*: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 15–16 лютого 2019 р.) Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2019. С. 66–69.
8. Волкова Н. В., Захист сімейних прав та інтересів дитини у цивільному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2022. 444 с.

ДІДЕНКО Лариса Василівна

доктор юридичних наук, професор, професор кафедри цивільного та господарського права та процесу Міжнародного гуманітарного університету

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ШЛЮБНИХ ПРАВОВІДНОСИН В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Шлюбно-сімейні відносини у процесі розвитку й становлення незалежної держави не лише в економічному, а й у соціально-культурному, а також у морально-етичному плані, є найбільш актуальними, оскільки вже самі по собі вони є основою становлення й розвитку суспільства в цілому.

Шлюб – це союз чоловіка та жінки, який укладається для утворення родини, сумісного життя, народження і виховання дітей, який не обмежується будь-яким строком. Родина - це найдавніший механізм на землі, вона завжди відіграла особливу роль в розвитку суспільства, адже є основою суспільства, первинним «осередком», в якому створюються умови для вільного саморозвитку особистості людини і виконуються найважливіші соціальні функції (демографічна, економічна та соціально-культурна). Тому держава і суспільство зацікавлені в створенні сприятливих умов для розвитку здорової та стабільної родини, яка є такою необхідною для їх продуктивного та поступового розвитку. Протягом всієї історії людства міцні родини були гарантією стабільності в суспільстві [6].

Загалом, стаття 51 Конституції України визначає, що шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї [1]. Відповідно до статті 32 Сімейного кодексу України державна реєстрація шлюбу проводиться органом реєстрації актів цивільного стану через 1 місяць після подання чоловіком та жінкою відповідної заяви. За наявності поважних причин керівник органу державної реєстрації актів цивільного стану дозволяє реєстрацію шлюбу до спливу цього строку [2]. Розлучення, як і укладення шлюбу – це добровільне волевиявлення чоловіка та жінки, і обмежень стосовно цього під час воєнного стану немає. Однак є нюанси. Тож, в умовах воєнного стану, важливо проаналізувати, як змінилася процедура укладення та розірвання шлюбу, а також звернути увагу на проблемні питання таких процедур.

В умовах воєнного стану на законодавчому рівні закріплені суттєві зміни, які полегшують процедуру укладення шлюбу в цей період. Проаналізуємо їх детальніше.

Реєстрація шлюбу (процедура та особливості):

1. Загальний порядок реєстрації шлюбу. Пара, яка вирішила офіційно зареєструвати свій шлюб, має право звернутися до будь-якого відділу державної реєстрації актів цивільного стану незалежно від місця реєстрації або проживання молодят. У відділі ДРАЦС майбутньому подружжю потрібно буде підписати заяву про реєстрацію шлюбу та показати свої паспорти. Якщо обидва або один з подружжя раніше перебували у шлюбі, потрібно також надати документи, які підтверджують розірвання або припинення попереднього шлюбу: свідоцтво про розірвання шлюбу, рішення суду про розірвання шлюбу або про визнання шлюбу недійсним з відміткою про набрання рішенням законної сили, свідоцтво про смерть одного з подружжя тощо. Додатково закон зобов'язує наречених чекати місяць з моменту подання заяви до ДРАЦС і лише тоді закон передбачає можливість реєструвати шлюб. Водночас на період дії воєнного стану можна проводити реєстрацію шлюбу в день подання відповідної заяви або в інший день, який оберуть наречені. Але таке правило не застосовується у випадках, якщо хтось із наречених є іноземцем [10].

2. Дистанційне одруження (Реєстрація шлюбу поза межами ДРАЦС). Враховуючи обмежену можливість з'явитися до відділу ДРАЦС для подання заяви та проведення офіційної реєстрації шлюбу у військових, правоохоронців, медиків та інших категорій осіб, які не можуть відриватися від виконання військового або професійного обов'язку, передбачено спеціальний порядок реєстрації шлюбу. Постанова Кабміну №213 “Про деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану” визначає перелік громадян, які можуть зареєструвати шлюб за спеціальною процедурою - без особистої присутності одного з наречених, який (яка) є військовослужбовцем, поліцейським, працівником закладу охорони здоров'я. За спрощеним порядком той з наречених, хто не може бути присутнім під час реєстрації шлюбу, подає заяву своєму безпосередньому командиру (керівнику), який має засвідчити справжність підпису на заяві та передати її до відділу ДРАЦС. Після отримання заяви відділ ДРАЦС зареєструє шлюб без особистої присутності одного з подружжя, який при цьому може під'єднатися за допомогою відеозв'язку (Про деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 №213) [5].

3. Реєстрація шлюбу в посольстві або в консульстві. У випадку перебування наречених за кордоном на законних підставах, пара може

zareestruvati shlyub u posol'stvі abo konsul'stvі shlyahom podannya zayvi do diplomatichnogo predstavnic'tva чи konsul'sьkoy ustanovi Ukraїni v kraїni svogo перебування (Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 01.07.2010 №2398-VI).

Подружній союз ґрунтується на добровільних засадах. І в тому разі, коли в процесі подружнього життя з'ясується, що подальше збереження родини не є можливим і продовження шлюбу зашкодить подружжю і дітям, то цілком закономірним стає розлучення [8].

Воєнний стан не є перешкодою для розірвання шлюбу, оскільки шлюбні відносини базуються на добровільності. Тому попри воєнний стан право на припинення шлюбу не може бути обмежено.

Водночас процедура розірвання шлюбу в умовах війни має певні особливості з урахуванням наслідків такого режиму в державі [9].

Розірвання шлюбу можливе:

1. Подружжя перебуває в Україні.

а) Через органи ДРАЦС

- немає спільних неповнолітніх дітей;

- обоє мають намір розлучитись. Спільна заява подається до органу ДРАЦС за місцем проживання одного з подружжя.

б) Судовий порядок

- є спільні неповнолітні діти;

- один з подружжя не дає згоду на розірвання шлюбу. Звернення до суду з позовною заявою. Крім того, якщо ж обидва не проти розійтись і між вами немає спорів, але є спільні діти – суд може пройти у формі окремого провадження. Чоловік і дружина можуть подати до суду спільну заяву. Підсудність відповідно до ст. 316 Цивільного процесуального кодексу України визначається за місцем проживання заявника. Однак при поданні такої заяви потрібно, щоб сторони уклали договори про поділ майна та про утримання дітей. Якщо ж наявний спір - позовне провадження (Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 №1618-IV) [3].

2. Суди та органи ДРАЦС не працюють. Зважаючи на те, що в окремих регіонах України, в яких відбуваються бойові дії, органи ДРАЦС знаходяться на окупованих територіях та не працюють через загрозу небезпеки. У тих регіонах держави, де йдуть активні бойові дії та суди тимчасово не можуть працювати, Верховний Суд змінив їхню територіальну підсудність шляхом приєднання розгляду справ цих судів до інших судів, які знаходяться в безпечних регіонах держави. Тобто, якщо розгляд справи підсудний одному із судів, який тимчасово на період дії воєнного стану призупинив свою роботу, то його функції щодо розгляду справ виконує інший територіально наближений суд [7].

3. Один з подружжя перебуває за кордоном або обоє перебувають за межами України.

Якщо обоє перебувають за кордоном:

- немає неповнолітніх дітей - подача заяви про розірвання шлюбу до найближчої консульської установи України;

- одна сторона проти або у пари є діти - розірвання в судовому порядку на території України.

4. Один з подружжя перебуває на окупованій території. У випадку можливості розірвання шлюбу лише в судовому порядку, насамперед необхідно визначити суд, до якого потрібно звернутися. В той же час, якщо, наприклад экс-чоловік або экс-дружина зареєстровані в окупованому місті, то за загальним правилом треба було б звертатися до місцевого районного суду. Та оскільки його функції виконує інший місцевий суд, варто неодноразово перевіряти підсудність на сайті ВС. Також наявні особливості щодо повідомлення відповідача про судовий розгляд. Так, у випадку, коли місце перебування відповідача невідоме і він не виходить на зв'язок, суд може зробити запит у відповідні органи для з'ясування його місця перебування. Якщо це не дало результатів, суд вирішує питання про відкриття провадження та щоб повідомити відповідача про судовий розгляд, суд розміщує інформацію на офіційному веб-порталі судової влади України [4].

5. Розлучення в Україні з іноземцем під час війни. Шлюб з іноземцем можна розірвати через органи ДРАЦС або в суді.

а) В першому випадку, іноземець повинен скласти заяву про розірвання шлюбу, нотаріально її засвідчити та переслати в Україну. Після цього необхідно перекласти цю заяву на українську мову, нотаріально засвідчити та подати до органу ДРАЦСу.

б) У випадку розлучення через суд, варто аналізувати: чи є між Україною та країною громадянства чоловіка або дружини міжнародний договір щодо вирішення цивільних та сімейних справ та як він врегулює питання розлучення. Якщо такого договору немає, то необхідно керуватися Законом України «Про міжнародне приватне право» (Про міжнародне приво: Закон України від 23.06.2005 №2709-IV). Зокрема, розірвати шлюб з «іноземним елементом» в Україні можливо, якщо на території України відповідач має зареєстроване місце проживання чи перебування, а також якщо шлюб укладався в Україні.

З аналізу особливостей укладення і розірвання шлюбу під час воєнного стану зроблено наступні висновки. В умовах воєнного стану процедура укладення шлюбу спростилася, зважаючи, передовсім, на необхідність забезпечення права на шлюб осіб, які захищають країну від агресора. Особливості укладення та розірвання шлюбу в умовах воєнного стану проявляються у дистанційному укладенні шлюбу,

укладенні шлюбу на окупованих територіях, розірванні шлюбу на непідконтрольних територіях та розірванні шлюбу без особистої присутності одного з подружжя.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 №254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 №2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>
3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 №1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
4. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 №1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>
5. Про деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 07.03.2022 № 213. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-п#Text>
6. Гранатова К. Розлучення під час воєнного стану: що треба знати українцям. 2022 Сайт Chas.news. URL: <https://chas.news/current/rozluchennya-pid-chas-voennogo-stanu-scho-varto-znati-ukraintsyam>
7. Данкевич М., Сінько О. Одруження в умовах воєнного стану. Непереможна нація: будемо серед розрухи. URL: <https://everlegal.ua/odruzhennya-v-umovakh-voennogo-stanu-neveremozhna-natsiya-buduemo-sered-rozrukhy>
8. Колесник І. Розлучення під час воєнного стану: які нюанси важливо враховувати. URL: <https://ldn.org.ua/consultations/rozluchennia-pid-chas-voiennoho-stanu-iaki-niuanisy-vazhlyvo-vrakhovuvaty/>
9. Кравцова Т. Реєстрація шлюбу в умовах воєнного стану: загальний та спрощений порядок. URL: https://www.asterslaw.com/ua/press_center/publications/reestratsiya_shlyubu_v_umovakh_voennogo_stanu_zagalniy_ta_sproscheniyy_poryadok/
10. Кузь Т.В. Правове забезпечення реєстрації актів цивільного стану в умовах воєнного стану: російсько-українська війна: право, безпека, світ. URL: <http://confuf.wunu.edu.ua/index.php/confuf/article/view/891>

ДУДОРОВА Катерина Борисівна

*кандидат юридичних наук, доцент доцент кафедри правознавства
Бердянського державного педагогічного університету,*

АКТУАЛЬНІ ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ УКЛАДЕННЯ ТА РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення РФ в Україну змусило органи державної влади швидко відреагувати на запит суспільства щодо укладення шлюбу за нових обставин. 7 березня 2022 р. КМУ прийняв постанову № 213 «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану», якою було запроваджено можливість укладення шлюбу військовослужбовцями ЗСУ та інших військових формувань, працівниками закладів охорони здоров'я без особистої присутності такого нареченого (нареченої).

Встановлення цих особливих правил вважаю виправданим, але не можу не звернути увагу на те, що положення згаданої постанови КМУ суперечать правилам, закріпленим у ст.ст. 34, 48 СК і ст. 14 Закону України від 1.07.2010 р. «Про державну реєстрацію актів цивільного стану». Невідповідність підзаконного акту законам створює підґрунтя для оспорювання легітимності шлюбів, укладених у спосіб, який не відповідає СК. На мою думку, доцільно вирішити цю проблему шляхом внесення змін до кодифікованого акту. Пропоную ч. 1 ст. 34 СК викласти у такій редакції: «Присутність нареченої та нареченого в момент реєстрації їхнього шлюбу є обов'язковою за винятком випадків, встановлених актами законодавства». А ч. 1 ст. 48 СК могла б мати такий вигляд: «Шлюб, зареєстрований у відсутності нареченої і (або) нареченого, вважається неукладеним за винятком випадків, встановлених актами законодавства».

На тимчасово окупованих територіях України (далі – ТОТ) громадяни продовжують реалізовувати своє право на сім'ю, зокрема шляхом укладення шлюбів, але за правилами, встановленими країною-агресором. До травня 2022 року відповідно до Закону України від 15.04.2014 р. «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» будь-які акти (рішення, документи), видані органами та/або особами на ТОТ, визнавалися недійсними і не створювали правових наслідків. Це правило, сформульоване у ч. 3 ст. 9 згаданого Закону, у квітні 2022 р. було доповнено винятком стосовно документів, що підтверджують, зокрема, факт реєстрації (розірвання) шлюбу особи на ТОТ.

На розгляді Верховної Ради України знаходиться поданий КМУ проєкт Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей державної реєстрації актів цивільного стану, що відбулися на тимчасово окупованій Російською Федерацією території України та за межами України». Законопроєкт пропонує врегулювати можливість визнання та підтвердження державою актів цивільного стану, що мали місце на ТОТ України, в адміністративному порядку, а саме шляхом реєстрації таких актів в органах ДРАЦС відповідно до українського законодавства. В разі відмови органом ДРАЦС в реєстрації особа може звернутися до суду. У зв'язку з цим законопроєктом запропоновано внести зміни до ст. 317 ЦПК, яка визначає особливості провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи на ТОТ, передбачивши, що такі особливості мають стосуватися і справ про встановлення фактів шлюбу і розірвання шлюбу.

Я поділяю аргументовані думки правозахисників М. Лаврінка [1] та А. Рассамахіної [2] про доцільність ухвалення цього законопроєкту. Запровадження вищевказаних процедур щодо державної реєстрації шлюбу і розірвання шлюбу, укладених і розірваних на ТОТ, є підстави розцінювати як прояв виваженої державної політики реінтеграції окупованих територій і загалом як крок уперед у сфері захисту прав людини в Україні.

Список використаних джерел:

1. Лаврінок М. Законопроєкт, що спрощує легалізацію деяких документів з окупованих територій. Аналіз ініціативи. Українська Гельсінська спілка з прав людини. 24.05.2023 р. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/284632/>.
2. Рассамахіна А. Ми втрачаємо час. Українська правда. Життя.06.10.2023р. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2023/10/6/256901/>

ЗАЙКА Юрій Олександрович

*доктор юридичних наук, професор
головний науковий співробітник Науково-дослідного інституту
приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака
НАПрН України,*

ВСТАНОВЛЕННЯ БАТЬКІВСТВА ДИТИНИ, ЯКА НАРОДИЛАСЯ ПОЗА ШЛЮБОМ

Права та обов'язки батьків та дітей ґрунтуються на походженні дітей, засвідченому у встановленому законом порядку.

Правове регулювання таких відносин зведено фактично до трьох засад: визначення походження дитини, яка народилася у зареєстрованому шлюбі; добровільне визнання батьківства, якщо дитина народилася поза шлюбом і встановлення батьківства в судовому порядку.

Походження дитини, народженої у шлюбі, встановлюється за правовою презумпцією – батьком дитини є чоловік, ну а мати дитини – «зажди відома».

У ст. 3 Європейської конвенції про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом проголошується, що батьківство стосовно кожної дитини, народженої поза шлюбом, може бути підтверджене або встановлене шляхом добровільного визнання або за рішенням суду [1].

Добровільне визнання батьківства – це юридичний акт батька дитини, який не перебуває в шлюбі з її матір'ю [2, с. 209]. При добровільному визнанні батьківства батько висловлює свою волю, спрямовану на визнання дитини, а мати дитини не заперечує проти визнання його батьком дитини.

Сумніви щодо встановлення батьківства – це проблема, яку пробували вирішити правники ще за часів римського права. Так якщо на момент розлучення дружина оголошувала про свою вагітність, чоловік мав право приставити споглядача, який повинен був впевнитися, що дружина народила дитину не пізніше встановленого часу [3, с. 503-504].

Право на батьківство, яке задеклароване у ст. 50 Сімейного кодексу України (далі СК України), є суб'єктивним сімейним правом. Проте, як свідчить судова практика, зумовлена обставинами оголошеного воєнного стану, сьогодні акцент спорів пов'язаних із батьківством, дещо змінюється. Мільйони громадян, головним чином, жінки та діти змушені виїхати з країни. Сімейні зв'язки руйнуються. Якщо в свій час можливий батько намагався ухилитися від батьківства,

то сьогодні, коли багатодітність є підставою відстрочки від мобілізації, з'являються справи коли чоловіки навпаки, наполягають на своєму батьківстві навіть у тих випадках, коли після народження дитини пройшов значний час, батьком дитини записаний інший чоловік і дитина виховується в іншій сім'ї.

Позов про визнання батьківства може бути пред'явлений матір'ю, опікуном, піклувальником дитини, особою, яка утримує та виховує дитину, а також самою дитиною, яка досягла повноліття. Позов про визнання батьківства може бути пред'явлений особою, яка вважає себе батьком дитини. Позов про визнання батьківства приймається судом, якщо запис про батька дитини у Книзі реєстрації народжень вчинено відповідно до ч.1 ст. 135 СК України.

У ч. 3 ст.128 СК України визначено умови і коло осіб, яким надано право подачі позову про визнання батьківства. Таке право надано, зокрема і особі, яка вважає себе батьком дитини. Подача такого позову обумовлена відсутністю заяв, право на подання яких встановлено статтями 126 і 127 СК України, зокрема і відсутністю заяви жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою. Така заява може бути подана як до, так і після народження дитини.

У ч. 1 ст. 129 СК України зазначені умови звернення з позовом про визнання батьківства особою, яка вважає себе батьком дитини, зокрема, якщо дитина народжена жінкою, яка:

а) в момент зачаття дитини перебувала у шлюбі з іншим чоловіком;

б) на момент народження дитини перебувала у шлюбі з іншим чоловіком.

У ст. 129 СК України допускається встановлення батьківства сторонньою особою виключно у випадках існування презумпції батьківства, тобто, особа, яка перебувала у шлюбі з матір'ю дитини не зобов'язана доводити своє батьківство, в силу положення ст. 122 СК України, яка встановлює безумовність походження дитини, народженої у зареєстрованому шлюбі або протягом 10 місяців після припинення шлюбу.

Прогалина у правовому регулюванні таких відносин виникає, коли мати реєструє шлюб вже після народження дитини, а запис про народження дитини зроблено на підставі спільної заяви матері дитини та її чоловіка, тобто, формально відсутні підстави застосування ч. 1 ст. 129 СК України.

Законодавець охороняє таємниці сімейного життя і не допускає безпідставне необмежене втручання в особисте життя матері дитини і її чоловіка, що може спричинити моральну травму і страждання як дитини, так і її матері і особи, яка записана батьком дитини. Ніхто не

має право втручатися у сімейне життя фізичної особи, крім випадків, передбачених Конституцією України (ч. 4 ст. 291 ЦК України).

У ч. 2 ст. 129 СК України встановлені і додаткові гарантії захисту приватних інтересів особи, яка записана батьком дитини, і стабільності сімейних відносин – зокрема, передбачено застосування позовної давності в один рік, яка починається від дня, коли особа, яка вважає себе батьком дитини, дізналася або могла дізнатися про своє батьківство. Встановлення строку, протягом якого зацікавлена особа може вимагати в судовому порядку визнання свого батьківства є об’єктивною необхідністю, зумовленою, перш за все, інтересами дитини і потребою стабільності сімейних правовідносин.

Застосування аналогії закону можливе при схожості предмета правового регулювання та тотожності і подібності спірних правовідносин у істотних рисах у випадках, коли певні факти залишилися поза зором законодавця на момент видання закону.

Таким чином у випадках, коли після народження дитини: а) мати зареєструвала шлюб і б) її чоловік визнав себе батьком дитини, то оскільки походження дитини по лінії батька визначене, а матір дитини і особа, яка записана батьком дитини, перебувають у зареєстрованому шлюбі, виховують дитину, є всі підстави для застосування положень ст. 129 СК України за аналогією закону, зокрема і ч. 2 ст.129 СК України, щодо застосування спеціального строку позовної давності в один рік, який повинен обраховуватися від дня, коли особа, яка вважає себе батьком, дізналася або могла дізнатися про своє батьківство.

Застосування аналогії закону забезпечить стабільність сімейно-правового статусу дитини та захистить її найкращі інтереси.

Список використаних джерел

1. Європейська конвенція про правовий статус дітей, народжених поза шлюбом від 15.10.1975 р. Ратифікована Україною 14.01.2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_568#Text

2. Дякович М.М. Сімейне право України : навч. посіб. Харків: ЕКУС, 2022. 416 с.

3. Заїка Ю.О. Сімейні правовідносини у римському права: ретроспектива та сучасність // Римське право скрізь призму традицій і судової практики: монографія/ за ред. І. В. Спасиво–Фатєєвої. Харків: ЕКУС, 2022. С. 489–509.

КРАСИЦЬКА Лариса Василівна

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач відділу науково-правових експертиз Науково-дослідного
інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії правових наук України,*

ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ СІМЕЙНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Створення ефективного правового механізму здійснення сімейних прав в умовах воєнного стану є одним із основних завдань законодавця в Україні, яка проголосила себе в ст. 1 Конституції України (далі КУ) суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою.

І. В. Жилінкова наголошувала на тому, що в реальному житті формально мати право та набувати можливості реалізувати закладені в ньому правомочності – не завжди однакові явища. Тому самостійного значення набуває процес здійснення (реалізації) суб'єктивних цивільних прав, тих правомочностей, які становлять його сутнісний, змістовний елемент. Лише у процесі використання належних їй правомочностей особа реалізує свої права, повністю або частково задовольняючи власний інтерес [1, с. 91].

Здійснення сімейних прав означає реалізацію суб'єктом сімейних правовідносин тих правомочностей, які складають зміст суб'єктивного сімейного права.

Відповідно до ст. 14 Сімейного кодексу України від 10 січня 2002 року сімейні права є такими, що тісно пов'язані з особою, а тому не можуть бути передані іншій особі. Якщо особи не має повного обсягу дієздатності (як от діти, особи, дієздатність яких обмежена), не можуть самостійно здійснювати свої права, ці права здійснюють батьки, опікун або самі ці особи за допомогою батьків чи піклувальника [2].

Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [3] введено в Україні воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року, строк дії якого було продовжено. Цей Указ було затверджено Законом України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX [4].

Відповідно до ч.ч. 1-2 ст. 20 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12 травня 2015 року № 389-VIII правовий статус та обмеження прав і свобод громадян та прав і законних інтересів юридичних осіб в умовах воєнного стану визначаються відповідно до

КУ та цього Закону. В умовах воєнного стану не можуть бути обмежені права і свободи людини і громадянина, передбачені ч.2 ст. 64 КУ [5].

Основний Закон нашої держави проголошує, що конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції [6, ст. 64].

Згідно з ст. ст. 51-52 Конституції України, шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї. Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків. Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою. Діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом. Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей [6].

Аналіз наведених вище положень свідчить, що сімейні права, гарантовані статтями 51, 52 КУ, не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану.

У той же час щодо здійснення сімейних прав в умовах воєнного стану законом можуть бути встановлено певні особливості їх здійснення, що впливає з п. 6 ч. 1 ст. 92 КУ, в якій зазначається, що виключно законами України визначаються ... засади регулювання праці і зайнятості, шлюбу, сім'ї, охорони дитинства, материнства, батьківства; виховання, освіти, культури і охорони здоров'я; екологічної безпеки [6].

Постановою Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 року № 213 «Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану» передбачається, що державна реєстрація шлюбу, якщо один із наречених є військовослужбовцем Збройних Сил, Служби безпеки, Служби зовнішньої розвідки, Державної прикордонної служби, Управління державної охорони, Національної гвардії, іншого утвореного відповідно до законів України військового формування, поліцейським, особою рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Державної кримінально-виконавчої служби, особою начальницького складу Національного антикорупційного бюро, Бюро економічної безпеки або працівником закладу охорони здоров'я, може проводитися відділами

державної реєстрації актів цивільного стану без особистої присутності такого нареченого (нареченої). У такому випадку заява військовослужбовця, поліцейського, особи рядового і начальницького складу служби цивільного захисту, Державного бюро розслідувань, Державної кримінально-виконавчої служби, особи начальницького складу Національного антикорупційного бюро, Бюро економічної безпеки або працівника закладу охорони здоров'я про державну реєстрацію шлюбу, що одночасно є підтвердженням факту надання ним згоди на шлюб, подається безпосередньому командирі (керівнику), яким засвідчується справжність підпису на відповідній заяві та забезпечується її передача (надсилання) до відділу державної реєстрації актів цивільного стану, до якого подано особисто нареченим (нареченою) заяву про державну реєстрацію шлюбу (підпункт 1 пункту 1) [7].

З наведеного вище можна зробити висновок, що здійснення права на шлюб в умовах воєнного стану може стати проблемним в подальшому й викликати спори, оскільки державна реєстрація шлюбу, якщо один із наречених є військовослужбовцем, відділами державної реєстрації актів цивільного стану без особистої присутності такого нареченого (нареченої) суперечить положенням ч. 1 ст. 34 СК України, яка передбачає, що присутність нареченої та нареченого в момент реєстрації їхнього шлюбу є обов'язковою [2].

Такі положення чинного законодавства України не відповідають й принципу верховенства права, зокрема п. 18 «Rule of Law Checklist», який передбачає, що Венеціанська комісія прийшла до висновку, що, незважаючи на різницю в думках, існує консенсус щодо основних елементів верховенства права. Такими основними елементами верховенства права є: (1) законність, в тому числі прозорий, підзвітний та демократичний процес прийняття закону; (2) правова визначеність; (3) заборона свавілля; (4) доступ до правосуддя перед незалежними та неупередженими судами, включаючи судову перевірку адміністративних актів; (5) повага до прав людини; (6) недискримінація та рівність перед законом [8].

Певні складнощі зі здійсненням сімейних прав виникають у зв'язку з тим, що деякі території України є тимчасово окупованими РФ. Відповідно до ч. 3 ст. 9 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» від 15 квітня 2014 року № 1207-VII будь-який акт (рішення, документ), виданий органами та/або особами, передбаченими 2 цієї статті, є недійсним і не створює правових наслідків, крім документів, що підтверджують факт народження, смерті, реєстрації (розірвання)

шлюбу особи на тимчасово окупованій території, які додаються до заяви про державну реєстрацію відповідного акта цивільного стану [9].

У цьому аспекті варто звернути увагу, що Європейський суд з прав людини дійшов таких висновків (справа «Кіпр проти Туреччини» (Cyprus v. Turkey), п. 96): «...Зобов'язання ігнорувати дії існуючих de facto органів та інститутів далеке від абсолютного. Для людей, які проживають на цій території, життя триває. І це життя потрібно зробити більш стерпним і захищеним владою de facto, у тому числі й судами; і саме в інтересах жителів цієї території дії згаданої влади щодо цього не можуть ігнорувати треті країни, міжнародні організації, особливо суди, зокрема і цей. Думати інакше означало б зовсім позбавити людей, які проживають на цій території, всіх їхніх прав щоразу, як вони обговорюються в міжнародному контексті, це також означало б позбавити їх навіть мінімального рівня прав, які вони мають» (Mozer v. the Republic of Moldova and Russia, 23.02.2016, п. 137). ЄСПЛ наголосив, що Суд вважає, що першочерговим завданням повинен завжди бути ефективний захист прав, передбачених Конвенцією, на всій території всіх Договірних Сторін, навіть якщо частина цієї території перебуває під ефективним контролем іншої Договірної Сторони. Відповідно, він не може автоматично розглядати як незаконні, з огляду на обмежені цілі Конвенції, рішення, ухвалені судами невизнаного суб'єкта, виключно через незаконний характер останнього і той факт, що він не був визнаний на міжнародному рівні» (Mozer v. the Republic of Moldova and Russia, 23.02.2016, п. 142) [10].

Підсумовуючи, варто зазначити, що правовий механізм здійснення сімейних прав в умовах воєнного стану потребує свого подальшого удосконалення.

Список використаних джерел:

1. Жилінкова І. В. Механізми здійснення окремих категорій суб'єктивних цивільних та сімейних прав. *Приватноправові механізми здійснення та захисту суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб* : монографія / В. Л. Яроцький, В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатеева, І. В. Жилінкова та ін.] ; за наук. ред. проф. В. Л. Яроцького. Х. : Юрайт, 2013. С. 89–115.

2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

4. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24 лютого 2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-IX#Text>.

5. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

6. Конституція України від 28 червня 1996 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

7. Деякі питання державної реєстрації шлюбу в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 року № 213. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213-2022-%D0%BF#Text>.

8. Rule of Law Checklist: adopted by the Venice Commission at its 106 plenary session (Venice, 11–12 March 2016). URL: [http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2016\)007-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2016)007-e).

9. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 року № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>.

10. Рішення Європейського суду з прав людини у справі «Мозер проти Республіки Молдови та Росії» (Mozer v. the Republic of Moldova and Russia) від 23 лютого 2016 року. URL:

ЛІТНИЦЬКА Тетяна Геннадіївна

приватний нотаріус Хмельницького міського нотаріального округу

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ТА ІНШИХ РЕЧОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО, ЩО НАЛЕЖИТЬ ДІТЯМ ТА ПІДОПІЧНИМ ОСОБАМ

Усі галузі права безпосередньо або опосередковано регулюють майнові права дітей та підопічних осіб на досить високому рівні забезпечуючи їх захист. Однак, війна та ті суспільні перетворення, що вона спричинила, стимулювали нові реформи у цій сфері. Серед усіх новацій привертають нові редакції ст. 71 ЦКУ, та ст. 177 СКУ (від 14.07.2023 року). Зокрема, оновлена редакція вказаних норм передбачає,

що опікун не має права без дозволу органу опіки та піклування:

1) відмовитися від прав на майно підопічного, у тому числі речових прав на нерухоме майно, що підлягають державній реєстрації;

2) видавати письмові зобов'язання від імені підопічного;

3) вчиняти правочини щодо:

- об'єкта житлової нерухомості та/або земельної ділянки, на якій розміщений такий об'єкт, власником або користувачем яких є підопічний;

- відчуження (у тому числі шляхом міни або внесення (передачі) до статутного (складеного) капіталу (пайового фонду) юридичної особи чи як вступного, членського та/або цільового внеску члена кооперативу), поділу, виділу нерухомого майна, об'єкта незавершеного будівництва, майбутнього об'єкта нерухомості, іншого цінного майна, зокрема транспортних засобів, власником якого є підопічний.

Зауважимо, що в первинній редакції відповідного законопроекту [5] перелік дій, щодо майна дитини чи підопічного, які опікун мав би вчиняти під контролем органів опіки та піклування був значно ширшим і включав також правомочності:

- укладати договори, що підлягають нотаріальному посвідченню та державній реєстрації, щодо майна власником або співвласником, або ж користувачем якого є дитина чи підопічна особа (недієздатна або обмежена в дієздатності);

- укладати договори щодо припинення права власності на транспортні засоби, належні підопічним особам;

- припиняти право власності підопічного на об'єкт нерухомого майна у результаті знищення такого об'єкта;

- заборонити укладати договори оренди, емфітевзису, суперфіцію, договори про встановлення земельного сервітуту;

- укладати від імені підопічного договори, на підставі яких змінюються або припиняються речові права підопічного щодо механічних транспортних засобів та іншого цінного майна;

Але чому вказані пункти були прибрані з оригінального законопроекту? Тому що наявний список правочинів, що заборонено укладати без дозволу органу опіки та піклування є і так досить широким та відлякує людей укладати такі правочини на користь підопічних осіб.

Зрозуміло, що такі нововведення не сприятимуть взагалі придбанню будь-якого майна у власність своїм підопічним. Більше того, навіть чинне законодавство створює масу бюрократичних перешкод для того аби діти набували прав на майно.

Як приклад: подібні справи розглядаються органом опіки та піклування протягом місяця. Більше того, сам розгляд ще не означає, що по завершенню цього терміну рішення вже буде готовим та

остаточним, адже приймається воно на засіданнях сесій, які мають певну чергу та свій календарний графік. Чи відповідає даний порядок потребам сьогодення? Однозначно ні! Як приклад, є величезна кількість військових, які з об'єктивних і всім відомих причин бажають відчужити майно на користь підопічних якомога швидше (впродовж кількох днів, а не місяців). Натомість існуючі процедури унеможливають оперативне вирішення цього питання.

До того ж, сучасне законодавство сприяє лише тому, що батьки, опікуни та піклувальники в подальшому будуть максимально не заінтересовані в придбанні майна підопічним особам. Так як навіть права розпорядження своїм майном у них буде відсутнє, так як згідно чинного законодавства, право користування житлом дитиною чи підопічною особою автоматично породжує обов'язок брати дозвіл органу опіки та піклування, якщо власник бажає розпорядитися цим майном. Навіть здати квартиру в оренду. Також напівть, якщо квартира придбана чоловіком (дружиною) до реєстрації шлюбу, дружина (чоловік) та дитина мають право користування квартирою, тобто право проживати у квартирі. Право володіти та розпоряджатися помешканням залишається у чоловіка (дружини), як власника, але розпоряджатися житлом він (вона) може не порушуючи права дружини (чоловіка) і дитини на проживання. Тому нажаль поширеною є практика укладення договорів оренди нерухомості, право користування якою має підопічна особа, в простій письмовій формі без інформування органу опіки та піклування та отримання відповідного дозволу.

Непоодинокими, нажаль є і випадки, коли грошові кошти, які держава виділяє на утримання підопічних, опікуни та піклувальники просто використовуються лише суто на власні потреби останніх, абсолютно нехтуючи при цьому життєво важливими необхідностями своїх підопічних осіб. Істинність вищенаведеного твердження проілюстрована в Єдиному реєстрі судових рішень України (номер судового провадження: 1-кп/309/23/20). [7]

З огляду на вищевказане цінним видається законопроект 5229, що пропонує зміни до Закону України «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей», оскільки ряд нежитлових приміщень можуть бути переобладнані під житлові, і можуть використовуватись під житло, наприклад, садовий будинок можливо перевести у житловий, об'єкт незавершеного будівництва можна побудувати і експлуатувати, аж житло тощо. [5; 6]

Необхідно сказати, що законодавець також вніс зміни до статті 3 Закону України “Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень” та зазначив, що тепер у державного реєстратора є **обов'язок**, а не право як це було раніше до внесених змін - при вчиненні

відповідних реєстраційних дій, перевіряти наявність відповідної згоди органу опіки та піклування при здійсненні реєстраційних дій щодо майна, яке належить дітям або ж у них є право користування цим майном. [4] Водночас очевидно, що на практиці державний реєстратор обмежений в можливості встановлювати право користування дитини майном, адже дитина може бути зареєстрована за однією адресою, а фактично проживати за іншою. Більш того, це може призвести до того, що батьки почнуть реєструвати місце проживання дитини за адресою нерухомого майна, яке не має ліквідної цінності.

Ще одним досить проблемним моментом це є народження дітей за кордоном. Адже, якщо батьки не звертаються у консульство України та відповідно не отримують свідоцтво про народження України, українські нотаріуси та державні органи навіть юридично не знають про їх існування. А тому, можуть посвідчувати багато угод без відповідного дозволу, так як без свідоцтва про народження цих дітей, перевірити їх наявність у складі сім'ї неможливо. Більше того, при спадкуванні, виділити їм обов'язкову частку теж неможливо буде і фактично ця дитина може бути позбавлена спадкового майна якщо вчасно ніхто не звернеться і не повідомить в законному порядку, що ця дитина існує.

В цілому, можна сказати, що українське законодавство прагне захищати такі соціально вразливі групи населення (дітей, недієздатних та обмежених в дієздатності осіб та ін.). Законним шляхом чи способом позбавити цих осіб майна дуже важко, однак відсутність єдиного реєстру недієздатних та обмежених в дієздатності осіб все ще дозволяє забирати майно в цих осіб. Також, відсутність реєстрації дозвільних документів, що видаються органом опіки та піклування залишає можливість для підробки таких документів. Найпоширеніший спосіб відчужити майно в підопічних осіб через довіреність на відчуження чи розпорядження майном. З іншого боку, надзвичайна суворість та адміністративний контроль не сприяють тому, щоб опікуни, батьки чи піклувальники були хоч якось заінтересовані в придбанні майна на цих осіб.

З огляду на вищевказане очевидно, що проблематика захисту права власності та інших речових прав на нерухоме майно, що належить дітям та підопічним особам, потребує більш пильної уваги юридичної громадськості з метою напрацювання теоретичного підґрунтя для змістовних трансформацій законодавства у цій царині.

Список використаних джерел:

1. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. №3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

3. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

4. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень: Закон України від 01.07.2004 № 1952-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо забезпечення захисту права власності та інших речових прав на нерухоме майно, що належать дітям та підопічним особам: проект Закону від 14.07.2023 р. 3265-IX. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/25929>

6. Про основи соціального захисту бездомних осіб та безпритульних дітей: Закон України від 02.06.2005 № 2623-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2623-15#Text>

7. Єдиний державний реєстр судових рішень України - <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104490045>

ЛОГВІНОВА Марія Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент,

докторант кафедри цивільного права

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника,

СІМЕЙНІ СУДИ VS СУДДІ З РОЗГЛЯДУ СПРАВ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ІЗ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН: ДОСВІД ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕФОРМАТОРСЬКИХ ТЕНДЕНЦІЙ В УКРАЇНІ

Відповідно до ст. 125 Конституції України та ст. 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» одним із принципів побудови судоустрою в Україні є принцип спеціалізації. І хоча згідно з ч.1 ст.18 Закону «Про судоустрій і статус суддів» суди в Україні не спеціалізуються на розгляді сімейних справ, в доктрині та на практиці неодноразово висловлювалася пропозиція щодо створення в нашій державі спеціалізованого сімейного суду [1; 2, с. 93-94]. На реалізацію проекту впровадження функціонування сімейних судів в Україні не вплинуло введення воєнного стану на всій території України відповідно до Указу Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022. Більше того, в контексті неминучого післявоєнного відновлення та розвитку України,

відповідно до Указу Президента від 21.04.2022 р. № 266/2022 при Президентові України була створена Національна рада з відновлення України від наслідків війни [3]. При Раді утворено 24 робочі групи, кожна з яких мала розробити конкретний напрямок відновлення життєдіяльності країни. В рамках діяльності робочої групи «Захист прав дітей та повернення дітей, які тимчасово переміщені за кордон» запропоновано до грудня 2028 року утворити та забезпечити функціонування системи сімейних судів [4].

Та поки триватиме процес розробки концепції, проведення розрахунку необхідного обсягу видатків, розроблення плану заходів щодо створення системи сімейних судів, внесення відповідних законодавчих змін та безпосереднього створення судів, відповідно до ч. 2 ст. 18 Закону «Про судоустрій і статус суддів» за рішенням зборів суддів відповідного суду може запроваджуватися спеціалізація суддів з розгляду сімейних справ. На пріоритетності запровадження спеціалізації суддів як усталеного явища в країнах-учасниках ЄС, в тому числі суддів у сімейному праві, свого часу зазначалося у Висновку (2012) № 15 Консультативної ради європейських суддів стосовно спеціалізації суддів (пп. 5, 42) [5]. В Україні запровадження обов'язкової спеціалізації суддів із розгляду сімейних справ у місцевих загальних судах та апеляційних судах передбачено Планом дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на 2021-2023 роки та Планом заходів з реалізації II етапу Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки) [6]. Щоправда, станом на грудень 2021 року в Україні лише 7 судів запровадили спеціалізацію суддів з розгляду сімейних справ [7]. Не виключено, що саме з врахуванням «непопулярності» застосування судами сімейної спеціалізації суддів, що негативно відображається на врахуванні прав та інтересів дітей у сімейних спорах, народними депутатами України А.К. Славицькою та В.С.Гнатенком був розроблений та поданий проект Закону України «Про внесення змін до статті 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо запровадження обов'язкової спеціалізації суддів із розгляду справ, що виникають із сімейних правовідносин і стосуються захисту прав та законних інтересів дітей, у місцевих загальних судах та апеляційних судах» реєстр. № 8416 від 03.02.2023 р. Однак, станом на 20.03.2023 р. проект відкликано [8].

Видається, що законодавець сьогодні на шляху вибору одного з двох можливих варіантів вдосконалення процедури розгляду сімейних справ: або доцільності запровадження обов'язкової спеціалізації суддів із розгляду справ, що виникають із сімейних правовідносин і

стосуються захисту прав та законних інтересів дітей, або доцільності створення системи сімейних судів.

Натомість вивчення кращих світових практик та досвіду функціонування системи сімейних судів, зокрема у Великобританії¹, засвідчує, що цілком реальним є об'єднання двох чинників для ефективного вирішення сімейних справ у справедливий спосіб, що відображає характер справи, благополуччя дитини, ресурси суду та рівність сторін, а саме – розгляд справи в сімейному суді спеціалізованим суддею.

В Англії та Уельсі система сімейного правосуддя (Family Justice System) складається з мережі спеціалізованих установ і фахівців, включаючи Сімейний суд (the Family Court), соціальні служби, служби медіації, а також Службу консультацій та підтримки Суду у справах дітей та сім'ї (Family Court Advisory and Support Service (CAFCASS) [9]. За загальним правилом, сторонам рекомендується вирішувати сімейні спори в позасудовому порядку, зокрема за допомогою медіації. Проте якщо сторони не змогли досягнути згоди між собою або існує небезпека для членів сім'ї, спір вирішуватиметься Судом у сімейних справах (також відомому як «Сімейний суд»).

Суд у сімейних справах (the Family Court) – це підрозділ судової системи Англії та Уельсу, який був створений 22.04.2014 р. в межах масштабної реформи системи сімейного правосуддя в результаті прийняття Закону про дітей та сім'ї 2014 р.2, до юрисдикції якого включено розгляд сімейних справ про розірвання шлюбу, опіку над дітьми, усиновлення, домашнє насильство та захист дітей [10]. Сьогодні Суд у сімейних справах є національним судом, який має виключну юрисдикцію розглядати всі сімейні справи. При цьому територіально

¹ З огляду на те, що сучасна правова система Великобританії характеризується сукупністю англійського права (поширює свою дію на Англію та Уельс), загального права (Північна Ірландія), гібридом загального права і континентального права (право Шотландії), в пропонованій науковій розвідці проаналізовано структуру та діяльність сімейних судів Англії, Уельсу та Північної Ірландії.

² Метою реформи було об'єднання сімейних судів, які раніше були відомі як Суд у справах сімейного судочинства (Family Proceedings Court), Суд графства (County Court) та Вищий суд (High Court), в єдиний уніфікований суд. Створення Family Court об'єднало всі сімейні справи під «одним дахом» і забезпечило послідовний та спеціалізований підхід до вирішення сімейних спорів.

Суд у сімейних справах має багато локацій в Англії та Уельсі¹. Це може бути приміщення, частина будівлі, відведена для проведення судових засідань (наприклад, East London Family Court) в системі існуючих судових інстанцій. Так, розгляд сімейної справи Судом у сімейних справах може відбуватися у приміщенні судів графств (the County Courts) та магістратських судів (Magistrates' Courts). Водночас варто зауважити, що в межах невід'ємної юрисдикції та в якості апеляційної інстанції сімейні справи можуть бути предметом розгляду у Відділі сімейних справ Вищого (Високого) суду (Family Division of the High Court).

Справи, які надходять до Суду у сімейних справах, розподіляються між спеціалізованими суддями відповідно до типу та складності. Залежно від типу сімейної справи, її розглядатимуть: 1) в магістратських судах – магістрати, більш відомі як мирові судді (Magistrates, or Justices of the Peace), або районні судді (District Judges Magistrates' Courts); 2) в судах графств – окружні судді (District Judges); 3) у Королівському суді (the Crown Court) та в судах графств Англії та Уельсу – окружні судді (Circuit Judges)²; 4) у Відділі у справах сім'ї Вищого суду – судді Вищого суду³ (High Court Judges) [12; 13].

Багато правових рішень в Англії та Уельсі приймаються не суддями, а магістратами (мировими суддями)⁴. Магістрати в сімейних судах за допомогою юридичного радника розглядають різні справи, зокрема визначення місця проживання дитини при розірванні шлюбу батьками; забезпечення виконання рішень про виплату аліментів; запобігання домашньому насильству [14]. Доповнюють роботу магістрату районні судді магістратського суду (District Judge (Magistrates' Courts), які мають юридичну освіту, і, як правило, розглядають більш складні справи в магістратських судах. Іноді вони засідають одноосібно, але здебільшого разом з двома іншими магістратськими суддями.

¹ У кожному районі є спеціальний сімейний центр, який є основним місцем розташування сімейного суду для певного району. Це місце, куди надсилаються всі сімейні заяви з цього району для первинного розгляду [11].

² Окружні судді (Circuit Judges) призначаються до одного з шести округів Англії та Уельсу і засідають у Королівському та окружних судах у межах свого регіону.

³ Судді Вищого суду в основному базуються в Лондоні, але за певних умов практикують виїзд до великих судових центрів по всій країні.

⁴ Магістрати (мирові судді) – це члени місцевої громади, які не мають юридичної освіти або знань, але діють як судді в магістратському суді.

District Judges розглядають більшість сімейних справ як приватного права, (наприклад, розірвання шлюбу, поділ сімейного майна), так і публічні (зокрема, видають судові заборони у справах про домашнє насильство).

Circuit Judges розглядають справи, які вважаються такими, що мають додаткову складність. Ці судді за звичай головують у публічно-правових справах і можуть видавати накази про усиновлення, а також про захист, опіку та нагляд за дітьми.

Як правило, сімейні та магістратські судді проходять спеціальну підготовку в Судовому коледжі для вирішення питань, що стосуються сімей, включаючи навчання з питань домашнього насильства та примусової і контролюючої поведінки. Вони зобов'язані регулярно підвищувати свою кваліфікацію.

Судді Відділу сімейних справ Вищого суду наділені юрисдикцією розглядати справи: 1) стосовно дітей, які потребують захисту, в тому числі справи про міжнародне викрадення дітей, за умови, що викрадення підпадає під дію Гаазької конвенції 1980 року про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей або Брюссельський Регламент II (ЄС) № 2201/2003; 2) про примусовий шлюб; 3) про каліцтво жіночих статевих органів; 4) про фінансову допомогу, якщо розірвання шлюбу відбулося за межами Англії та Уельсу; 5) виняткової (невід'ємної) юрисдикції в питаннях опіки (найпоширеніший тип справи, коли дитина стає "підопічною суду"). Судді Вищого суду також розглядають апеляції на рішення Судів у сімейних справах [15].

Система сімейних судів Північної Ірландії представлена Судами у справах сімейного судочинства (Family Proceedings Court), Центрами сімейної опіки (Family Care Centres) та Відділом сімейних справ Вищого суду (Family Division of the High Court). Відповідно до судоустрою Північної Ірландії суди у справах сімейного судочинства, відомі як перший рівень сімейних судів, функціонують у складі магістратських судів (Magistrates' Courts); Центри сімейної опіки включені в систему судів графств (The County Courts), які розглядають справи, що порушені відповідно до Наказу про дітей (Північна Ірландія) 1995 року, та апеляції на рішення судів у справах сімейного судочинства [16]; Відділ сімейних справ Вищого суду [17].

Більшість сімейних справ починаються з розгляду відповідної заяви в Суді у справах сімейного судочинства в складі магістратського суду. Ці суди розглядають два типи сімейних справ: публічні (справи між Фондом охорони здоров'я та соціального захисту (Health and Social Care Trust) і сім'єю) та приватні (справи між членами сім'ї). У виняткових випадках звернення про розгляд сімейного спору може розпочатися в суді вищого рівня – Центрі сімейної опіки. Допустимими

й є випадки, коли слухання справи розпочинається в Суді у справах сімейного судочинства, але з огляду на її винятковість або складність може бути передана до суду вищого рівня – Центру сімейної опіки або Вищого суду.

Як вбачається з вищенаведеного, досвід роботи спеціалізованих суддів у сімейних судах Великобританії спонукає предметно розглянути можливість запозичення ключових ідей. Фундаментальною проблемою системи сімейного правосуддя є те, що в сімейних спорах не так гостро стоїть питання права, як питання природи сімейних стосунків (збереження відносин). При цьому не всі судді наділені достатньою компетенцією та підготовкою для вирішення проблем у сфері особистісних відносин. Більше того, сім'ї, які звертаються до суду, в більшій своїй частині є конфліктними і непоступливими. Тому основним завданням держави в цьому контексті є підготовка спеціалізованих суддів, які зможуть застосовувати міждисциплінарний підхід до вирішення сімейного конфлікту.

І якщо створення та функціонування сімейних судів виглядає далекою перспективою, що в певній мірі підтверджується відсутністю цілей по реалізації проекту «Створення сімейних (дитячих) судів» в матеріалах робочої групи «Юстиція» з відновлення України від наслідків війни, то запровадження обов'язкової спеціалізації суддів в судах усіх рівнів (за прикладом Великобританії) – цілком реальне завдання для національного законодавця.

Список використаних джерел:

1. Пархоменко П.І. Пошук шляхів створення сімейного суду в Україні. *Право і суспільство*. № 5. 2022. С.176-182.
2. Волкова Н.В. Захист сімейних прав та інтересів дитини у цивільному судочинстві : дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.03. Одеса, 2022. 444 с.
3. Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни: Указ Президента України від 21.04.2022 р. № 266/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2662022-42225>
4. Попіка І. Сімейним судам в Україні бути! Дата публікації 01.09.2022. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/simejnym-sudam-v-ukrayini-butu/>
5. Висновок (2012) № 15 Консультативної ради європейських суддів стосовно спеціалізації суддів, м. Париж, 06.11.2012 р. URL: <https://rm.coe.int/opinion-n-15-2012-on-the-specialisation-of-judges-/16806a1fc2>
6. Про затвердження плану заходів з реалізації II етапу Національної стратегії реформування системи інституційного догляду

та виховання дітей на 2017-2026 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 р. №703-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/703-2020-%D1%80?find=1&text=%D1%81%D1%96%D0%BC%D0%B5%D0%B9%D0%BD#w1_11

7. Архіпова А., Гаро Г. В Україні лише 7 судів запровадили спеціалізацію суддів з розгляду сімейних справ: дослідження Центру сімейного права ВША НААУ. URL: <https://advokatpost.com/v-ukraini-lyshe-7-sudiv-zaprovadyly-spetsializatsiu-suddiv-z-rozhliadu-simejnykh-sprav-doslidzhennia-tsentru-simejnoho-prava-vsha-naau/>

8. Про внесення змін до статті 18 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо запровадження обов'язкової спеціалізації суддів із розгляду справ, що виникають із сімейних правовідносин і стосуються захисту прав та законних інтересів дітей, у місцевих загальних судах та апеляційних судах: проект Закону України від 03.02.2023 р. № 8416. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/41280>.

9. Family Justice System. URL: <https://www.judiciary.uk/courts-and-tribunals/family-law-courts/family-justice-system/>

10. Structure of Courts and Tribunals System. URL: <https://www.judiciary.uk/structure-of-courts-and-tribunals-system/>

11. National statistics. Guide to Family Court Statistics. Updated 8 April 2022. URL: <https://www.gov.uk/government/statistics/family-court-statistics-quarterly-october-to-december-2021/guide-to-family-court-statistics>

12. Family Judges. URL: <https://www.judiciary.uk/courts-and-tribunals/family-law-courts/family-judges/>

13. James Norris. Different types of family law judges in the UK. June 7, 2017. URL: <https://www.rainscourt.com/judges/>

14. Magistrates. URL: <https://www.judiciary.uk/about-the-judiciary/who-are-the-judiciary/magistrates/>

15. Family Division of the High Court. URL: <https://www.gov.uk/courts-tribunals/family-division-of-the-high-court>

16. Single Jurisdiction in Northern Ireland. *Law Society of Northern Ireland*. 31 October 2016. Retrieved 22 October 2020. URL: <https://www.lawsoc-ni.org/single-jurisdiction-in-northern-ireland>

17. *The Court Structure in Northern Ireland*. URL: https://www.judiciaryni.gov.uk/sites/judiciary-ni.gov.uk/files/media-files/Court%20Structure%20in%20Northern%20Ireland_0.pdf

ЛОЗІНСЬКА Світлана Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародного та європейського права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ЖІНОК ВІД НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ

Проблеми появи та поширення в нашій державі насильства щодо жінок суттєво загострилося у зв'язку із широкомасштабним військовим вторгненням російських окупантів. Цивільне населення, яке стало свідком зумовленого військовими діями актів насильства, перебувало у стані стресу та тривоги, і тому має високі ризики зазнати насильства або практикувати його щодо членів своєї родини чи інших осіб у громадських місцях. Окреме занепокоєння викликає застосування незаконними збройними формуваннями та окупаційною владою різноманітних форм гендерно обумовленого насильства як методів та способів залякування громадян на окупованих територіях.

Рівень теоретичного опрацювання та механізму впровадження міжнародних стандартів протидії насильству в умовах збройного конфлікту залишається достатньо низьким, що вимагає більшої уваги до цього питання. Проблемою міжнародного захисту особи від сексуального насильства займалась низка таких науковців, серед яких: О. О. Дудоров, О. В. Харитоновна, С. В. Романцова, А. О. Джу́жа, А. Н. Ігнатов.

Гендерно обумовлене насильство – це порушення прав людини і форма дискримінації щодо однієї зі статей, найчастіше жіночої. Воно включає всі акти насильства на основі гендерних ознак, які призводять або можуть призвести до фізичної, сексуальної, психологічної або економічної шкоди чи страждань щодо конкретної особи. [1, с. 468] Особливих характеристик гендерно обумовлене насильство набуває при скоєнні зазначених дій в умовах збройного конфлікту.

Згвалтування та інші форми сексуального насильства, які використовуються як зброя війни, покликані дегуманізувати жертв, а також їхні сім'ї та громади, в яких вони живуть. Залишаючи цілі спільноти, а з ними і все суспільство, в довготривалих стражданнях, гвалтівники спричиняють «каскадний ефект» насильства. Згвалтування, як зброя війни, виступає дешевою та ефективною стратегією; використовуючи сексуальне насильство, озброєним формуванням вдається як заподіяти неймовірних індивідуальних страждань, так і

зруйнувати місцеві спільноти, ослабити їх та встановити над ними контроль. [2, с. 189]

Збройний конфлікт став каталізатором широкого кола порушень прав людини з боку окупантів, як щодо комбатантів, так і щодо мирного цивільного населення. Підтвердженими є численні факти свавільного позбавлення життя, свавільних затримань, насильницьких зникнень, катувань і випадків жорстокого поводження, а також і сексуальне насильство, вчинене представниками окупаційних військ [3, с. 302]. Саме збройною агресією російської федерації зумовлено факти вчинення окупаційними збройними силами великої кількості воєнних злочинів. Окупантами використовуються воєнні злочини в якості однієї з тактик ведення війни. Проте як воєнні злочини, так і інші вчинені ними злочини проти людства та порушення міжнародного гуманітарного права повинні бути зафіксовані, стосовно цих фактів повинні проводитись розслідування, та винних осіб треба притягнути до передбаченої нормами міжнародного та національного кримінального права відповідальності. Міжнародне гуманітарне право передбачає відповідальність за застосування методів ведення війни, які можуть завдати непотрібної шкоди чи страждань або зробити смерть неминучою.

Сексуальне насильство має серйозні наслідки для окремих осіб, спільнот та суспільства у цілому, як у короткостроковій, так і у довгостроковій перспективі. Мова йде про фізичну шкоду жертвам, психологічну та психічну шкоду, а також про вплив на соціальні відносини всередині та за межами спільнот.

Україною підписані та ратифіковані майже усі універсальні міжнародні угоди в галузі прав людини, положення яких імплементовані, або іншим способом інкорпоровані в національне право.

Важливим механізмом протидії насильству щодо жінок в умовах збройного конфлікту є рішення ООН. Резолюцією 3318 (XXIX) від 14 грудня 1974 року Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй проголосила Декларацію про захист жінок і дітей при надзвичайних обставинах та під час збройних конфліктів. Вона містить заклик до держав, які не є учасниками збройного конфлікту докладати всіх зусиль, для того, щоб уберегти жінок і дітей від руйнівних наслідків війни. Домогтись заборони щодо них таких заходів, як катування, принизливе поводження та насильство.

У Декларації Організації Об'єднаних Націй щодо викорінення насильства щодо жінок, прийнятої 20 грудня 1993 р. надано визначення насильства проти жінок у ст. 1 як будь-який акт насильства, здійснений за ознаками статі, який завдає або може завдати фізичної,

сексуальної чи психічної шкоди або страждання жінкам, а також загрози здійснення таких актів, примус чи свавілля позбавлення волі як у громадському, так і в приватному житті.

Згвалтування та інші форми сексуального насильства заборонені міжнародним гуманітарним правом та визнані постійно забороненими з точки зору звичаєвого міжнародного права як в мирний час, так і під час збройних конфліктів.

Сексуальне насильство заборонено згідно з різними договорами міжнародного права прав людини, включно з правом на безпеку, заборонаю дискримінації, катування та жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність поводження або покарання. Міжнародне право прав людини зобов'язує держави поважати, захищати та гарантувати дотримання широкого обсягу прав людини і має на меті захищати осіб під юрисдикцією держави від свавілля держави. Це право застосовується і в мирні часи, і також під час конфлікту.

Отже, протидія насильству щодо жінок в умовах війни має включати певні аспекти державної політики, яка враховує як наукові розробки у сфері захисту прав людини так і впровадження міжнародних стандартів протидії насильству в умовах збройного конфлікту. Права людини мають бути захищені верховенством права; визнання гідності, притаманної всім людям, а також визнання їх рівних і непорушних прав вважається основою свободи, справедливості та загального миру, своєю чергою, саме держава має гарантувати право людини знати свої права та діяти відповідно до них. Необхідно також досліджувати основи міжнародного гуманітарного права, аналізувати вплив порушень міжнародного гуманітарного права на стан забезпечення прав людини під час перебігу збройного конфлікту на прикладі вторгнення рф в Україну.

Список використаних джерел:

1. Степаненко К.В. Деякі аспекти впровадження міжнародних стандартів протидії гендерно обумовленому насильству в умовах збройного конфлікту на сході України. *Актуальні проблеми впливу збройного конфлікту на Сході України на появу й поширення гендерно обумовленого насильства та забезпечення доступу до правосуддя*: зб. тез наук. доп. наук.-практ. конф. (Київ, 18 верес. 2020 р.) / Упоряд.: М.Г. Вербенський, В.О. Рядінська, Ю.Б. Ірха, О.І. Бочек. Київ : ВАІТЕ, 2020. 612 с. С. 467-472

2. Харитонova О.В. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, у війні рф проти України: правові аспекти. *Кримінально-правові відповіді на виклики воєнного стану в Україні : матеріали міжнар. наук. конф.*, м. Харків, 5 трав. 2022 р. / упоряд. та заг. ред.: Ю.

В. Баулін, Ю. А. Пономаренко ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Нац. шк. суддів України ; Громад. орг. «Всеукр. асоц. кримін. права» ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. – Харків : Право, 2022. – 310 с. С.189 – 202.

3. Канєнберг-Сандул О. К. Порушення прав людини в умовах військової агресії РФ проти України. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 1. URL: <http://www.lsej.org.ua/>

4. Канєнберг-Сандул О. К. Забезпечення прав людини в умовах військової агресії: сучасні виклики. *Міжнародне право та євроінтеграційні перспективи України: сучасні виклики : колективна монографія* / М. Р. Аракелян, Х. Н. Бехруз, Ю. Ю. Акіменко [та ін.] ; за ред.: М. Р. Аракеляна, Х. Н. Бехруза, Ю. Ю. Акіменко. – Одеса : Фенікс, 2023. – 436 с. – С.281.

МАКОВЕЦЬКИЙ Зорян Вікторович

приватний виконавець

ЗВЕРНЕННЯ СТЯГНЕННЯ НА СПІЛЬНЕ МАЙНО ПОДРУЖЖЯ

Майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу). Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Відповідно ст. 60 Сімейного кодексу України, майно, набуте подружжям за час шлюбу, належить дружині та чоловікові на праві спільної сумісної власності незалежно від того, що один з них не мав з поважної причини (навчання, ведення домашнього господарства, догляд за дітьми, хвороба тощо) самостійного заробітку (доходу) [1]. Вважається, що кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. З урахуванням наведеного, правовий режим спільної власності може передбачати визначення часток кожного із співвласників у праві спільної власності (спільна часткова) або відсутність такого визначення у праві спільної власності (спільна сумісна). Згідно з наведеним критерієм спільна власність поділяється на спільну часткову і спільну сумісну. Розмір часток у праві спільної

часткової власності вважається рівним. При цьому якщо розмір часток у праві спільної часткової власності не встановлений за домовленістю співвласників або законом, він визначається з урахуванням вкладу кожного з співвласників у придбання (виготовлення, спорудження) майна. Правовий аналіз положень статей дає підстави для висновку, що частка у праві спільної часткової власності є самостійним об'єктом цивільних прав та на неї може бути звернуто стягнення у рахунок погашення боргу шляхом продажу цієї частки з публічних торгів. Відповідно ч. 6 ст. 48 Закону України «Про виконавче провадження», у разі якщо боржник володіє майном разом з іншими особами, стягнення звертається на його частку, що визначається судом за поданням приватного або державного виконавця [2].

Однак відповідно до позиції Великої Палати Верховного Суду у постанові № 2-591/11 від 08 червня 2022 р.[3] існує певна проблематика щодо процесуальної форми звернення державного (приватного) виконавця за вирішенням питання про визначення частки майна боржника у спільному майні, у зазначеній постанові вказано про наступне:

Розгляд подання державного чи приватного виконавця за правилами ст. 443 ЦПК України не забезпечує учасникам судового провадження дієву, реальну можливість надання суду своїх доказів та аргументів, як того вимагає п. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод за наявності спору про право. Тому Велика Палата Верховного Суду дійшла висновку про те, що ст. 443 ЦПК України підлягає застосуванню виключно за відсутності спору про право. Виконавець вправі звернутися до суду з поданням про визначення частки майна боржника в майні, яким він володіє спільно з іншими особами, незалежно від того, чи відсутній спір про право, чи він наявний. Водночас в останньому випадку виконавець звертається з таким позовом в порядку позовного провадження.

Повноваження виконавця на звернення з позовною заявою про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами, в порядку позовного провадження є повноваженням звертатися до суду в інтересах інших осіб (ч. 2 ст. 4, ч. 4 ст. 42 ЦПК України[4]), в тому числі за позовом про визнання недійсним правочину щодо майна боржника, який призвів до неможливості задовольнити вимоги стягувача за рахунок такого майна (оспорення фраздаторного правочину). Спір про визначення частки майна боржника в майні, яким він володіє спільно з іншими особами, є спором між боржником і іншими співвласниками майна. Після відкриття провадження за позовною заявою виконавця про визначення частки

майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами, боржник набуває статусу позивача (абз. 1 ч. 5 ст. 56 ЦПК України).

Оскільки виконавець може звертатися з позовною заявою про визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами, незалежно від волі боржника чи навіть всупереч такій волі, та враховуючи, що процесуальний кодекс не містить вичерпного регулювання участі виконавця у позовному провадженні, підлягають застосуванню правила ч.ч. 3, 4 ст. 57 ЦПК України: зменшення розміру позовних вимог, зміна предмета або підстави позову, укладення мирової угоди, відмова від апеляційної або касаційної скарги, заяви про перегляд рішення суду за нововиявленими або виключними обставинами можлива лише за письмовою згодою виконавця; якщо боржник не підтримує заявлених позовних вимог, то це не є підставою для залишення подання без розгляду; відмова боржника від позову, подання ним заяви про залишення позову без розгляду не позбавляє виконавця права підтримувати позов і вимагати розгляду справи по суті.

За наявності спору щодо визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами, його вирішення судом не є вирішенням процесуального питання, а є вирішенням матеріального спору. Такий спір може виникати, зокрема, тоді, коли відповідно до ч. 1 ст. 368 ЦК України майно належить двом або більше особам на праві спільної власності без визначення часток кожного з них у праві власності (право спільної сумісної власності).

Якщо ж виник спір щодо визначення частки майна боржника у майні, яке належить боржнику та іншим особам на праві спільної сумісної власності, то судове рішення у разі задоволення позову має наслідком зміну матеріального правовідношення — право спільної сумісної власності припиняється, натомість виникає право спільної часткової власності[5]. При цьому відбувається припинення права власності одного виду і виникнення права власності іншого виду не тільки боржника, а й іншої особи (співвласника), яка могла взагалі не брати участі у справі, в якій ухвалене судове рішення проти боржника. Відсутність згоди такої особи на визначення частки майна боржника у спільному майні, у тому числі заперечення самого існування права спільного з боржником права власності (як у справі, що переглядається), свідчить про наявність матеріального спору, який не вирішувався і не міг бути вирішений у справі, в якій ухвалене судове рішення проти боржника. Це новий матеріальний спір, який не може розглядатися як процесуальне питання, а тому не може вирішуватися за правилами розд. VI ЦПК України. Такий спір має бути вирішений судом у порядку позовного провадження. Тому заява про визначення частки майна боржника у спільному майні за наявності спору, подана до суду

виконавцем, незалежно від її назви (позовна заява, подання) за своєю суттю є саме позовною заявою. Особа, яка є стверджуваним співвласником майна боржника у такому спорі, є стороною у спорі, який має бути забезпечена можливість користуватися всіма правами, якими наділений відповідач відповідно до закону. Лише в цьому разі буде забезпечене право такої особи на справедливий суд, гарантоване ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Враховуючи викладену позицію Великої палати, на практиці виникає цікавий дуалізм щодо процесуальної форми звернення державного (приватного) виконавця за вирішенням питання про визначення частки майна боржника у спільному майні, який полягає в наступному — виконавець у відповідності до ч. 6 ст. 48 Закону України «Про виконавче провадження», у разі якщо боржник володіє майном разом з іншими особами, стягнення звертається на його частку, що визначається судом за поданням приватного або державного виконавця. А у випадку, коли в ході розгляду подання виникає спір щодо розподілу майна — то це спір про право. З точки зору судової практики — це новий матеріальний спір, який не може розглядатися як процесуальне питання, а тому не може вирішуватися за правилами розд. VI ЦПК України. І такий спір має бути вирішений судом у порядку позовного провадження, власне за позовною заявою приватного / державного виконавця.

Список використаних джерел:

1. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.
2. Про виконавче провадження. Закон України від 02.06.2016 р. № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>.
3. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 08.06.2022 р. у справі № 2-591/11. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/review/105110382>.
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
5. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 29.06.2021 р. у справі № 916/2813/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98531899>.

МЕНДЖУЛ Марія Василівна

професор кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет», доктор юридичних наук, професор

ОСПОРЕННЯ ФАКТУ БАТЬКІВСТВА ТА МАТЕРИНСТВА: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

В умовах війни питання захисту найкращих інтересів дитини є першочерговим і проблеми гарантування права особи знати про своє генетичне походження набувають особливої актуальності. А за обставин, коли під час повномасштабного вторгнення щодня гинуть захисники, то виникати можуть і питання щодо оспорування батьківства того, хто записаний батьком дитини і помер до її народження.

Право знати про своє генетичне походження впливає із ст. 8 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод. Вказана стаття передбачає покладення на державу ряд позитивних зобов'язань, у том числі і щодо встановлення правових механізмів визначення походження дитини, інституційного та правового механізму реєстрації факту народження, а також оспорення батьківства та материнства.

31 липня 2023 року Верховний Суд у складі Об'єднаної палати Касаційного цивільного суду розглянув касаційну скаргу про оспорення батьківства. При винесенні вказаного рішення Об'єднана палата Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду відступила від попередній висновків Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду, що містилися у постановках від 23 вересня 2020 року у справі № 202/4051/18 та від 14 серпня 2019 року у справі № 760/6156/15-ц. Зокрема попередня правова позиція передбачала неможливість оспорення батьківства особи, записаної після смерті батьком дитини, спадкоємцями такої особи.

Якщо проаналізувати норми законодавства, то частиною третьою статті 136 СК України передбачено, що «оспорювання батьківства можливе лише після народження дитини і до досягнення нею повноліття», а ст. 137 СК України визначено порядок оспорювання батьківства після смерті особи, яка вказана як батько дитини. Зокрема, частиною першою вказаної статті встановлено, що «якщо той, хто записаний батьком дитини, помер до народження дитини, оспорити його батьківство мають право його спадкоємці, за умови подання ним за життя до нотаріуса заяви про невизнання свого батьківства».

Враховуючи те, що через положення ст. 136 СК України оспорити батьківство під час вагітності жінки неможливо, норма ч. 1 ст. 137 СК України дає право чоловікові матері дитини подати до нотаріуса заяву про невизнання свого батьківства. Якщо на момент народження дитини, такий чоловік помер, то якщо буде подана відповідна зава, оспорити батьківство зможуть його спадкоємці. Крім того, ч. 3 ст. 137 СК України передбачає, що при наявності поважних причин особа не знала про те, що записана батьком дитини, і померла, то оспорити батьківство можуть її спадкоємці: дружина, батьки та діти.

Через формулювання «особа не знала про те, що записана батьком дитини, і померла» сформувалася помилкова судова практика, яка передбачає, можливість оспорити спадкоємцям факт батьківства, тільки у випадку коли померла особа, була ще за життя записана батьком дитини і не знала цього.

Вказаний підхід суперечить таким принципам як справедливість, розумність, правова визначеність та принцип найкращих інтересів дитини.

Принцип найкращих інтересів дитини не можна тлумачити як такий, що може створити перешкоди у з'ясуванні генетичного походження, а навпаки має гарантувати передбачення правових інструментів встановлення достовірних даних.

Саме тому, вірним має бути тлумачення ст. 137 СК України, що у випадку якщо через поважні причини особа не знала чи не могла знати про те, що записана чи буде записана батьком дитини, і померла, оспорити батьківство можуть її спадкоємці (дружина, батьки та діти).

У іншому випадку можлива ситуація правової невизначеності. Крім того, слід врахувати наявну ситуацію в Україні, повномасштабне вторгнення зумовило численні випадки роз'єднання подружжя через поважні причини як у середині України, так і закордоном. Можливі випадки, коли чоловік жінки може загинути, а дружина у цей час перебувала на ранніх тижнях вагітності, він про це із об'єктивних причин знати не міг. За таких обставин, тлумачення ст. 137 СК України потребує врахування і принципів сімейного права, а також застосування аналогії, що у підсумку не спричинятиме «правового вакууму» та сприятиме утвердженню верховенства права.

Крім того, пропонуємо доповнити ч. 3 ст. 137 СК України викласти у такій редакції: «3. Якщо через поважні причини особа не знала чи не могла знати про те, що записана батьком дитини, і померла, оспорити батьківство можуть її спадкоємці: дружина, батьки та діти».

МІСЯЦЬ Віталій Петрович

адвокат, виконавчий директор БО Всеукраїнська коаліція з надання правової допомоги

РОЗМИТІСТЬ ПОНЯТТЯ СІМ'Я В КОНЦЕПЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ: СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ У ПРАКТИЦІ ЄСПЛ

Питання застосування в українському праві практики Європейського суду з прав людини врегульовано Законом України від 23 лютого 2006 р. «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», ч. 1 ст. 17 якого встановлено, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод та практику Європейського суду з прав людини як джерело права.

Твердження «сім'я, створена шлюбом та/або дітьми», що зафіксовано у статті 8 Європейської конвенції про захист прав та основоположних свобод людини «приватне та сімейне життя» поступово знаходить своє відображення і у рішеннях суду. Суд поступово розрізняє захист приватного життя від захисту сімейного життя, зазначаючи, що приватне життя — широке поняття, яке не піддається вичерпному визначенню. Основна мета полягає в тому, щоб захистити особу від свавільного втручання влади, що, крім того, може створювати позитивні зобов'язання для забезпечення ефективної «повазі» до приватного життя (Olsson v. Sweden, No. 10465/83, 24.03.1988).

Конвенція зосереджена насамперед на стосунках між дітьми та їхніми батьками. Право на повагу до сімейного життя «передбачає існування сім'ї» (Marckx v. Belgium, No. 6833/74, 13.06.1979) або потенційних відносин, які могло виникнути, наприклад, між рідним батьком і дитиною, народженою поза шлюбом (Nylund v. Finland, No. 27110/95). За відсутності шлюбу наявність дитини є складовою сімейного життя (Johnston v. Ireland, № 9697/82). Неодружені пари без дітей не можуть претендувати на переваги захисту, що надається сім'ям (Elsholz проти Німеччини [GC], № 25735/94, 13.07.2000).

Сім'я визнається та захищається як «основна група суспільства та природне середовище для зростання та благополуччя всіх її членів, особливо дітей» (Преамбула до Конвенції про права дитини). Захист націлений не на пару, а на сім'ю, яка «має право на захист суспільства та держави» (стаття 16§3 Загальної декларації прав людини та 23§1 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права), «тоді як

сім'я несе відповідальність за піклування про дітей, які перебувають на його утриманні, та їх освіту» (стаття 10§1 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права).

Безумовно, поява прав ЛГБТ активно сприяла перевороту правового розуміння сім'ї. Історія прецедентного права щодо прав ЛГБТ – це частково історія переходу від захисту приватного життя до захисту сімейного життя. Незважаючи на те, що спочатку Суд визнав кримінальну відповідальність за гомосексуальні стосунки (наприклад, рішення ЄСПЛ № 104/55, 17.12.1955, № 7215/75, 7.07.1977), згодом він вирішив, що зрештою ці стосунки повинні ігноруватися законом і охоплені захистом, наданим приватному життю. В поєднанні з принципом недискримінації, у порівнянні з гетеросексуальними особами чи парами, посилення на захист приватного життя уможливило захист прав гомосексуальних осіб. Наприклад, таким чином він використовувався для розподілу батьківських прав (*da Silva Muta v. Portugal* No. 33290/96, 21.12.1999) або для надання дозволу на усиновлення дітей (*Fretté v. France*, No. 36515/97, 26.02.2002). У справі *Kerkhoven and Hinke v. Netherlands* (No. 15666/89, 19.05.1992). Саме рішенням у справі *Schalk and Kopf v. Austria* (No. 30141/04, 24.06.2010) Суд змінив свою позицію, заявивши, що гомосексуальні стосунки виходять за рамки приватного життя та потребують публічного визнання, але не в каральному аспекті, а як законний сімейний спосіб життя. Беручи до уваги розвиток законодавства в Європі, Суд постановив, що стосунки «сумісної одностатевої пари, яка живе в стабільному фактичному партнерстві підпадають під поняття «сімейного життя», так само як і стосунки різностатевих пар і не тільки в сфері приватного життя». З моменту прийняття вказаного рішення стабільне співжиття членів пари є достатнім щоб підпадати під визначення «сімейного життя». Наявність для цього, згідно практики Суду, офіційного шлюбу або дітей більше не є необхідним.

Як ми бачимо, проблемним в практиці ЄСПЛ є визначення поняття «сім'я». Будь-яка особа, яка стверджує, що веде сімейний спосіб життя, може оцінити відмову вступити в цивільне партнерство як свавільну. Наприклад, українське законодавство не дозволяє більш ніж двом особам вступати в шлюб. В той же час Суд визнав, що полігамне співжиття підпадає під поняття «сім'я» (*Serife Yigit v. Turkey*, No. 3976/05, 2.11.2010). Подібним чином кілька європейських країн дозволяють вступати в цивільне партнерство тільки одностатевим парам, створюючи новий тип дискримінації проти різностатевих пар. У справі *OLIARI AND OTHERS v. ITALY* (18766/11, 36030/11), Суд підтвердив, що всі пари, які живуть сімейним життям, повинні, без дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації, мати можливість

отримати офіційне визнання своїх стосунків. Такий аналіз вимагатиме від європейських держав, які не дозволяють гомосексуальні шлюби, запропонувати альтернативну та подібну форму визнання одностатевих пар, таку як цивільне партнерство.

Юридичний розпад поняття «сім'ї», очевидно, не завершився: залишаються питання полігамії, нових форм «багатобатьківства» та нерівності прав, пов'язаних із шлюбом і цивільним партнерством. Цей процес не є неминучим історичним явищем, це спадок правових і політичних рішень, які крок за кроком привели Суд до протилежного початкового наміру авторів Конвенції, які бажали захистити сім'ї від держави, а не доручати державі право визначати сім'ю.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. Ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

3. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>

ПАНЧЕНКО Сергій Володимирович

доктор філософії з права,

*старший викладач кафедри історії та теорії держави і права
Чорноморського національного університету імені Петра Могили,
керуючий партнер Адвокатського бюро «Панченко та партнери»*

ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІМИ У ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ

Кожен учасник цивільних правовідносин володіє цивільними правами та обов'язками. Так, цивільне право як суб'єктивна категорія – це можлива поведінка уповноваженої особи, якій відповідає міра належної поведінки зобов'язаної особи [1, с. 153]. Змістом

суб'єктивного цивільного права І.В. Жилінкова називає можливість діяти особисто; можливість вимагати певної поведінки від зобов'язаної особи; можливість користуватися соціальними благами на основі певного суб'єктивного права [2, с. 90]. Тобто суб'єкт цивільного права наділений можливостями діяти певним чином відповідно до норм законів – об'єктивного права.

Особа у приватному праві є абстрактним учасником цивільних відносин, який має цивільну правосуб'єктність та набуває форми фізичної або юридичної особи [3, с. 57]. Із цього випливає, що носіями цивільної правоздатності є учасники цивільних відносин, якими є фізичні особи та юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права (ст. 2 ЦК України) [4].

Особливу увагу при здійсненні цивільних прав у договірних зобов'язаннях слід приділити неповнолітнім особам (дітям). Не дарма М.М. Агарков свого часу писав, що проявом цивільної правоздатності будь-якої особи є право здійснювати договори та будь-які інші правочини [5, с. 70]. За Законом України «Про охорону дитинства» дитина – це особа віком до 18 років (повноліття), якщо згідно з законом, застосовуваним до неї, вона не набуває прав повнолітньої раніше [6]. Норми, які регулюють участь у договірних зобов'язаннях неповнолітніх осіб, знаходяться у ЦК України.

Цивільним зобов'язанням є правовідношення, в якому одна сторона (боржник) зобов'язана вчинити на користь другої сторони (кредитора) певну дію (передати майно, виконати роботу, надати послугу, сплатити гроші тощо) або утриматися від вчинення певної дії (негативне зобов'язання), а кредитор має право вимагати від боржника виконання його обов'язку (ч. 1 ст. 509 ЦК України) [4]. Однією з підстав виникнення цивільного зобов'язання є договір. За цивільним законодавством України договір визначається як домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (ч. 1 ст. 626 ЦК України) [4]. Дане визначення є загальноприйнятим та підтримується вченими. Деякі вчені договір розглядають через угоду між рівноправними особами, які мають майнову самостійність (Н.Ю. Голубева) [7, с. 113]. Договір визначають і через правочин двох чи більше осіб у визначеній законодавством формі, що спрямований на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків [8, с. 12].

Неповнолітня особа може вступати у договірні зобов'язання як самостійно, так і за згодою уповноважених осіб – батьків (усиновлювачів), піклувальників, суду, або якщо таке право прямо обмежено законодавством. Наприклад, рішенням суду може бути

обмежено право неповнолітньої особи розпоряджатися своїм заробітком, стипендією чи іншими доходами, що передбачено ч. 5 ст. 32 ЦК України [4]. А для вчинення неповнолітньою особою правочину щодо транспортних засобів або нерухомого майна повинна бути письмова нотаріально посвідчена згода батьків (усиновлювачів) або піклувальника і дозвіл органу опіки та піклування (абз. 2 ч. 2 ст. 32 ЦК України) [4]. Отже, правильною є думка, що особа, яка не має повної цивільної дієздатності, не може своїми діями набувати всіх цивільних прав, тому існування різноманітних цивільних правовідносин обумовлено неможливістю задоволення інтересу носія права без відповідної поведінки зобов'язаної особи, тобто такої поведінки, яку сама уповноважена особа вчинити не взмозі [9, с. 38].

У випадку надання неповнолітній особі повної цивільної дієздатності вона може самостійно вступати у договірні зобов'язання. Випадками набуття неповнолітньою особою (з 14 до 18 років) повної цивільної дієздатності є: 1) реєстрація шлюбу за заявою особи, яка досягла шістнадцяти років, за рішенням суду, якщо буде встановлено, що це відповідає її інтересам (ч. 2 ст. 23 СК України) [10]; 2) особа досягла шістнадцятирічного віку та працює за трудовим договором (ч. 1 ст. 35 ЦК України); 3) особа досягла шістнадцятирічного віку і має бажання займатися підприємницькою діяльністю (ч. 3 ст. 35 ЦК України); 4) особа, яка записана матір'ю або батьком дитини (ч. 1 ст. 35 ЦК України) [4]. При цьому у разі припинення шлюбу, припинення трудового договору чи припинення фізичною особою підприємницької діяльності надана їй повна цивільна дієздатність зберігається.

Самостійно неповнолітня особа може бути учасником таких договірних зобов'язань як дрібні побутові правочини (ч. 1 ст. 31 ЦК України), договір банківського вкладу (рахунку) та договір про отримання електронних довірчих послуг, а також здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом (ч. 1 ст. 32 ЦК України). Усі інші правочини неповнолітня особа вчиняє за згодою батьків (усиновлювачів) або піклувальників, зокрема щодо транспортних засобів або нерухомого майна (ч. 2 ст. 32 ЦК України) [4]. Так, наприклад, за ч. 4 ст. 1032 ЦК України установником управління за договором управління майном може бути неповнолітня особа, яка є власником майна, за дозволом батьків (усиновлювачів) або піклувальника [4]. Отже, за згодою батьків неповнолітня особа може укладати договори купівлі-продажу, дарування, найму (оренди), послуг тощо. У той же час, в законодавстві України є пряме обмеження на укладення певного виду договорів. Таким прикладом є договір довічного утримання, оскільки набувачем у договорі довічного утримання (догляду) може бути лише повнолітня

дієздатна фізична особа або юридична особа (ч. 2 ст. 746 ЦК України) [4].

Вступаючи у договірні зобов'язання, неповнолітня особа набуває для себе певні права та обов'язки, а тому складовою її правосуб'єктності є деліктоздатність – «здатність особи нести самостійну майнову відповідальність за порушення чужих суб'єктивних цивільних прав» [11, с.148]. Так, за статтею 33 ЦК України неповнолітня особа особисто несе відповідальність за порушення договору, укладеного за згодою батьків (усиновлювачів), піклувальника [4]. При цьому, якщо у неповнолітньої особи недостатньо майна для відшкодування збитків, додаткову відповідальність несуть її батьки (усиновлювачі) або піклувальник (ч. 2 ст. 33 ЦК України) [4].

Таким чином, здійснення суб'єктивного цивільного, як пише Р.О. Стефанчук, це усі можливі види поведінки носія відповідного суб'єктивного цивільного права, що спрямовані як на реалізацію окремих повноважень, що складають зміст цього права, так і здійснення даного права і цілому, що може відбуватись у визначеній законодавством формі [12, с. 114].

Підсумовуючи усе викладене, неповнолітні особи можуть здійснювати свої суб'єктивні цивільні права через договірні зобов'язання як самостійно, так і за згодою уповноважених на це осіб. Таке обмеження пов'язане з неповною цивільною дієздатністю – обмеженою можливістю самостійно вступати в будь-які цивільні правовідносини. Отже, неповнолітня особа володіє усіма правомочностями, що складають зміст суб'єктивного цивільного права, однак з певними межами для його здійснення.

Список використаних джерел:

1. Цивільне право України: підручник. Є. О. Харитонов, О. В. Старцев. вид. 2 перероб. і доп. Київ: Істина, 2007. 816 с.
2. Приватноправові механізми здійснення та захисту суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб : колективна монографія / В. Л. Яроцький, В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатєєва, І. В. Жилінкова та ін. / За наук. ред. проф. В. Л. Яроцького. Харків: Юрайт, 2013. 272 с.
3. Кочин В.В. Категорія «особа» у приватному праві. Приватне право і підприємництво. 2014. Вип. 13. С. 55-57.
4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
5. Агарков М.М. Обязательство по советскому гражданскому праву. Москва: Типография «Известий Советов депутатов трудящихся СССР», 1940. 192 с.

6. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>.

7. Голубева Н.Ю. Зобов'язання в цивільному праві України: методологічні засади правового регулювання: монографія. Одеса: Фенікс, 2013. 642 с.

8. Олюха В.Г. Цивільно-правовий договір: поняття, функції та система : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ., 2003. 20 с.

9. Стефанчук М.О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав: дис... канд. юрид. наук: 12.00.03. НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. Київ, 2006. 201 арк.

10. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>.

11. Цивільне право України. Загальна частина: підручник. За ред. О.В. Дзери, Н.С. Кузнецової, Р.А. Майданика (3-тє вид., перероб. і доп.). Київ: Юрінком Інтер, 2010. 976 с.

12. Стефанчук Р.О. Цивільна правоздатність та дієздатність як необхідні передумови здійснення особистих немайнових прав фізичних осіб. Університетські наукові записки. 2006. № 3-4 (19-20). С. 114-123.

ПОРОЗОВА Інна Юріївна

*Аспірант Хмельницького університету управління та права імені
Леоніда Юзькова*

ДИТИНА ЯК СУБ'ЄКТ ПРАВОВІДНОСИН ІЗ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ

Конституція України гарантує кожному право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування (ст. 49) [1]. Подібного змісту норма встановлена у ЦК України (ст.ст. 283-287) [2]. Крім того для правового забезпечення здійснення права на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування було прийнято Основи законодавства України про охорону здоров'я (далі Основи) [3] та низку інших нормативних актів.

Особливим суб'єктом правовідносин із надання медичної допомоги є дитина, що зумовлено її особливим правовим статусом (правоздатністю і дієздатністю). Конвенція про права дитини визнає дитиною «кожну людську істоту до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше» (ст. 1) [4]. У ст. 6 СК України встановлено, що «дитиною є особа до досягнення нею повноліття» [5].

У Конвенції про права дитини встановлено, щоб «жодна дитина не була позбавлена свого права на доступ до подібних послуг системи охорони здоров'я» (ст. 24) [4]. При цьому дитина має право на безоплатне отримання у державних та комунальних закладах охорони здоров'я медичної допомоги (екстреної, первинної, спеціалізованої, паліативної) (ст.ст. 8, 60 Основ) [3].

Від початку збройного нападу росії на Україну діти реалізують своє право на медичну допомогу в складних умовах воєнного стану. Медична допомога дітям надається під обстрілами; за допомогою звертаються діти – постраждалі від бомбурдувань, із пораненнями від уламків ракет чи мін та інших джерел збройного нападу. При цьому під час повітряних тривог медичні працівники не полишають своїх робочих місць. Якщо лунає тривога під час операції — операція продовжується. Рухомі пацієнти спускаються до бомбосховища, де є медикаменти та спальники. На жаль, такою є лікарня в країні, де йде війна [6]. Наприклад, лікарня Охматдит стала госпіталем і для дітей, і для дорослих. Робота в умовах воєнного стану не зупинялася ні на хвилину. Навіть тоді, коли на околицях Києва відбувалися активні бойові дії та навколо лікарні були обстріли [7]. При цьому у таких жахливих реаліях

життя в Україні медична допомога надається дітям з дотриманням вимог закону.

Законодавець розрізняє правовий статус малолітньої та неповнолітньої дитини, де малолітньою вважається дитина до досягнення нею чотирнадцяти років, неповнолітньою - дитина у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (ч. 2 ст. 6 СК України) [5]. Відповідно до ЦК України малолітня дитина володіє частковою цивільною дієздатністю (ст. 31) [], а неповнолітня дитина – неповною цивільною дієздатністю (ст. 32) [2].

Виходячи зі змісту ст. 284 ЦК України малолітня дитина має право на надання їй медичної допомоги (ч. 1) [2], однак вона не може самостійно здійснювати це право. У ч. 2 ст. 14 СК України зазначено, «якщо дитина не може самостійно здійснювати свої права, ці права здійснюють батьки, опікун або самі ці особи за допомогою батьків чи піклувальника» [5]. Зміст цієї норми можна пояснити тим, що «батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток» (ч. 2 ст. 150 СК України) [5]. Подібного змісту норма встановлена у ст. 59 Основ: «Батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я своїх дітей, їх фізичний та духовний розвиток, ведення ними здорового способу життя». Якщо внаслідок порушення цього обов'язку спричинено завдання істотної шкоди здоров'ю дитини, то батьки можуть бути позбавлені батьківських прав(ст. 59 Основ) [3].

Виконання батьками чи опікунами вищезазначеного обов'язку виявляється у тому, що надання медичної допомоги малолітній дитині провадиться за їх згодою. Так, у ст. 43 Основ встановлено, що для застосування методів діагностики, профілактики та лікування малолітньої дитини потрібна згода її законного представника [3]. Крім того батьки (усиновлювачі), опікун, піклувальник мають право на отримання інформації про стан здоров'я дитини або підопічного (ст. 39 Основ) [3]. Наприклад, відповідно до Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ» послуги з тестування на ВІЛ дітей віком до 14 років надаються на прохання їхніх батьків або законних представників та за наявності усвідомленої інформованої згоди [8]. При цьому батьки та законні представники зазначених осіб мають право бути присутніми під час проведення такого тестування, ознайомлені з його результатами та зобов'язані забезпечити збереження умов конфіденційності даних про ВІЛ-статус осіб, інтереси яких вони представляють (ч. 3 ст. 6) [8].

На відміну від малолітньої дитини, неповнолітня дитина вже має право самостійно здійснювати право на надання медичної допомоги. У ст. 284 ЦК України зазначено, що неповнолітня дитина може здійснити

своє право на надання медичної допомоги двома способами: 1) надає згоду на медичну допомогу (ч. 3); 2) обирає лікаря та методи лікування відповідно до його рекомендацій (ч. 2) [2]. Наприклад, тестування на ВІЛ осіб віком від 14 років проводиться добровільно за наявності усвідомленої інформованої згоди особи, отриманої після проведення дотестового інформування щодо особливостей тестування, його результатів і можливих наслідків, з дотриманням умов щодо конфіденційності персональних даних, у тому числі даних про стан здоров'я особи (ч. 2 ст. 6 Закону України «Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ») [8].

Водночас законодавець встановлює випадки, коли згода пацієнта чи його законного представника на медичне втручання не потрібна. До таких випадків віднесено наявність «ознак прямої загрози життю пацієнта за умови неможливості отримання з об'єктивних причин згоди на таке втручання від самого пацієнта чи його законних представників» [3]. При цьому, якщо така відмова може мати для пацієнта тяжкі наслідки, то лікар у цьому разі повинен повідомити про це органи опіки і піклування (ст. 43 Основ) [3]. Подібного змісту норма встановлена також у ЦК України: «У невідкладних випадках, за наявності реальної загрози життю фізичної особи, медична допомога надається без згоди фізичної особи або її батьків (усиновлювачів), опікуна, піклувальника» (ч. 5 ст. 283) [2].

У медичній практиці можуть застосовуватися нові методи профілактики, діагностики, лікування та лікарські засоби, які знаходяться на розгляді в установленому порядку, але ще не допущені до застосування, та незареєстровані лікарські засоби. Законодавець встановлює вимоги щодо застосування таких методів для дітей. Так, щодо малолітньої дитини вони можуть використовуватися за наявності письмової згоди її батьків або інших законних представників. Для неповнолітньої дитини вже встановлено наявність подвійної письмової згоди – самого неповнолітнього пацієнта та його батьків або інших законних представників (ст. 44 Основ) [3]. Зазначене правило діє для застосування лікарських засобів для дітей у межах програм розширеного доступу пацієнтів до незареєстрованих лікарських засобів та програм доступу суб'єктів дослідження (пацієнтів) до досліджуваного лікарського засобу після завершення клінічного випробування (ст. 44¹ Основ) [3].

У житті трапляються випадки, коли у дітей виникає потреба медичної допомоги із застосуванням трансплантації анатомічних матеріалів, тобто реципієнтом є дитина. Відповідно до ч. 4 ст. 13 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів

людині», якщо малолітня дитина є реципієнтом, то трансплантація застосовується за згодою об'єктивно поінформованих його батьків або інших законних представників; якщо реципієнт – це неповнолітня дитина, то трансплантація застосовується за згодою таких об'єктивно поінформованих осіб [9]. При цьому, без згоди реципієнта, його батьків або інших законних представників медична допомога із застосуванням трансплантації надається у випадках, якщо реципієнт перебуває у невідкладному стані, що становить пряму та невідворотну загрозу його життю (ч. 5 ст. 13 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині») [9]. Водночас у випадках відмови батьків або інших законних представників реципієнта від надання медичної допомоги із застосуванням трансплантації малолітній дитині, рішення про надання згоди або про незгоду ухвалює орган опіки та піклування. Кінцевим органом, якому може бути оскаржено рішення органу опіки та піклування є суд (ч. 7 ст. 13 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині») [9].

Особливий порядок встановлено у законодавстві для випадків, коли донором є дитина. Так, якщо донором є неповнолітня дитина, то законодавець встановлює вимогу про наявність згоди неповнолітнього та згоди її батьків або інших законних представників у письмовому вигляді (ч. 4 ст. 14 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині») [9]. Якщо донором є малолітня дитина, то обов'язковою є згода у письмовому вигляді її батьків або інших законних представників цієї особи (ч. 4 ст. 14 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині») [9].

Законодавець встановлює спеціальні умови за яких допускається вилучення гемопоетичних стовбурових клітин у малолітньої дитини: відсутній повнолітній дієздатний сумісний донор за результатами медичних показань; реципієнт є повнорідним братом або повнорідною сестрою донора; трансплантація здійснюється для збереження життя реципієнта; дотримання вимог щодо порядку та форми надання згоди на вилучення; надання дозволу спеціалізованою державною установою у сфері трансплантації органів, тканин та клітин на вилучення (ч. 1, 4 ст. 14 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині») [9].

Встановлюючи умови участі дитини у правовідносинах із надання медичної допомоги, законодавець встановлює низку заборон щодо дітей (як малолітніх, так і неповнолітніх):

1) здавання крові, її компонентів для подальшого використання їх для лікування, виготовлення відповідних лікарських препаратів або використання в наукових дослідженнях (ст. 46 Основ) [3];

2) застосування методів стерилізації (ст. 49 Основ) [3];

3) бути живим донором анатомічних матеріалів, крім донором гемопоетичних стовбурових клітин (ч. 1 ст. 14 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині») [9].

4) надавати згоду або незгоду на посмертне донорство (ст. 16 Закону України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині») [9].

Вищезазначене дозволяє зробити такі висновки: 1) для здійснення права малолітньої дитини на медичну допомогу потрібна згода її законного представника; 2) неповнолітня дитина може самостійно здійснити своє право на надання медичної допомоги (надає згоду на медичну допомогу, обирає лікаря та методи лікування відповідно до його рекомендацій); 3) для надання неповнолітній дитині окремих видів медичної допомоги необхідна згода обох батьків та дитини; 4) у невідкладних випадках, за наявності реальної загрози життю фізичної особи, медична допомога надається без згоди дитини або її батьків (усиновлювачів), опікуна, піклувальника; 5) у законі встановлено перелік заборон щодо участі дітей (як малолітніх, так і неповнолітніх) у правовідносинах із надання медичної допомоги дітей.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 19.11.1992. № 2801-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>

4. Конвенція про права дитини від 20.11.1989. Ратифіковано Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

5. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

6. Літвіненко П., Подгорна О.. Як працює дитяча лікарня «Охматдит» під час війни. 08 квітня 2022 року. URL: <https://mayak.org.ua/news/yak-pracjuie-dityacha-likarnya-ohmatdit-pid-chas-vijni/>

7. Медичні хроніки війни: як лікарі «Охматдиту» рятують постраждалих українців. URL: <https://life.pravda.com.ua/authors/6240d83504681/>

8. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ: Закон України від 12.12.1991. № 1972-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1972-12#Text>

9. Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині: Закон України від 17.05.2018. № 2427-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2427-19#Text>

СЕРДЕЧНА Ірина Леонідівна

кандидат юридичних наук,

доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,

ЗЛОВЖИВАННЯ СІМЕЙНИМИ ПРАВАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Сімейні правовідносини як і будь-який інший вид правовідносин зазнали певних змін та доповнень у зв'язку із введенням воєнного стану на території нашої країни. В світлі сьгоднішніх подій розкрито чимало тем, визначено основні проблеми та напрями, які необхідно вдосконалити та запропоновано шляхи вирішення тих чи інших питань. Предметом нашого дослідження є зловживання сімейними правами в умовах введення воєнного стану

В науці сімейного права питання здійснення суб'єктивних сімейних прав та/або зловживання сімейними правами, неодноразово привертала увагу вчених. Зокрема, варто згадати таких дослідників, як В.А.Ватрас, І.В. Жилінкова, В.О. Кожевникова, Л.В. Красицька, С.М. Лепех, М.В. Логвінова, М.В. Менджул, Є.О. Мічурін, М.О. Стефанчук, О.В. Сінегубов, Є.О. Харитонов, О.І. Харитонова, Ю.С. Червоний, Я.М. Шевченко, Р.Б. Шишка та інші.

Суб'єктивне право і можливість його практичного здійснення надається особі для забезпечення своїх життєвих потреб, для реалізації творчого потенціалу та інших інтересів, однак не для заподіяння шкоди іншим особам [1, с. 100].

За загальним правилом, особи на власний розсуд розпоряджаються сімейними правами, однак це не вказує на наявність абсолютної свободи в їх діях; існують такі обмеження: норми СК України встановлюють межі реалізації особами своїх прав; реалізація

особами своїх прав і виконання обов'язків не повинні порушувати права, свободи та законні інтереси інших громадян.

М. О. Стефанчук зазначає, що особа не може здійснювати своє суб'єктивне право абсолютно вільно, вона повинна діяти в межах, які окреслив законодавець, формулювати свою поведінку в «легітимно визначеному полі» [1, с. 49].

Якщо особа виходить за межі здійснення свого суб'єктивного права – це є зловживання правом. Тобто про зловживання йде мова, коли уповноважений суб'єкт діє в межах належного йому суб'єктивного права, в межах тих можливостей, які складають зміст цього права і при цьому використовує такі форми його реалізації, які виходять за встановлені законом межі здійснення права.

В Сімейному кодексі України (далі – СК України) ми не знайдемо положення, які регулюють питання межі здійснення сімейних прав, зловживання сімейними правами. Для розкриття цих категорій нам потрібно використати положення ст. 13 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) «Межі здійснення цивільних прав», відповідно до якої: «Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах. Також суд може зобов'язати її припинити зловживання своїми правами, а також застосувати інші наслідки, встановлені законом (ч. 6 ст. 13 ЦК України)» [2].

Відповідно до ч. 3 ст. 13 ЦК України не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах [2]. У науці сімейного права ведеться мова про зловживання правом, коли учасники сімейних правовідносин реалізують належні їм права таким чином, що завдають шкоду правам та охоронюваним законом інтересам інших осіб, протирічать призначенню цих прав або основним моральним засадам. Перш за все під зловживанням сімейними правами будемо розуміти реалізацію суб'єктивного права з метою завдати шкоди іншій особі, в тому числі моральних та фізичних страждань.

Тлумачення поняття «зловживання» вказують на таку особливість зловживання, як використання «добрих засобів» для завдання негативних наслідків, зла, шкоди. При зловживанні використовуються «добрі засоби», котрі від початку не призначені для завдання зла, наприклад, довіра, повноваження, право [3, с. 127].

В юридичній літературі під зловживанням правом (суб'єктивним) розуміють особливий вид юридично значущої поведінки, тобто соціально шкідливі вчинки суб'єкта права, використання недозволених конкретних форм у межах дозволеного законом загального типу поведінки, що суперечить цільовому призначенню права [4, с. 7]. Також

автори розкривають сутність цього поняття через використання права з порушенням меж його дії, яке проявляється в недобросовісному вчиненні учасником сімейних відносин юридичних дій, які складають зміст чіткого визначеного суб'єктивного сімейного права, зокрема всупереч меті та моральним засадам суспільства [4, с. 11].

На думку В.Кожевнікової, передумовою виникнення зловживання правом на практиці має місце недостатня чіткість правової регламентації тих чи інших суспільних відносин, що дає змогу учасникам нехтувати суб'єктивним правом [3, с. 128].

Зловживання сімейними правами можливі у таких видах сімейних правовідносин: між подружжям, між батьками та дітьми та з приводу влаштування дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування. Проаналізуємо певні зловживання сімейними правами в умовах війни.

Важливим інститутом сімейного права є шлюб. Відповідно до чинного законодавства передбачено порядок реєстрації шлюбу та правові наслідки, які він породжує. Шлюб є підставою для виникнення прав та обов'язків подружжя та не може бути підставою для надання особі пільг чи переваг (ст. 36 СК України) [5]. Метою реєстрації правозгідного шлюбу між чоловіком та жінкою є створення сім'ї, виникнення сімейних прав.

Нещодавно, в ЗМІ була новина про те, що за даними слідства, підозрювана підшукувала наречених з інвалідністю для «ухилянтів» (осіб, які ухиляються від мобілізації) та організувала термінову процедуру укладання шлюбу. У подальшому чоловіки могли виїхати за кордон як супроводжуючі особи для своїх близьких. Реєстрація фіктивного шлюбу для «клієнта» становила 4500 доларів США [6].

Тобто зловживання сімейними правами полягало у тому, що при реалізації свого права на сім'ю, при реєстрації шлюбу особи переслідували іншу ціль, ніж створення сім'ї та виникнення прав та обов'язків подружжя (ухилення від мобілізації [7]), тому ми можемо говорити про визнання такого шлюбу фіктивним в порядку визначеному ч.2 ст. 40 СК України [5].

Звернемо увагу на правовідносини між батьками та дітьми. Мільйони дітей виїхали за кордон з одним із батьків унаслідок війни, інші змінили регіон у межах країни, далеко не всі сім'ї витримують це випробування, саме тому справи щодо визначення місця проживання дітей набули особливої актуальності [8, с. 212].

У зв'язку із введенням воєнного стану до чинного законодавства України внесено чимало змін. Зокрема, введено положення щодо виїзду за межі України дітей, які не досягли 16-річного віку, де зазначено, що такий виїзд можливий, в супроводі одного з батьків, баби, діда,

повнолітніх брата, сестри, мачухи, вітчима або інших осіб, уповноважених одним з батьків письмовою заявою, завіреною органом опіки та піклування, здійснюється без нотаріально посвідченої згоди другого з батьків та за наявності паспорта громадянина України або свідоцтва про народження дитини, або документів, що містять відомості про особу (абзац 13 пункт 2-3 Правил перетинання державного кордону громадянами України) [9].

Таким чином, ми бачимо можливі зловживання з боку батьків, використовуючи норму, яка була спрямована в першу чергу на захист найкращих інтересів дитини.

Також постає проблема віддаленості дитини від батька, який, у більшості випадків, залишається в Україні, що спричиняє порушення прав батька на спілкування з дитиною та її виховання [10].

Окремо звернемо увагу на правовідносини з влаштування дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, а саме на усиновлення та встановлення опіки та піклування.

Звичайно, в нас чітко визначена законом процедура щодо порядку усиновлення дитини та встановлення опіки, піклування над дитиною. В першу чергу при усиновленні дитини та встановлення опіки та піклування враховується інтерес дитини, особи або осіб, які бажають усиновити або оформити опіку, піклування.

Однак поряд з цим можливі зловживання з боку потенційних усиновлювачів, опікунів та піклувальників, а саме коли метою усиновлення, встановлення опіки, піклування є уникнення мобілізації, оскільки відповідно до ч. 1 ст. 23 «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», не підлягають призову на військову службу під час мобілізації військовозобов'язані, які є чоловіком, жінкою, опікунами, піклувальниками, прийомними батьки, батьками-вихователями, які виховують дитину з інвалідністю віком до 18 років [7]. Тому при прийнятті відповідних рішень, компетентним органам потрібно особливо звертати увагу на випадки зловживань тими чи іншими правами учасниками сімейних правовідносин, оскільки такі зловживання порушують права, в першу чергу, дітей.

Отже, питання зловживання сімейними правами є актуальним і в умовах воєнного стану, оскільки в цих умовах виникли ще додаткові обставини за яких учасники сімейних правовідносин виходять за межі здійснення сімейних прав.

Список використаних джерел:

1. Стефанчук М. О. Межі здійснення суб'єктивних цивільних прав: монографія. К. : КНТ, 2008. 184 с.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

3. Кожевнікова В.О. Зловживання суб'єктивним сімейним правом. V Міжнародна науково-практична конференція «Україна в умовах реформування правової системи: сучасні реалії та міжнародний досвід» (16-17 квітня 2021 року). Тернопіль, 2021. С.126-129.

4. Кожевнікова В., Кобенюк Ю. Зловживання суб'єктивним сімейним правом. Зовнішня торгівля економіка, фінанси, право. 2020. № 5. С.5-15.

5. Сімейний кодекс України: Закон України від 10.01.2002. № 2947-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

6. Фіктивний шлюб із жінкою з інвалідністю: в Одесі викрито схему ухилення від мобілізації. URL: <https://crimezone.in.ua/podiji/19610-fiktivnij-shljub-iz-zhinkoju-z-invalidnistju-v-odesi-vikrito-shemu-uhilennja-vid-mobilizaciji-foto.html>

7. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21 жовтня 1993 року №3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12/conv#n424>

8. Мельник О.О. Проблематика визначення місця проживання дитини після розлучення батьків у період воєнного стану. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право Том 1. № 79. 2023. С.211-214.

9. Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України: Постанова КМУ від 27 січня 1995 р. № 57. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/57-95-%D0%BF#Text>

10. Старовойтова Д. Гострі проблеми у вирішенні сімейних спорів під час воєнного стану. URL: <https://femida.ua/advices/gostri-problemy-u-vyrishenni-simejnyh-sporiv-pid-chas-voyennogo-stanu/>

СОЛОВЕЙ Альбіна Олександрівна
*аспірант Хмельницького університету управління та права імені
Леоніда Юзькова*

ПРОВАДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ З УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ ЗА КОРДОНОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПИТАННЯ ЗАХИСТУ СІМЕЙНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ

Російське повномасштабне вторгнення істотно загострило проблему влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. З одного боку, збільшилася кількість дітей, які стали потребувати застосування тих чи інших заходів, спрямованих на їх влаштування в нові сім'ї, оскільки власні сім'ї, своїх батьків, інших членів сім'ї та родичів такі діти втратили, в тому числі внаслідок примусових переміщень, смерті, міграцій, тощо. З іншого боку, законодавство про усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування було законодавством «мирного часу» і не передбачало особливого порядку здійснення процедур усиновлення на випадок збройного конфлікту, коли робота відповідних органів, уповноважених здійснювати провадження діяльності у сфері усиновлення стає неможливою або утрудненою. Це стосується також випадків усиновлення дітей громадянами України, які хоч і проживали на території України, однак були змушені виїхати за межі території України, а також іноземцями. Вище викладене зумовлює необхідність як внесення змін до законодавства, яке врегульовує процедури здійснення усиновлення дітей громадянами України, які проживають за межами України, а також іноземцями, так і удосконалення відповідного організаційного та інституційного механізму здійснення провадження діяльності з усиновлення.

Впродовж першого місяця повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну практичне здійснення усиновлення стало неможливим, попри відсутність формальної заборони його здійснення. Це стосувалось як процесів, розпочатих до війни, так і нових заяв на усиновлення. Така пауза не була пов'язана зі змінами в законодавстві, а скоріше, була викликана об'єктивними реаліями. Органи державної влади, зокрема й суди, які беруть участь у процедурі усиновлення, переважно призупиняли свою роботу, аби забезпечити своїм працівникам безпечні умови роботи. Як зазначалося тоді, усиновлювати дітей стало неможливо через те, що було проблематично дотримуватися

передбаченої законодавством процедури [1, с. 83]. Однак, формальної заборони на здійснення усиновлення дітей громадянами України, які проживають за межами України, або іноземцями, до середини серпня 2022 року не існувало. Як зазначило 13 березня 2022 року Міністерство соціальної політики України, міждержавне усиновлення в поточних умовах стало неможливим, а виходячи із позиції Управління Верховного комісара ООН у справах біженців щодо усиновлення, діти, евакуйовані до інших держав внаслідок надзвичайної ситуації, у тому числі діти, яким на території інших держав надано статус біженця, не можуть бути усиновлені, оскільки більшість із них не є сиротами, або немає офіційних достовірних підтверджень цьому. Таким дітям потрібен відповідний тимчасовий догляд для можливого возз'єднання з сім'ями у подальшому, а не усиновлення [2, с. 104]. Також через активні бойові дії неможливо забезпечити якісну перевірку документів іноземних громадян, які виявили бажання усиновити дитину, забезпечити контакт кандидата в усиновлювачі та дитини, з'ясувати думку дитини щодо усиновлення саме цим кандидатом, отримати висновки і згоди зацікавлених сторін (батьків, закладів, в яких проживали діти, органів опіки та піклування, тощо). Лише коли ситуація дозволить поновити якісну перевірку документів іноземців – кандидатів в усиновлювачі та проводити попередню роботу, необхідну в процесі міждержавного усиновлення, є можливим відновлення усиновлення дитини-громадянина України іноземцями або громадянами України, які проживають за її межами [3]. Як зазначає Д. Васильєва, в період з лютого по травень 2022 року все ж усиновлення дітей відбувалося у разі, якщо усі необхідні процедури, що передували судовому розгляду відбулися до запровадження режиму воєнного стану, а проведення відповідного судового розгляду справ про усиновлення не було ускладненим проведенням бойових дій [4].

В подальшому, до Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей, були внесені зміни, спрямовані на розблокування процесу усиновлення дітей, а також процедур ведення обліку дітей, які можуть бути усиновлені, осіб, які бажають усиновити дитину, консульського обліку усиновлених дітей, нагляду за усиновленими дітьми у разі проживання їх за кордоном. Було істотно спрощено порядок реєстрації кандидата на усиновлення; подання відповідної заяви стало можливим не лише офлайн, а й за допомогою веб-порталу «Дія». Унормоване питання належного забезпечення обліку дітей, які були тимчасово переміщені (евакуйовані) за межі України під час введення на території України надзвичайного або воєнного стану. В цьому випадку, усиновлювачі зобов'язані забрати дитину в присутності посадової особи

консульської установи України після пред'явлення відповідного переліку документів (копії рішення суду про усиновлення та документів усиновлювачів, що посвідчують їх особу; письмового погодження Нацсоцслужби; зобов'язання усиновлювачів щодо забезпечення взяття дитини на консульський облік в такій державі протягом семи робочих днів після передавання їм дитини, в іншій іноземній державі, із зазначенням держави та обґрунтування необхідності тимчасового переміщення до неї). За фактом передавання усиновленої дитини усиновлювачам посадовою особою консульської установи України у присутності усиновлювачів складається акт про передавання усиновленої дитини [5].

Також, постановою Кабінету Міністрів України від 16 серпня 2022 року № 907, було передбачено спеціальний порядок провадження діяльності з усиновлення під час воєнного стану, зокрема: встановлено питання обліку дітей та кандидатів в усиновлювачі, які проживають (перебувають) на тимчасово окупованій російською федерацією території, України (після відновлення діяльності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування на відповідних територіях); дітей, які тимчасово переміщені (евакуйовані) за межі України, а також дітей – громадян України, виявлених на території інших держав, які підлягають поверненню в Україну, а також кандидатів в усиновлювачі, що під час воєнного стану тимчасово перемістилися (евакуювалися) за межі України (беруться на облік лише після їх повернення в Україну); питання внесення даних про дитину до Єдиного електронного банку даних про дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування, і громадян, які бажають взяти їх на виховання у разі, якщо у зв'язку з проведенням воєнних (бойових) дій або перебуванням в тимчасовій окупації, оточенні (блокуванні) служба у справах дітей за місцем перебування дитини на місцевому обліку не може здійснювати своїх повноважень або відключена від Єдиного банку даних. Подовжено строк дії документів та висновку про можливість бути усиновлювачем [5]. Ці та інші зміни призвели до розблокування процедури усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Що стосується випадків усиновлення дітей громадянами України, які тимчасово або постійно проживають (перебувають) за межами України, та іноземців, щодо них передбачена заборона на здійснення такого усиновлення під час воєнного стану та протягом трьох місяців після його припинення або скасування. Причому, заборонене не лише усиновлення, а й відповідні процедурні дії органів, уповноважених здійснювати діяльність у сфері усиновлення, в тому числі взяття громадян України, які тимчасово або постійно проживають

(перебувають) за межами України, та іноземців на облік кандидатів в усиновлювачі, видача їм направлень для знайомства та встановлення контакту з дитиною. У разі ж, якщо дитина вже усиновлена громадянами України, які проживають за кордоном або іноземцями, нагляд за умовами проживання і виховання усиновленої дитини проводиться у звичайному порядку. Якщо зміна місця проживання була викликана саме обставинами воєнного стану, усиновлювачі мають повідомити про це відповідну консульську установу, а вона – протягом трьох робочих днів – Національну соціальну сервісну службу України [5]. На жаль, Порядок провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей не передбачає конкретного строку повідомлення консульської установи усиновлювачем про виїзд за кордон разом із усиновленою дитиною та необхідність поставлення на консульський облік. Як пропонує Л. І. Шаповал, слід внести зміни до Порядку провадження діяльності з усиновлення, в якому передбачити не просто обов'язок усиновителя звернутися до відповідної консульської установи, а звернутися протягом десяти днів, що дозволить здійснювати контроль за діями усиновлювачів, здійснювати безперервний нагляд і контроль за умовами проживання та виховання усиновлених дітей та вчасно реагувати на порушення прав та інтересів усиновленої дитини [6, с. 214]. З іншого боку, усиновлення та діяльність відповідних органів розблокована у разі, якщо усиновлювач є родичем дитини, або вирішується питання про усиновлення дитини, яка є рідним братом/сестрою раніше усиновленої ними дитини; а також, у разі коли громадяни України, які тимчасово або постійно проживають (перебувають) за межами України, та іноземці познайомилися та встановили контакт з дитиною за направленням Нацсоцслужби, яке було видано до введення в Україні воєнного стану. В такому випадку процедура усиновлення може бути завершена відповідно до законодавства України [5].

Список використаних джерел:

1. Баяновська, М., & Машкаринець-Бутко, А. (). Соціально-педагогічні проблеми виховання дітей-сиріт в умовах суспільних викликів. *Scientific Collection «InterConf+»*, 2022. № 28 (137), С. 81-86.
2. Гопанчук В. П. Особливості усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в умовах воєнного стану в Україні. *Регулювання приватно-правових відносин в умовах воєнного стану в Україні*. Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. (Київ, 29 вересня 2022 року). К.: НАВС. С. 104-108.
3. Міждержавне усиновлення в умовах воєнного стану – роз'яснення Мінсоцполітики. *Міністерство соціальної політики*

України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/21550.html>.

4. Васильєва Д. Усиновлення під час війни: як зараз відбувається цей процес. *Юридична газета Online*. 2022. 4 серпня. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/simeyne-pravo/usinovlennya-pid-chas-viyuni-yak-zaraz-vidbuvaetsya-vey-proces.html>.

5. Порядок провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей: затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 8 жовтня 2008 року № 905. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2008-p#top>.

6. Шаповал Л. І., Шаповал В. В. Щодо вимог кандидатів в усиновителі. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 9. С. 212-216.

ФУРСА Світлана Ярославівна,

доктор юридичних наук, професор, президент ГО «Центр правових досліджень Фурси»,

ФУРСА Євген Іванович

кандидат юридичних наук, професор кафедри міжнародного права та галузевих правових дисциплін Київського університету права НАН України,

ВІДНОСИНИ МІЖ ПОДРУЖЖЯМ ТА МІЖ НИМИ ЯК БАТЬКАМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Розглядаючи тему круглого столу: «Сучасна доктрина сімейного права щодо здійснення та захисту прав та інтересів: виклики війни», можна з впевненістю стверджувати, що акценти в ній розставлені правильно. Варто визнати, що війна, а до цього Covid виявляють і підсилюють проблеми в сімейних відносинах або сприяють консолідації сімей, які були на грані розлучення, оскільки спільна біда диктує умови виживання. З іншого боку, численні сім'ї роз'їхалися: чоловік на фронт, а дружина в евакуацію і такий стан триває вже значний проміжок часу. Тому війна вносить свої корективи в сімейні відносини і тривалий час після нашої перемоги сім'ї будуть відчувати її наслідки, які зумовлені як суб'єктивними, так і об'єктивними факторами.

Так, повітряні тривоги, обстріли населених пунктів, відсутність світла та, відповідно, тепла, води не можуть не позначатися на житті населення. В той же час наші воїни на передовій та поблизу фронту весь час перебувають у емоційній напрузі, а всі ці моральні навантаження не можуть не позначатися на сімейних відносинах.

Тому аналізуючи відомості з Єдиного реєстру судових рішень (надалі -ЄРСР) можна помітити значну кількість рішень про розлучення та встановлення і стягнення аліментів на утримання дітей. Статистика свідчить про такі показники: у 2022 році шлюб вирішили розірвати 17 893 пари, а у 2021 році зареєстрували 29 587 розлучень [1]. Очевидно, що війна відводить проблеми у сімейному житті на другий або навіть на третій план.

При цьому, згідно проаналізованих рішень судів традиційними для розлучення можна вважати такі причини: втрата взаєморозуміння, розбіжність поглядів на сімейне життя і подібні підстави [2], але війна, емоційне перевантаження і втомленість від виконання подружніх обов'язків не згадуються. Більше того, доволі часто подружжям подаються заяви про розлучення, але обидві сторони не з'являються в судове засідання. Чи можна в такому випадку з урахуванням воєнного стану в Україні задовольняти позов чи ні? Це питання комусь може здатися занадто надуманим, оскільки подружжя має вирішувати, а чи доцільно зберігати такий шлюб. Однак, таке вирішення питань шлюбу абсолютно нагадує розлучення, що оформляється в органах ДРАЦС і навіть гірше. Але ж законодавець встановив, що при наявності дітей шлюб має розриватися судом. Отже, такий порядок має зумовлювати, як мінімум, вирішення питання подальшої долі дитини, тобто, місця її проживання та виховання після розлучення батьків, що однозначно встановлено у ч.3 ст. 109 СК України. Виходячи із аналізу ЄРСР за останні роки, коли йде війна, є судові рішення, із яких можна встановити, що такі питання навіть не вирішувалися судом. Хоча заради справедливості варто зазначити, що в окремих рішеннях робиться таке застереження: «Спору щодо місця проживання дитини з матір'ю, чи щодо розподілу майна сторони на цей час не мають» [3].

Наступна теза зводиться до того, що варто привести рішення про розлучення у відповідність до вимог ст. 109 СК України, оскільки при розлученні має бути встановлено, а чи не постраждають діти. Особливо це питання актуальне у воєнний час, оскільки державу має цікавити доля дітей і виконання батьківських обов'язків тим із батьків, з ким залишаться діти. В нашій країні за час війни значно зросла кількість дітей, які залишилися без батьківської турботи.

Щодо аліментних зобов'язань батьків, то у сучасній судовій практиці має місце деякий «стандарт», оскільки положення пунктів 4 та

5 ст. 161 ЦПК України просто переносяться до судового наказу, а саме дослівно в наказі відображають:

«Стягувати з боржника: ОСОБА_2 (ІНФОРМАЦІЯ_3 , зареєстрований за адресою: АДРЕСА_1 , реєстраційний номер облікової картки платника податків не встановлено), аліменти на неповнолітню дитину ОСОБА_3, ІНФОРМАЦІЯ_4 , в розмірі 1/4 частки з усіх видів заробітку (доходу) платника аліментів, але не менше ніж 50 відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку та не більше десяти прожиткових мінімумів для дитини відповідного віку щомісячно, починаючи з дати подання заяви, тобто з 20.09.2023 року і до досягнення ОСОБА_3 , ІНФОРМАЦІЯ_4 , повноліття» [4].

При цьому, судом не з'ясовуються ні доходи платника аліментів, ні умови життя дитини і її потреби, а значна частина судових справ розглядається в наказному провадженні. При цьому, у судових наказах не відображається, коли і за якою адресою надсилався судовий наказ зобов'язаній особі - одному із батьків. Але судовий наказ і наступне примусове стягнення аліментів на дитину може сприйматися дітьми як негативна інформація про одного з батьків, може погіршувати відносини між ними. Тому позитивно сприймаючи спрощення механізму стягнення аліментів і встановлення стандарту виплат не на рівні половини прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, а на рівні 1/4 частки з усіх видів заробітку (доходу) платника аліментів, все ж таки варто з'ясовувати позицію з цього приводу платника аліментів.

Крім того, будемо повторювати безліч раз, що встановлення обмеження розміру аліментів - не більше десяти прожиткових мінімумів для дитини відповідного віку щомісячно не відповідає умовам демократичного суспільства. Доводиться нагадувати під час війни, що в Україні є громадяни, статки яких вимірюються мільярдами гривень, не говорячи вже про мільйонерів. Існують посадові особи, щомісячна заробітна плата яких близько або більше мільйона гривень, а вони згідно встановленого обмеження мають сплачувати максимальні аліменти в розмірі 28330 грн., що не відповідає ні справедливості, ні добросовісності, ні розумності.

Коли платники аліментів живуть разом з дітьми, то влаштовують їх в «коштовні» ліцеї, спортивні секції, а після припинення спільного проживання з дітьми, вони морально тиснуть на дітей, звинувачуючи іншого з батьків в тому, що саме через їх поведінку дитина опинилася в такому матеріальному становищі. Тут варто брати до уваги, що дитина втрачає звичний спосіб життя, друзів, спортивні або мистецькі навички . Отже, така поведінка платника аліментів може бути закладена в

свідомості дитини на все майбутнє життя і її власну поведінку, недовіру до близьких людей, а можливо й ненависть до батьків.

Тому говорити про справедливість при встановленні аліментів не доводиться, коли малозабезпечені платники аліментів зобов'язані сплачувати 25 % від власного доходу, а дуже забезпечені - менше десяти відсотків. *Для порівняння*, в деяких розвинених країнах штрафи за порушення правил дорожнього руху розраховуються, відштовхуючись від матеріальних статків порушників, тому в Україні дуже забезпечені громадяни можуть не звертати уваги на дорожні знаки, оскільки вони платитимуть такі самі штрафи, як й малозабезпечені. Але доля власних дітей їх має турбувати!

У адвокатській практиці одного із авторів мав місце випадок, коли той з подружжя, з ким мала проживати дитина, а це була мати, передавала дитину на виховання і утримання бабусі з дідом, а сама жила за рахунок значних аліментів. Однак, в такій ситуації норми Сімейного кодексу України дозволяють здійснювати контроль за використанням аліментів і за ч. 2 ст. 186 СК у разі нецільового витрачання аліментів платник має право звернутися до суду з позовом про зменшення розміру аліментів або про внесення частини аліментів на особистий рахунок дитини у відділенні Державного ощадного банку України. Більше того, в такій ситуації, на нашу думку, можна ставити питання про зміну місця проживання дитини і встановлення такого місця разом з платником аліментів. Положення про встановлення обмежень на розмір аліментів, на нашу думку, має бути переглянуте на законодавчому рівні і скасоване у ч. 5 ст. 183 СК та п. 4 ч. 1 ст. 161 ЦПК України.

Слід також звернути увагу й на факти невиконання батьківських обов'язків, а точніше материнських. Так, згідно адміністративного провадження, дитина була без догляду матері протягом 20 днів, тобто, з 01.10.2023 року по 20.10.2023 року [5], але такі випадки скоріше виняток із загального правила, а ніж поширена поведінка під час війни. Українські жінки турбуються не тільки про власних дітей, а й про бійців на фронті, тварин, які опинилися без нагляду і турботи. Тому негативні приклади із судової і життєвої практики не повинні впливати на сприйняття авторської позиції.

Існують в судах спори з приводу права користування майном, визнання договорів поділу спільного майна подружжя недійсними [6] тощо. Але кількість таких справ незначна, що можна сприймати як наслідок війни і зміни пріоритетів у сімейних відносинах. При цьому, зовнішня простота майнових відносин між членами сім'ї очевидна для тих випадків, коли подружжя має низькі матеріальні доходи і спорів з приводу майна не має, оскільки не має самого майна і, відповідно,

ділити не має чого. Однак, це не означає, що судову систему не очікує збільшення навантаження після нашої перемоги.

Так, значна частина громадян України ховаючись від обстрілів, не бажаючи опинитися на захоплених територіях, була змушена виїхати в іноземні країни. З наявних в авторів неофіційних відомостей, отриманих від французьких колег, частина громадян України вже звертається до французьких судів, нотаріусів за правовою допомогою, тому французьких фахівців цікавлять питання регламентації сімейних відносин за українським законодавством. Тому можна очікувати, що частина рішень судів і нотаріальних актів з іноземних країн потрапить до України на виконання або для реалізації відповідних прав, що встановлені в іноземних юрисдикціях.

Так, французьких фахівців зацікавили правила про особисту приватну власність, спільну сумісну і часткову власність українського подружжя. Їх здивувало, що за українським законодавством не передбачена компенсація за рахунок майна одного із подружжя певної частки іншому з подружжя на випадок розлучення.

Тому звернемо увагу на ті випадки, коли один з подружжя має більш істотні доходи у порівнянні з іншим з подружжя, що в наступному впливатиме й на інтереси дітей тощо. Так, за п. 1 ч. 1 ст. 57 СК України особистою приватною власністю дружини, чоловіка є, зокрема, майно, набуте нею, ним до шлюбу. А за ст. 58 СК якщо річ, що належить одному з подружжя, плодоносить, дає приплід або дохід (дивіденди), він є власником цих плодів, приплоду або доходу (дивідендів). Виходить, якщо один з подружжя є власником підприємства, яке належить на праві особистої приватної власності і дає істотний дохід, то практично не важливо, яку заробітну платню отримує інший з подружжя і який режим встановлений у шлюбі, набуте майно буде розцінюватися як особиста приватна власність через значно більший дохід, що надає підприємство у порівнянні із заробітною платою. Тому в таких ситуаціях важко говорити про розподіл спільної сумісної власності, а варто укладати шлюбні договори.

Список використаних джерел:

1. Андрєєва В. Мін'юст озвучив статистику розлучень за 2022 рік . URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/02/8/252748/>
2. Рішення Довгинцівського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 09 листопада 2023 року по справі № 211/6755/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114771094/>

3. Рішення Хортицького районного суду міста Запоріжжя від 09 листопада 2023 року по справі №337/5540/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114773220>.

4. Судовий наказ Жовківського районного суду Львівської області по справі № 444/3316/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114787145>

5. Постанова Путильського районного суду Чернівецької області по справі № 721/1213/23/ URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114771921>

6. Рішення Первомайського міськрайонного суду Миколаївської області від 09 листопада 2023 року по справі № 484/2229/23. URL <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114770800>

ЧОРНА Жанна Леонтіївна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,

ТИМЧАСОВЕ ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ, ЯКІ ЗАЛИШИЛИСЯ БЕЗ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ ПІД ЧАС ДІЇ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до ч.4 ст.24 Закону України «Про охорону дитинства» від 24.06. 2001 р. [1] – посадові особи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, поліцейські, працівники відповідних структурних підрозділів місцевих державних адміністрацій, житлово-експлуатаційних організацій, навчальних закладів, громадяни та інші особи, яким стало відомо про факт залишення дитини без опіки (піклування) батьків, зобов'язані негайно повідомити про це органи опіки та піклування за місцем знаходження дитини.

Відповідно до п.2.6. Правил опіки та піклування [2] у разі одержання відомостей про неповнолітніх, які залишилися без піклування батьків, органи опіки та піклування зобов'язані негайно здійснити відповідне обстеження і при встановленні факту відсутності опіки батьків – забезпечити тимчасове влаштування неповнолітніх до вирішення питання про призначення опікуна чи піклувальника.

Відповідно до абзацу 1 п.78 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини [3] під час дії на території України надзвичайного або воєнного стану діти, які залишилися без батьківського піклування, у тому числі діти, розлучені із сім'єю, тимчасово влаштовуються до функціонуючих прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу на умовах тимчасового влаштування в межах передбаченої граничної чисельності дітей, які можуть бути влаштовані до таких форм виховання.

Скористатися правом тимчасово прихистити дитину, яка опинилася без батьків у воєнний час, надається особам, які перебувають у сімейних, родинних відносинах з такою дитиною (в тому числі це можуть бути хрещені батьки). Для цього їм необхідно звернутися до служби у справах дітей за місцем свого проживання чи перебування дитини й надати такі документи:

- ✓ заяву;
- ✓ копію паспорта громадянина України;
- ✓ документи, що підтверджують сімейні, родинні зв'язки особи з дитиною;
- ✓ довідку від нарколога та психіатра про відсутність перебування на обліку;
- ✓ довідку про наявність чи відсутність судимості, видану територіальним центром з надання сервісних послуг МВС за місцем проживання заявника або через Портал “Дія”. Відповідальність за достовірність наданої службі у справах дітей інформації щодо відсутності судимості покладається на опікунів чи піклувальників (п.79 Порядку провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини).

Термін розгляду документів – один місяць. Після позитивного рішення служба у справах дітей видає наказ про тимчасове влаштування дитини. Він є підставою для її тимчасового перебування в сім'ї родичів. Також наказ дає право представляти інтереси дитини перед третіми особами [4].

Відповідно до п.2 Загальної частини Положення про прийомну сім'ю [5] прийомна сім'я це сім'я або окрема особа, яка не перебуває у шлюбі, що добровільно за плату взяла на виховання та спільне проживання від одного до чотирьох дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Діти, уражені ВІЛ-інфекцією, можуть влаштовуватися для виховання та спільного проживання у прийомній сім'ї за наявності відповідних висновків органів опіки та піклування і закладів охорони здоров'я, а їх загальна кількість не повинна перевищувати чотирьох осіб.

Відповідно до абзацу 1 п.2 Загальних питань Положення про дитячий будинок сімейного типу [6] дитячий будинок сімейного типу це окрема сім'я, що створюється за бажанням подружжя або окремої особи, яка не перебуває у шлюбі, які беруть на виховання та спільне проживання не менш як 5 дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування.

За інформацією Національної соціальної сервісної служби, сьогодні (2023 рік) в Україні **понад 15 тисяч дітей (15 697) залишилися без батьківської опіки та чекають на усиновлення**, а 1656 українців бажають усиновити дитину. Тобто, на одного кандидата-усиновителя припадає близько 10 сиріт і дітей, які позбавлені батьківського піклування. Від початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну **було усиновлено 700 дітей [7]**.

Відповідно до Стратегічного плану діяльності Міністерства соціальної політики України на 2022 бюджетний рік і два бюджетні періоди, що настають за плановим (2023 - 2024 роки) [8] одним із пунктів розділу «Механізм для реалізації цілей» було зазначено – удосконалення роботи органів опіки та піклування щодо розвитку сімейних форм виховання (усиновлення, опіка, піклування, прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу). У розділі «Конкретні дії у 2022 році» одним із пунктів було забезпечення своєчасної виплати соціальної допомоги на утримання і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування – в прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу, грошового забезпечення прийомним батькам, батькам-вихователям. Внаслідок зазначених заходів показником ефективності досягнення цілей мало стати, збільшення кількості прийомних сімей.

Разом з тим, у 2022 році припинили функціонування 14 дитячих будинків сімейного типу та 143 прийомні сім'ї [9, с.56].

Завершуючи розгляд даного питання, хочемо звернути увагу на Звернення

Верховної Ради України до Комітету ООН з прав людини, Комітету ООН з прав дитини, Міжнародного суду ООН, Верховного комісара ООН у справах біженців про порушення Російською Федерацією міжнародних договорів (конвенцій), що мають ознаки геноциду Українського народу, в частині здійснення примусової депортації до держави-агресора або в межах тимчасово окупованих територій України дітей - громадян України та дітей, які проживали на території України, з вимогою повернення таких дітей їхнім батькам або законним представникам [10] .

Список використаних джерел:

1. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 р. № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>
2. Про затвердження Правил опіки та піклування: наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді, Міністерства освіти України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства праці та соціальної політики України 26.05.99 р. N 34/166/131/88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0387-99#Text>
3. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text>.
4. Мінреінтеграції: Як формити опікунство над дитиною під час війни. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minreintehratsii-ia-iformyту-opikunstvo-nad-dytynoiу-pid-chas-viiny>
5. Про затвердження Положення про прийомну сім'ю: затвержене постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 р. N 565. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-%D0%BF#Text>.
6. Про затвердження Положення про дитячий будинок сімейного типу: постанова Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 р. N 564. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-%D0%BF#Text>.
7. Кашавцева К., Зайцева О. День усиновлення в Україні 2023: нова дата свята. URL : <https://www.unian.ua/lite/holidays/den-usinovlennya-2021-sogodni-vidznachayemo-vazhlive-svyato-11561077.html>
8. Про затвердження Стратегічного плану діяльності Міністерства соціальної політики України на 2022 бюджетний рік і два бюджетні періоди, що настають за плановим (2023 - 2024 роки) : наказ Міністерства соціальної політики України від 11.02.2022 р. № 90. URL : https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0090739-22?find=1&text=%D0%BF%D1%80%D0%B8%D0%B9%D0%BE%D0%BC#w1_1
9. Щербань С., Черноусов А., Прашко О. Результати дослідження. Становище внутрішньо переміщених сімей із дітьми, прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу в умовах війни. URL: <https://sos-ukraine.org/wp-content/uploads/2023/02/rezultaty-doslidzhennya-dity-i-vijna-veresen-lystopad-2022r.pdf>
10. Про Звернення Верховної Ради України до Комітету ООН з прав людини, Комітету ООН з прав дитини, Міжнародного суду ООН, Верховного комісара ООН у справах біженців про порушення Російською Федерацією міжнародних договорів (конвенцій), що мають

ознаки геноциду Українського народу, в частині здійснення примусової депортації до держави-агресора або в межах тимчасово окупованих територій України дітей - громадян України та дітей, які проживали на території України, з вимогою повернення таких дітей їхнім батькам або законним представникам: постанова Верховної Ради України від 24.02.2023 р. № 2947-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-IX#Text>.

ЗМІСТ

БИЧКОВА Світлана Сергіївна ЗМІСТ ПОНЯТТЯ «ЧЛЕН СІМ'Ї»: У КОНТЕКСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	11
БОНДАРЕНКО-ЗЕЛІНСЬКА Надія Леонтіївна ПЕРЕВАГИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИ РЕГУЛЮВАННІ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ ЗА УЧАСТЮ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ КОМБІНОВАНОЇ ПРИМИРНОЇ ПРОЦЕДУРИ МЕДІАЦІЇ-КОНСИЛІАЦІЇ.....	15
БУЛЕЦА Сібілла Богданівна ОСОБЛИВОСТІ УСИНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ У ВОЄННИЙ ЧАС.....	18
ВАТРАС Володимир Антонович АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВА НА ШЛЮБ В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ.....	26
ВІТРУК Ярослава Ігорівна МЕДІАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕГУЛЮВАННЯ СІМЕЙНИХ СПОРІВ, ЩО ПЕРЕБУВАЮТЬ В СУДОВОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	29
ГАВРІК Роман Олександрович АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ СПОСОБІВ ЗАХИСТУ СІМЕЙНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ, ПОЗБАВЛЕНОЇ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ ПРИ ЇЇ ТИМЧАСОВОМУ ПЕРЕМІЩЕННІ (ЕВАКУАЦІЇ) В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	31
ГАВРИЛОВ Роман Вікторович ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРАВ ДИТИНИ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ.....	36
ГОЛОВКО Ольга Михайлівна, ШПАК Кристина Олегівна, ГРАЧОВА Олександра Юріївна НАЙКРАЩІ ІНТЕРЕСИ ДИТИНИ ПІД ЧАС МЕДІАЦІЇ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....	40

ГРИЦИШИНА Лариса Валеріївна ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТИХ НЕМАЙНОВИХ ПРАВ БАТЬКІВ І ДІТЕЙ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	44
ДЕНИСЯК Наталя Миколаївна УЧАСТЬ ОРГАНУ ОПІКИ ТА ПІКЛУВАННЯ У ЗАХИСТІ СІМЕЙНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ В РЕЖИМІ ВОЄННОГО СТАНУ	47
ДІДЕНКО Лариса Василівна ОКРЕМІ АСПЕКТИ ШЛЮБНИХ ПРАВОВІДНОСИН В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ	51
ДУДОРОВА Катерина Борисівна АКТУАЛЬНІ ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ УКЛАДЕННЯ ТА РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	56
ЗАЙКА Юрій Олександрович ВСТАНОВЛЕННЯ БАТЬКІВСТВА ДИТИНИ, ЯКА НАРОДИЛАСЯ ПОЗА ШЛЮБОМ	58
КРАСИЦЬКА Лариса Василівна ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ СІМЕЙНИХ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	61
ЛІТНИЦЬКА Тетяна Геннадіївна ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ТА ІНШИХ РЕЧОВИХ ПРАВ НА НЕРУХОМЕ МАЙНО, ЩО НАЛЕЖИТЬ ДІТЯМ ТА ПІДОПІЧНИМ ОСОБАМ.....	65
ЛОГВІНОВА Марія Володимирівна СІМЕЙНІ СУДИ VS СУДДІ З РОЗГЛЯДУ СПРАВ, ЩО ВИНИКАЮТЬ ІЗ СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН: ДОСВІД ВЕЛИКОБРИТАНІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ РЕФОРМАТОРСЬКИХ ТЕНДЕНЦІЙ В УКРАЇНІ.....	69
ЛОЗІНСЬКА Світлана Володимирівна МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАХИСТУ ЖІНОК ВІД НАСИЛЬСТВА В УМОВАХ ВІЙНИ	76
МАКОВЕЦЬКИЙ Зорян Вікторович ЗВЕРНЕННЯ СТЫГНЕННЯ НА СПІЛЬНЕ МАЙНО ПОДРУЖЖЯ.....	79

МЕНДЖУЛ Марія Василівна ОСПОРЕННЯ ФАКТУ БАТЬКІВСТВА ТА МАТЕРИНСТВА: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	83
МІСЯЦЬ Віталій Петрович РОЗМИТІСТЬ ПОНЯТТЯ СІМ'Я В КОНЦЕПЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ: СІМЕЙНЕ ЖИТТЯ У ПРАКТИЦІ ЄСПЛ	85
ПАНЧЕНКО Сергій Володимирович ЗДІЙСНЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ НЕПОВНОЛІТНІМИ У ДОГОВІРНИХ ЗОБОВ'ЯЗАННЯХ	87
ПОРОЗОВА Інна Юріївна ДИТИНА ЯК СУБ'ЄКТ ПРАВОВІДНОСИН ІЗ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ	92
СЕРДЕЧНА Ірина Леонідівна ЗЛОВЖИВАННЯ СІМЕЙНИМИ ПРАВАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	97
СОЛОВЕЙ Альбіна Олександрівна ПРОВАДЖЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ З УСИНОВЛЕННЯ ДІТЕЙ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ ЗА КОРДОНОМ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПИТАННЯ ЗАХИСТУ СІМЕЙНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ДИТИНИ	102
ФУРСА Світлана Ярославівна, ФУРСА Євген Іванович ВІДНОСИНИ МІЖ ПОДРУЖЖЯМ ТА МІЖ НИМИ ЯК БАТЬКАМИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ	106
ЧОРНА Жанна Леонтіївна ТИМЧАСОВЕ ВЛАШТУВАННЯ ДІТЕЙ, ЯКІ ЗАЛИШИЛИСЯ БЕЗ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ ПІД ЧАС ДІЇ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ ВОЄННОГО СТАНУ	111

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ЗДІЙСНЕННЯ ТА ЗАХИСТУ
СІМЕЙНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ:
ВИКЛИКИ ВІЙНИ**

Збірник тез

Всеукраїнського круглого столу «Актуальні проблеми здійснення та захисту сімейних прав та інтересів: виклики війни»
(м. Хмельницький, 25 листопада 2023 року)

Літературна редакція *С.Д. Гринько*
Комп'ютерне складання *Н.Л. Бондаренко-Зелінська*

Електронне видання 02.2024 р.
Формат 60×90 1/16. Ум. др. арк. 6,9. Зам № 5.

Видано у Хмельницькому університеті управління та права
імені Леоніда Юзькова
29013, м. Хмельницький, вул. Героїв Майдану, буд. 8
Тел.: (0382) 71-75-91
Ел. адреса: rvv@univer.km.ua
www.univer.km.ua

Свідоцтво Державного комітету інформаційної політики, телебачення та радіомовлення України про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК № 6982 від 19.11.19 р.